

NR 2. 2023

Arte et Marte

MEDDELANDEN FRÅN RIDDARHUSET ÅRGÅNG 77

Innehåll:

NR 2.2023

ARTIKLAR

Riksbyggaren Gustav Vasa....2

Vasadynastins kvinnor. Tre drottningar och fem prinsessor....16

Konstnär på vift. Ehrenstrahls studieresor i Europa....20

Ebba Stenbock. En frimodig adelsfru mitt i stormens öga....24

Vapenringar. Historik och bruk....28

Arkitekten Dag Ribbing och 1960-talets interiörrestaurering....30

Finlands Riddarhus 160 år....34

INTERVJUER

Thomasine Barnekow om handskar som smycken....2

Jan Ehrensverd och Tosterup på Österlen....8

ALLTID I ARTE ET MARTE

Ledaren: Tid att se om vårt hus....1

Meddelanden från Riddarhuset....38

Information från Riddarhuset i Finland....44

Heraldica Varia....46

Aktuella böcker....55

Från sällskapsföreningarna....56

Från släktföreningarna....58

Legala notiser....62

I DETTA NUMMER

Palatsrenoveringen. Med ättemedlemmarnas hjälp....33

Kapitationsavgiften för 2023....41

In Memoriam....42

Från kansliet. Cilaneträff i Bryssel. Hur är det att åka på en internationell weekend?....43

Stiftelser och stöd. Duktiga stipendiater och Sök ur Riddarhusets fonder....45

Från Riddarhuset.se. Minerva – Riddarhusets nya kunskapsdatabas....50

Släktforskartips....51

I arkivet. Löfvenskiölds dagbok. Ögonvittnesskildring i Europa 1799–1801....52

Denna sida: modell av Gustav Vasas staty av Pierre Hubert L'Archevêque. Riddarhuset. Foto: Dick Norberg.

Omslag: Byst av Gustav Vasa efter Johan Tobias Sergel, 1800-tal, Riddarhuset. Foto: Dick Norberg.

Läs mer om riksbyggaren Gustav Vasa på sidan 12 och om Vasadynastins drottningar och prinsessor på sidan 16.

RIDDARHUSET

Ett historiskt arv

Arte et Marte

NR 2.2023

Redaktör

Louise Ribbing

Redaktionskommitté

Claes Lewenhaupt, Carl Lewenhaupt,
Rebecka Millhagen Adelswård, Erik Drakenberg,
Ulf Gyllenhammar, Göran Mörner, Oscar
Langenskiöld, Marianne Wiiburg Setterblad

Omslag och grafisk form

Marianne Wiiburg Setterblad

Tryck, upplaga

Åtta.45 Tryckeri AB, 13 300 exemplar

ISSN 0284-1428

*Arte et Marte utkommer med två nummer per år
och skickas till alla ättemedlemshushåll i Norden.*

Årsprenumeration kan beställas i webbutiken.

www.riddarhuset.se

arteetmarte@riddarhuset.se

Riddarhuset

BOX 2022

103 11 STOCKHOLM

kansli@riddarhuset.se • tel. 08-723 39 90

Vänligen se riddarhuset.se för aktuell information
om öppettider och evenemang.

För kulturprogram se omslagets sida III.

Besöksadress: Riddarhuset, Riddarhustorget 10

Svanenmärkt trycksak, 3041 0001

Tid att se om vårt hus

RIDDARHUSET ÄR DITT och mitt hus. Det är ett bra hus som tjänat oss sedan första dagen 1641. Här har rikets stora möten hållits. I dess rum har trubadurer, vetenskapsmän- och kvinnor, skådespelare, upptäcktsresanden, prima balleriner, fältmarskalkar, häradsdomare, sjuksköterskor, tech-entreprenörer, hiphoppare och nygifta från våra familjer förenats i samtal och glädje i nära fyrahundra år.

Här finns originaldörrar som sexton generationer senare fortfarande öppnar sig för vår skull. Här står trapphallen som trampats av oräkneliga fötter och än i dag bär oss de 43 stegen upp till Riddarhussalen. Här ryms Sveriges mesta kunskap om heraldik och berättelsen om vår del av Sveriges historia och kultur.

Riddarhuset är ett märkvärdigt hållbart hus. Det har överlevt nära fyra sekel, från postdiligensens tid till bredbandets. Till stor del beror det på framsynta arkitekter, duktiga hantverkare och de bästa av material. Men det räcker inte. Utan kärlek och omvårdnad överlever inget hus i världen, om det så byggs i guld.

Tiden har nu kommit till vår generation att se om vårt hus. Det är vår tur att sända Riddarhuset vidare till våra barn och barnbarn. Dessa rader skrivs till dig med en önskan och inbjudan att möjliggöra förverkligandet av morgondagens Riddarhus. Alla bidrag till palatsfonden är välkomna och viktiga i husets renovering och förskönande. Varmt tack! ■

*Carl Lewenhaupt, ledamot i riddarhusdirektionen
med ansvar för kommunikation*

123-269 14 34
PALATSFONDEN

Foto: Riddarhuset.

KONTAKTPERSONER PÅ RIDDARHUSKANSLIET

Riddarhussekreterare Erik Drakenberg
Riddarhuskanslist Karin Lilliehöök Kihl 08-723 39 91 (evenemang och bokningar, kapitationsärenden)
Handläggare Christina Neuman 08-723 39 93 (stipendier och understöd)
Redaktör Louise Ribbing 08-723 39 92 (*Arte et Marte*, kommunikation)
Riddarhusamanuens Oscar Langenskiöld 08-723 39 97 (kulturprogram, visningar)
Riddarhusintendent Pontus Ragnö 08-723 39 94 (reception, webbutik)
Riddarhusgenealog Magnus Bäckmark 08-48 00 20 31 (genealogi och stamtavlor)
Riddarhusgenealog Göran Mörner 08-723 39 95 (arkiv och samlingar)
Kalenderredaktör Marianne Wiiburg Setterblad 08-723 39 96 (*Adelskalendern*)
Genealogisk redaktionssekreterare Madeleine Werner 08-723 39 99 (*Adelskalendern*, legala notiser och stamtavleprojektet)
Genealog Sophie Celsing Marcetic 08-723 39 90 (stamtavleprojektet)
Genealog Johan Grönberg 08-723 39 90 (stamtavleprojektet)
Genealog Johannes Hansson 08-723 39 90 (stamtavleprojektet)
Genealog Leif Persson 08-723 39 90 (stamtavleprojektet)

Handskar som smycken

Thomasine Barnekow – från sparrisland till haute couture

Text: Louise Ribbing.

I ETT AV PARIS MEST fashionabla kvarter, det första arrondissementet – helt nära museet Louvren, ligger den charmiga täckta passagen Galerie Véro-Dodat med små boutiques, ateljéer och restauranger. I ett skyltfönster syns handskar i olika material, färger och former – som ett böljande hav av vackra blommor. Ovanför entrén står namnet Thomasine i versaler. Här bor och verkar Thomasine Barnekow, handskdesigner inom lyxsegmentet och konstnärlig entreprenör som vill utmana tanken kring vad en handske är.

Hon har följt sina drömmar, jobbat hårt, vågat utmana branschen och efter femton år har hon inte bara gjort sig ett namn bland modehusen, hennes verksamhet går numera med vinst. Hon konstaterar att det har varit tufft emellanåt:

– Jag har levt snålt och sovit på soffor, modebranschen är hård och folk kan vara elaka. Så visst, vid några tillfällen har jag övervägt att syssla med något annat. Men jag har inte gjort det, inte gett upp – det här är min dröm och jag tycker mest att det är väldigt roligt.

NUMERA SYNS HENNES handskar i filmer som Luc Besson-regisserade sci-fi-dramat *Valarian*, trendsättande TV-serier som *Emily in Paris* och i många av världens alla modemagasin. Hennes handsk-konstverk har ställts ut på museer, hon klär ensembler på Opera Garnier och hon har på uppdrag för modehusen Balenciaga, Schiaparelli och Balmain tillverkat galahandskar till megakändisar som Kim Kardashian (Metgalan 2021) och Beyoncé (Grammygalan 2021 och 2023).

Nu 41-åriga Thomasine Barnekow växte upp på slottet Sinclairsholm i Skåne. Vid fem års ålder fick hon en brodyrkorg av sin farmor Ebba (född grevinna De la Gardie), som lärde henne att sy och brodera, ett handarbetskunnande som överfördes mellan generationerna, som så ofta förr. Som tolvåring tjatade hon till sig en plats i en silversmidesgrupp för vuxna som hon sedan deltog i under hela tonåren. Hennes pappa var framsynt nog att registrera hennes namn i versaler, THOMASINE, som varumärke redan då.

– Det var roligt att få det erkännandet, att han trodde på mig och det jag gjorde. Samtidigt var det outtalat att det där med konst och hantverk var en rolig sidosyssla, ingenting man skulle ägna sig åt på riktigt.

Målet var satt att bli ingenjör. Först gick hon på företagsfinansierade gymnasieskolan Perstorp där hon fick både industrikompetens, ekonomikunskaper och en högskoleförberedande utbildning.

– Den innehöll inget konstnärligt alls, däremot företagskunnande vilket har varit väldigt nyttigt. Utan det hade jag nog inte lyckats bygga mitt företag.

DET HÄR MED ATT driva företag har hon även fått med sig genom familjens verksamheter på Sinclairsholm, där föräldrarna, friherreparet Johan och Inger Barnekow hade restaurang och där pappa Johan introducerade grön sparris till den svenska marknaden genom odling och försäljning på närbelägna marknader.

Efter gymnasiet påbörjade Thomasine en ingenjörsutbildning inom maskinteknik men insåg redan efter en termin att det inte var rätt för henne. Hon tänkte om, funderade på industridesign och började söka olika designutbildningar. En familjevän tipsade henne om en designskola i holländska Eindhoven och trots att hon även kom in på ansedda Saint Martins i London valde hon Eindhoven. Det där med att gå sin egen väg har alltid legat för henne.

– Jag tänkte att alla svenskar åker till London, jag tar Holland i stället – så kan jag lära mig holländska också!

UTBILDNINGEN SOM PÅGICK i fyra år var stenhård och omvälvande. Numera kan hon titulera sig konceptuell produktdesigner. Inför examensarbetet började hon intressera sig för handskar, denna lite bortglömda accessoar i modevärlden. Resultatet blev *Handskar mjuka som smycken*, presenterade i olika smyckeskrin.

Hon säger att det är lustigt det där hur en sak leder till en annan. Med examenskollektionen ansökte hon till den stora italienska designtävlingen International Talent Support (ITS) och genom en av jurymedlemmarna fick hon kontakt med ett franskt handskföretag som bad henne göra en kollektion till det exklusiva japanska varuhuset Isetan.

– De gillande mina idéer och ville kalla hela kollektionen Thomasine. Det blev startskottet för mitt märke. Jag började hos dem som frilansande designer och reste mellan Frankrike och Filippinerna där de hade sin produktion och på det sättet fick jag en bra introduktion till handskmakeri.

NÅGRA ÅR SENARE bestämde hon sig för att satsa helhjärtat på Thomasine, med egen produktion – allt förlagt till Europa.

– Materialet kommer från Europa och jag vill kunna ta mig till fabriken på kort tid. Jag hittade ett företag i Ungern där jag har spenderat mycket tid hos handskmakaren för att lära mig detta gamla hantverk som är på utdöende i Europa. Men emellanåt dyker det upp någon som vill lära sig, som jag! Nu, väldigt många handskar senare, har jag lärt mig genom erfarenheten. Jag syr alltid mina prototyper och couture-beställningar själv.

Handskar mjuka som smycken, Thomasines examenskollektion: Peau Précieuse.

PRÊT À PORTER-HANDSKARNA i hennes butik bär namn från olika städer men inspirationen kommer närmast från naturen och hon ger sig mycket tid för att tänka ut och skapa något annorlunda.

– Jag testar olika material, bygger alltid först en modell i papper. Handsken är en volym som rör sig, handen är ju i rörelse – det är sådant man får ha i beaktande.

Handsken är en volym som rör sig, handen är ju i rörelse – det är sådant man får ha i beaktande.

COUTURE-UPPDRAGEN FÖR de stora modehusen började med ett slumpartat möte med Walter Van Beirendonck, tidigare rektor för modeskolan i Antwerpen.

– Han satte sig bredvid mig på ett fullpackat tåg och jag visste att jag hade tjugo minuter att sälja in mig. En månad senare hörde han av sig och bad mig göra en kollektion av handskar som han hade ritat. Det blev avstampet för mina större couture-arbeten. Walter har betytt mycket för mig, han har alltid varit noga med att berätta för alla att det är jag som gör handskarna och han har gett mig stort självförtroende vad gäller mitt hantverkskunnande.

MÅNGA MODEHUS TILLÅTER inte att deras partners berättar om samarbeten och uppdrag. När Thomasine började arbeta för italienska Schiaparelli 2017 fick hon skriva på ett papper om tystnadsplikt. Efter några år kände hon ändå att hon ville kommunicera sina uppdrag och hon tog upp det med den nya kreativa chefen, men fick ett nej. Då valde hon att avsluta samarbetet.

– Men efter ett och ett halvt år kom de tillbaka och bad mig göra handskarna som Beyoncé hade på sig på Grammysgalan 2021 – och nu fick jag prata om det! Det blev en vändpunkt för mig, jag behövde inte längre vara den där undangömda. Det krävdes mycket att ställa hårt mot hårt och inte kompromissa, men i slutändan vann jag på det. I dag är Schiaparelli min största uppdragskund.

»I hela världen matar folk fåglar, oavsett ursprung, ålder eller socio-ekonomisk grupp. Här är den där stunden när fågeln precis håller på att landa, det är något av en fredsstund som får tiden att stanna.«

Thomasine Barnekow om sin handske Hopeful Spirit med skulpterade fåglar.

Foto: Benjamin Taguemount.

»Det här är *Seconde main* – andra hand. En serie med olika ikoniska jackor där jag har klippt sönder ryggen och sytt om ärmarna till handskar. Jag började med det för några år sedan då det var mycket prat om recycling, upcycling – det är ett konstprojekt som kanske en dag blir en utställning.«

»Man kan inte göra handskar i siden, eller kan man det? De här handskarna är skapade av tre meter sidenchiffong – tyget och vinden klär kvinnan. Det handlar om att vara stolt i sitt eget skinn, att våga vara sig själv. Det är ett samarbete med fotografen Benjamin Taguemount som jag jobbar mycket med och en serie med sju olika färger som heter *Spirit of Pride*. *Pride* kan vara så mycket, det handlar om att lära känna sig själv.«

HON HAR ÄVEN STÄLLT ut handskar på museer och jobbar på egen hand med olika konstprojekt. 2016 hade hon en stor utställning på regionmuseet i Kristianstad med bland annat en flätad fyrametershandske med blixtlås på alla sidor. Företaget YKK sponsrade henne med 64 meter (!) blixtlås.

Dessa konstverk är inte gjorda för att säljas. Thomasi- nes strävan är att skapa något som kan få folk att tänka till: Vad är en handske?

– Kan det vara något mer än att bara värma händerna? Kan det vara ett konstverk? Kan handskar få en större plats i modesamlingar? Vad är det som gör att något är vackert? Vad är det som gör att en blomma är vacker? Är det färgen? Är det formen? Är den vacker som knopp eller bara när den slår ut? Det är sådant jag sitter och tänker på, haha – eller vem vet vad det är som gör att man jobbar på? En dag kanske mina konstverk säljs, ställs ut eller finns på museum men i dag är det en del av min tid, min investering i mitt företag.

Hur hinner du med allt?

– Jag ägnar inte så mycket tid åt att scrolla på mobilen i alla fall. Jag har alltid ett litet syprojekt i fickan när jag reser och när jag får viktiga beställningar, ofta i sista stund, då kan jag sitta uppe hela nätterna och sy, bara jag har en kopp te och en radio nära tillhands.

Embrace space i lammskinn är en fyrametershandske med 64 meters blixtlås.

Foto: Benjamin Taguemount.

SEDAN THOMASINE STARTADE sitt företag har en kris avlöst en annan. Det har varit finanskris, pandemikris, inflation och lågkonjunktur. Thomasine är positivt lagd och konstaterar att det bara kan bli bättre och att hon har ett företag som hela tiden växer, trots konstanta kriser – men det har inte varit lätt.

– Men det har varit ett val, att inte söka mig efter pengar utan sakta bygga upp ett lyxmärke utan utomstående investerare. Det är mina föräldrar som är basen till att jag har kunnat överleva de här femton åren.

ÄVEN RIDDARHUSET HAR varit ett stöd på resan. Hon har sökt och fått ekonomiskt stöd för sina studier och genom ungdomsföreningen RAUK och den europeiska paraplyorganisationen för adelsföreningar, CILANE, har hon fått ett bra nätverk. Det började med att hon och hennes bror Johannes fick en inbjudan från RAUK att delta på en sommarbal på Riddarhuset i Stockholm.

– Bor man i Skåne så är det ju långt borta från allt, inbju- dan skickades nog ut till alla adliga i en viss ålder för det var inte så att vi kände någon i RAUK. Men vi tänkte att vi åker väl upp tillsammans och ser vad det är. Vi hade jättekul!

DÄREFTER ÅKTE HON på en bal i Frankrike som anordnades av CILANE och fick genom den många interna- tionella kontakter.

– Jag var med ungefär i tio år på många olika tillställ- ningar runt om i Europa och fick ett fantastiskt nätverk av väldigt vänliga människor som bjuder på sig själva. Man får se fantastiska lokaler, får lov att klä upp sig, alla är väl- komna, ingen dömer någon annan. När jag sedan kom till Paris var det någon som sa »åh, du kan få bo hos mig« – det är ett europeiskt nätverk där man hjälper varandra, helt enkelt. Och vissa har blivit väldigt nära vänner. Genom nät- verket fick jag också hjälp med att hitta en bra advokat när jag började med min produktion i Ungern.

SEDAN 2019 BOR HON ovanpå butiken/ateljén i Galerie Véro-Dodat tillsammans med sin nybildade familj. Medan yngre brodern tar över Sinclairsholm har hon funnit sin os och sin lycka i Paris.

– Sinclairsholm finns alltid med mig, jag behöver bara blunda. Jag är delaktig på ett litet hörn genom att sköta går- dens hemsida. Men det var min bror som älskade gården, jord- och skogsbruket. Själv ville jag i väg och testa mina vingar någon annanstans. Att han tar över är hans lycka och min lycka är att han gör det. Annars hade jag inte kunnat sitta här i dag. För vi har ändå vuxit upp med att vi förvaltar något – som är det stora. Nu kan jag förvalta handskmake- riet i stället och så har jag fått lov att förvalta den här loka- len i ett otroligt område i Paris. Jag känner mig väldigt hemma här och det tror jag att de som kommer in i buti- ken känner. ■

Thomasine i sin butik THOMASINE som ligger på 23 Galerie Véro-Dodat, rue Jean Jacques Rousseau, 75001 Paris. Den kan också besökas på nätet: thomasinegloves.com.

Barnekow nr 230

Medeltida adelsätt som härstammar från Pommern och Rügen i Tyskland, känd genom väpnaren Lubbertus de Barnekow (nämnd 1255). Den äldsta grenen av den pommerska ätten Barnekow överflyttade vid 1500-talets början till Danmark där den naturaliserades som dansk adel den 13 december 1547.

Vid Skånes övergång till Sverige 1658 blev den danske landskommissarien i Skåne, Christian Barnekow (1626–1666) svensk undersåte och sedermera vice president i Göta hovrätt. Han introducerades på Riddarhuset den 14 juni 1664 under nr 23 i den dåvarande andra klassen, riddarklassen. Den adliga ätten utslocknade i Sverige 1772. Då hade redan en sonson till nämnde Christian, landshövdingen i Kristianstads län, generalmajoren och kommandanten i Kristianstad sedermera generallöjtnanten Christian Barnekow (1694–1762) upphöjts i friherrlig värdighet den 21 november 1751 i Stockholm av Adolf Fredrik. Han introducerades den 8 juni 1752 under nr 230. Med ätten sammanhör sedan 1816 grevliga ätten Barnekow nr 128.

Källa: *Adelskalendern 2022*.

GJUTJÄRN HÅLLER I GENERATIONER

Järn i Offentlig Miljö är ett familjeägt bolag som erbjuder dekorativa gjutjärns- och smidesprodukter som håller i generationer.

Se vårt utbud av vackra grindar, staket, krukor, belysning och laddstolpar genom att skanna QR-koden.

JOM
Järn i Offentlig Miljö

Tosterup på Österlen

Cider och historia

NÄR JAG NYLIGEN SKREV en guidebok om skånska slott kom det sig att jag bland annat intervjuade min bror, Jan Ehrensvärd, som äger Tosterup på Österlen. Vi halkade snabbt in på hur vi som barn ibland skrämde bort turister med hjälp av en folkkär tjurkalv. Annat är det nuförtiden. Ända nere från landsvägen och uppför Testamentsbacken lotsas besökarna fram till gårdsbutiken som säljer Tosterups prisbelönta drycker. Slottet är Jan och Catherine Ehrensvärds privatbostad och visas inte för allmänheten, men man får gärna vandra längs med vallgraven och läsa på skyltar om platsens historia. Det går också bra att boka en must- och ciderprovning som kombineras med en utomhusguidning kring slottet och ut bland de 70 000 äppelträden.

JAG PEPPRAR JAN med frågor: Vem byggde detta jättehus, vilka stora personligheter har bott och verkat här, spökar det och sist men inte minst, hur gör man för att förvalta en egendom som denna till nästa generation?

– På en runsten från 1000-talet kan man läsa om den duktige bonden Toste. Sannolikt är det han som har gett namn åt gården. Ändelsen *rup* betyder nämligen nyodling, berättar Jan.

På en runsten från 1000-talet kan man läsa om den duktige bonden Toste. Sannolikt är det han som har gett namn åt gården. Ändelsen *rup* betyder nämligen nyodling.

FRÅN 1300-TALET FINNS bevis för att riddaren Anders Grim pantsatte sitt Tosterup i en affär med kung Valdemar Atterdag. Efter honom kom den omtalat grymme sonen Jens som lät mörda prästen i Löderup. Jens Grim ägde också den stora borganläggningen Vallen strax väster om Tosterup.

– När Vallen förstördes blev troligtvis Tosterup det viktigaste herresätet i området. Exakt hur det gick till är lite

Text: Amelie Ehrensvärd Cardell. Delar av texten återfinns i Skånska slott – en personlig guide genom tid och rum, Polaris Fakta (2023).

luddigt. Kanske beordrade unionsdrottningen Margareta en rivning i samband med borgförbudet hon införde 1396? En annan smaskigare sägen gör gällande att Grim sprängde sig själv och Vallen i luften och då flög ögat till den närliggande Öja, örat till Örup, benet till Benestad, toet (håret) till Toarp och tummen till Tomelilla, berättar han vidare.

DEN INFLYTELSERIKA, DANSKA familjen Brahe flyttade till Tosterup 1430 och kom att äga gården i mer än 200 år. Det är oklart om tornet redan fanns på plats eller om det restes i mitten eller i slutet av 1400-talet. Desto säkrare är man på att det då fristående, två våningar höga huvudhuset var sprillans nytt år 1502, när Tyge Axelsen Brahe hämtade hem sin förmögna hustru Magdalene Krog-nos från den närbelägna gråstensborgen Bollerup. På den tiden fanns det inga kommunikationsvägar mellan våningsplanen inomhus, bara utanpåliggande balkonger och trappor.

FRÅN BESÖKSPARKERINGEN GÅR vi in genom den krönte porten där en av Tosterups största byggherrar, översten Rutger Barnekow och hustrun Mariana Lovisa Maclean, har satt sina snirkliga initialer i svartmålat järn. Till vänster har vi »Barnekowska logen«, som de lät uppföra 1760, och som numera är känd som »tävlingsladan« från tv-programmet *Kockarnas Kamp*. Efter inspelningsveckorna i maj, och innan det är dags att lasta in halmbalarna som försörjer gården med värme, kan den 45 meter långa gråstenslogen bokas för eventarrangemang. Vägg i vägg, i en före detta skolsal, ligger gårdsbutiken.

Vi fortsätter längs vallgraven där det kunde hända att vi doppade oss trots skrämselfvarningar om vattenrättor. Här brukade vi fiska kräftor, men deras bobyggande förstör stenkanten, så nu har Jan planterat in feta ålar som ska äta upp dem. I vallgravens ena ände, strax före privatskylten vid gårdsplanen, stod en gång en jätte och kissade på slottet. Det var en scen i Hasse och Tages biofilm *Äppelkriget* som spelades in på Tosterup på 1970-talet.

I tornets bottenvåning som en gång hyste ett gårdskapell spelar familjen Ehrensvärd numera biljard.

JAN OCH HANS HUSTRU, (min svägerska) Catherine Ehrensvärd, som tillsammans driver Tosterups gård, har sedan några år tillbaka satsat på äppelodling på 18 av egendomens 700 hektar. Skog brukas sparsamt på 120 hektar och på resten av marken odlas raps, betor, rödsvingel och olika sorters spannmål. Vid sidan av arbetet på gården, som också inbegriper fastighetsuthyrning och företagsevent, är Jan och Catherine engagerade i externa bolag och styrelser.

– Vårt fokus på Tosterup är att förädla produkter på egen hand och i samarbete med andra som har fokus på hög kvalitet och ett aktivt hållbarhetsarbete. Tosterup är bland annat ensamleverantör av malkorn till Carlsbergs premiumlager Eriksberg. Att möta klimatmålen är en gemensam sak för hela värdekedjan och här arbetar vi för fullt med våra kunder, säger Jan.

Sedan något år tillbaka är Tosterup självförsörjande på el genom de solceller som placerats på maskinhallarnas tak.

Över knöggliga kullerstenar tar vi oss via Rutger Barnekows stenbro till slottsholmen. I trapphuset som samme man lät bygga finns inskriptionstavlor med visdomsord infällda i de vitputsade väggarna. »Gå alltid varsamma steg ty graven är alltid öppen«, är en ruggig mening som jag särskilt minns från uppväxtåren. Stående i lite duvlort högst upp i sjuvåningstornet, skickar Jan ut flaggan genom en av gluggarna.

– Här lär den berömde, danske astronomen Tycho Brahes intresse för stjärnskådning ha börjat i mitten av 1500-talet, berättar Jan när vi blickar ut över bokskog och åkrar.

I HORISONTEN SER VI glittret från Östersjön. Tornet hade för länge sedan en guldförgylld kopparkula med flöjel för att hjälpa sjöfararna att navigera.

Rutger Barnekows loge från 1760 där TV-kockarna numera gör upp sina såsdueller.

Foto: Peter Carlsson.

I samband med det nordiska sjuårskriget (1563–1570) försvarade man sig väl från tornet medan 1100-talskyrkan hundra meter bort förvandlades till ruiner av svenskarna. Endast den norra väggen från 1100-talet kunde räddas vid återuppbyggnaden. I mitten av 1600-talet blev »skånske kungen« Tage Thotts barnbarn Jytte arvtagare till Tosterup. Hennes make Jörgen Krabbe stod Danmarks kung nära, men efter freden i Roskilde blev han tvungen att svära trohetsed till den svenske regenten Karl XI. Någon skvallrade att han ändå hade liarat sig med de danska friskyttarna och 1678 sköts han ihjäl på Malmö torg. Hans praktfulla barockkista står numera i vapenhuset i Tosterups kyrka.

Tillbaka på huvudbyggnadens tredje våning, som byggdes under generalguvernören Rutger von Aschebergs ägo i slutet av 1600-talet, tittar vi in i Jans gamla sovrums.

– Här inne spökar det enligt olika kockar. Vår dåvarande städhjälp erbjöd sig att rensa rummet från osaliga andar och sedan dess har det faktiskt varit lugnt, garanterar Jan.

VI GÖR EN SVÄNG inom vårt gamla orangemålade tv-rum för att titta på de mer eller mindre rumsrena teckningarna av vår farfars farfars farfar, generalamiralen, tecknaren och arkitekten Carl August Ehrensvärd. Sin barndom spenderade han utanför Helsingfors, på fästningen Sveaborg, som började byggas 1748 under ledning av hans pappa, fältmarskalken och greven Augustin Ehrensvärd.

I slutet av 1700-talet växte Sophie »Kickan« Sparre upp på Tosterup och blev senare hovfröken hos prinsessan Sofia Albertina. Det förklarar varför Gustav III lät Kickan och Carl August gifta sig på Stockholms slott med tvåhundra gäster. Sonen Gustaf blev 1832 den förste Ehrensvärdaren att äga Tosterup. Liksom många andra förfäder på Tosterup

Tycho Brahe som mer eller mindre rövades till Tosterup av sin omtalade elake farbror trivdes i det höga slottstornet där han kunde spana efter himlakroppar. Senare i livet upptäckte han en ny stjärna på himlen och byggde det kombinerade slottet och observatoriet Uraniborg på Ven.

var vår farfar, som också hette Carl August Ehrensvärd, starkt engagerad i politik och försvar, bland annat som stabschef för frivilligstyrkorna under finska vinterkriget 1939–1940. Senare blev han arméchef och general och dessutom favorit bland sina många barnlösa släktingar. Så kom det sig att farfar fick ärva merparten av de 56:e-delar som Tosterup bestod av efter ett antal arvsskiften.

GÅRDEN HAR EN DEL gamla kulturbyggnader som slukar pengar i underhåll så det krävs ett lönsamt företag i botten. Då gäller det att vara både innovativ och affärsmässig. Jan berättar att mycket handlar om egen förädling men också om att hänga med i teknikutvecklingen och förstå hur man kan hitta affärsfördelar i den snabba omställningen till en mer hållbar värld. Bland annat undersöks möjligheten att utöka produktionen av energi genom solceller och bevattningsmöjligheterna på gården, för att minimera riskerna vid torra år.

– Vår motivation är att skapa ett riktigt attraktivt bolag så att någon i nästa generation verkligen vill ta över stafett-pinnen och driva företaget vidare. Därför försöker vi investera i projekt som vi tror är bra på lång sikt. ■

För mer info: www.tosterup.se

I filmen Äppelkriget pratar Gösta Ekman om Tosterups tre miljoner äppelträd. Den riktiga siffran är snarare 70 000, säger Jan Ehrensvärd. Den som följer honom på en must- och ciderprovning får även följa med ut i odlingen och lyssna på en historisk guidning av platsen.

Ehrensvärd nr 113

Släkten härstammar från Finland. Överstelöjtnanten vid artilleriet sedermera översten och kommandanten på Karlstens fästning Jacob Johan Scheffer (1666–1731), adlades den 20 november 1717 i Lund av Karl XII med namnet

Ehrenswerd och introducerades 1719 under nuvarande nr 1542. Jacob Johans tre söner upphöjdes i friherrlig värdighet den 26 juni 1764 på Stockholms slott av Adolf Fredrik.

Friherrebrevet utfärdades inte förrän 1773 av Gustav III, de tre sönerna introducerades i denna värdighet den 12 oktober 1778 under nr 267 varpå den adliga ätten utgick på svärdssidan. En av sönerna var generalen för kavalleriet, översten och chefen för Livdragonregementet, sedermera fältmarskalken och överbefälhavaren i Finland, skaparen av Sveaborg, Augustin Ehrensvärd (1710–1772). Han upphöjdes i grevlig värdighet den 15 oktober 1771 på Stockholms slott av Gustav III. Grevbrevet utfärdades först den 30 juni 1802 på Sveaborg av Gustav IV Adolf. Introduktionen skedde genom Ehrensvärds sonson den 7 maj 1803 under nr 113.

Källa: *Adelskalendern 2022*.

Riksbyggaren

Gustav Vasa

DEN 6 JUNI 1523 valdes Gustav Vasa till kung över Sverige. Med kungavalet bröt sig Sverige loss ur Kalmarunionen vilket på sikt resulterade i framväxten av en mer modern stat. Gustav Vasa behärskade maktens tekniker till fulländning och krönte sina framgångar med att skapa en kunglig dynasti, men vägen dit var inte given. Det var en sak att erövra, en annan att förbli kvar på tronen och ytterligare en att styra riket. Hur gjorde han för att bli den riksbyggare som vi känner i historieböckerna?

GUSTAV VASA FÖDDES inte till kung, det var en titel han erövrade. Vasaätten kom från Uppland och är känd från mitten av 1300-talet. Gustav Vasas far hette Erik Johansson och var härardshövding med uppgift att upprätthålla lag och ordning. Han blev dock känd för att själv ha ett gediget brottsregister: plundring av prästgård, kyrkostöld, dödshot och mord på en man som gjorde intrång på familjens sätesgård. Moderns namn var Cecilia Månsdotter (Eka) och kom också hon från en av Sveriges mest inflytelserika familjer. Hennes halvsyster Kristina Gyllenstierna var landets mäktigaste kvinna, gift med riksföreståndaren Sten Sture den yngre.

GUSTAV VASAS FRAMTRÄDANDE på den politiska scenen var i form av en kidnappning. Sverige befann sig sedan 1397 i union med Danmark-Norge, den så kallade Kalmarunionen, och i början av 1500-talet utbröt ett regelrätt krig mellan den danska kungen med sina svenska unionsanhängare och unionsmotståndarna i Sverige. Under en vapenvila på sommaren 1518 kom den danske unionskungen Kristian II och den svenske riksföreståndaren Sten Sture den yngre överens om att träffas. För att garantera kungens säkerhet överlämnades sex svenska adelsmän som tillfällig gisslan. Men någon förhandling blev inte av. I stället kidnappades gisslan och fördes iväg med fartyg till Köpenhamn. En av de unga fångarna ombord var Gustav Vasa.

Gustav Vasa stannade inte länge i Danmark. Han rymde och tog sin tillflykt till Lübeck och där fick han höra att Kristian II rustade för ett nytt angrepp mot Sverige. Nu var tiden mogen för Gustav Vasa att handla. Den 31 maj

Text: Bo Eriksson, docent i historia, Stockholms universitet.

1520 klev han iland vid Stensö udde utanför Kalmar. Nu skulle han sätta stopp för Kristian II.

Sedan följde Stockholms blodbad 7–9 november 1520, där uppemot 100 personer miste livet i kung Kristians uppgörelse med de upproriska svenskarna. Gustav Vasa närvarade inte i Stockholm och undkom således massakern. Han förlorade sin far (Erik), flera släktingar, sin svåger och många vänner. Gustav Vasas mormor, mamma och två systar togs till fånga av danskarna, liksom mostern Kristina Gyllenstierna och hennes söner. Kampen mot den danske kungen var inte längre enbart politisk för den unge Gustav, den var också personlig.

RESTEN AV HISTORIEN är ofta berättad: om hur Gustav Vasa tog sin äventyrliga tillflykt till Dalarna, talade till folket i Mora, begav sig iväg mot Norge, hämtades tillbaka och lyckades starta ett slags befrielsekrig mot Kristian II. I januari 1521 valdes han till rikshövitsman och i augusti till riksföreståndare vid ett herremöte i Vadstena. Därefter, i början av 1522, vände sig Gustav Vasa till Lübeck och bad om ekonomisk och militär hjälp att besegra Kristian II och unionsanhängarna.

Lübeck gick med på att låna ut pengar och understödja Gustav Vasa i utbyte mot tullfri handel med svenskarna. Svenska skepp tilläts inte heller att lämna Östersjön för att etablera egna kontakter med Lübecks konkurrenter. Det var mycket generösa handelsprivilegier och med Lübecks hjälp gick det att driva ut de danska trupperna ur Sverige och Gustav Vasa valdes till kung i Strängnäs den 6 juni 1523.

EN NY FAS INTRÄDDE i Gustav Vasas politiska liv: riksbyggarens. Frågan var hur han skulle behålla makten. Första åtgärden blev att driva in skulden till Lübeck. Problemet var bara att skattkistan var tom. Kronan ägde bara sex procent av rikets jord, vilket inte förslog långt. Adeln och kyrkan var frälse, alltså skattebefriat, så från dem kom inte heller några pengar. Återstod skattebönderna, som

Gustav Vasa, kung av Sverige. Tillskriven Cornelius Arendtz, Nationalmuseum.

utgjorde omkring 45 procent av landets hemman, men deras avgifter räckte inte att betala tillbaka hela skulden. Han tvingade då kyrkan att betala extraskatter och drog in kyrkotiondet som i stället gick till staten.

Men småduttandet med tillfälliga lösningar kunde inte fortsätta, Gustav Vasa måste finna en permanent lösning på problemet med skulder och skatter. Han fann den i reformationen. Vid riksdagen i Västerås 1527 såg Gustav Vasa till att kyrkans enorma inkomster och godsegendomar hamnade i kronans händer. Adeln köpte han över till sin sida genom att skänka frikostigt av godsens som han kommit över. De gårdar som tillfallit kyrkan sedan 1454, genom donationer, fick nu adeln tillbaka. Biskoparna fick inte längre sitta i rådet och deras militära följn begränsades kraftigt. På riksdagen beslöts också att Guds ord skulle »renliga predikas« – en formulering som visar att kyrkans lära och kult var på väg att förändras. Reformationen innebar att den svenska kyrkan bröt med påven i Rom. Kungen blev nu kyrkans överhuvud.

EN ANNAN ÅTGÄRD för att legitimera sin plats på den svenska kronan var att Gustav Vasa använde sig av propaganda. När bönderna klagade över kyrkopolitiken, dyrtider, höga skatter och brist på salt, reste han runt på marknader och talade till folket. Han inpräntade att han befriat dem från en tyrann. Samma budskap finns också på den så kallade blodbadspanschen som han lät beställa och trycka 1524: på den åskådliggörs händelserna före, under och strax efter Stockholms blodbad.

Men propagandan stillade inte allt missnöje i landet. Under Gustav Vasas första tio år vid makten bullrade det i landet vid flera tillfällen. Tre av upproren briserade dessutom i Dalarna, hos de dalkarlar som tidigare hjälpt Gustav Vasa att driva ut Kristian II. I samtliga fall såg Gustav Vasa till att slå ned missnöjesyttringarna och tvinna in sina motståndare i hjul, alltså att stegla och döda dem.

ETT AV UPPROREN leddes av ingen mindre än Gustav Vasas kusin, den 15-åriga Nils, son till Sten Sture. Fast enligt Gustav Vasa var det inte Nils utan en bedragare som utgav sig för att vara honom. »Daljunkern«, som han kallades, ville störta Gustav Vasa på grund av de extra skatterna och övergivandet av »den gamla tron«. Affären med daljunkern slutade med att ynglingen avrättades i Rostock hösten 1528 dit han sökt sig undan den svenske kungens vrede. I dag håller de flesta historikerna det för sannolikt att han var den han utgav sig att vara, det vill säga Sten Stures och Kristina Gyllenstiernas äldsta son. Han var en person som kunde göra anspråk på den svenska tronen.

GUSTAV VASA TVEKADE aldrig att använda våld för att slå ned motstånd. I vissa fall blev det rena blodbad. Som när han i början av sin regeringstid, år 1524, lät massavrätta omkring 60 landsknektar som stängt in i sig på Kalmar slott

Foto: Helena Bonnevier, Livrustkammaren.

Gustav Vasa kallade sig aldrig Vasa, det namnet fick han först på 1700-talet. »Vasa« kommer från ättens vapen, som ser ut som den sådeskärve man sätter ut till fåglarna om vintern. Fast troligare rör det sig om en »stormvase«, ett knippe av grenar som användes vid strider. Vapensköld med svenskt riksvapen av förgylld koppar, Vasadynastin, 1500-talets mitt.

på order av borgens herre Berend von Melen. Försvarna gav upp, mot löfte att de skulle få gå fria, men Gustav Vasa såg i stället till att avrätta dem. Det var ett brott mot tidens krigslagar, då landsknektar endast lydte order. Själv klarade sig Berend von Mehlen genom att fly till Tyskland. Därifrån ägnade han många år att skriva och sprida nidskrifter om den svenske kungen.

KUNGEN BLEV DOCK försiktigare med åren och valde förhandling när missnöjesyttringar visade sig. Så löste han exempelvis en uppblussad konflikt i Västergötland 1529, Västgötherrarnas uppror. Han tog avsiktligt inte till med våld. Som han själv uttryckte det: »kunna goda ord hjälpa haver vi dem rikligt nog utgivet«.

När det däremot kom till Dackefejden 1542–1543, Nordens största bondeuppror, hjälpte föga brev och ord. Kungen värvade 5 000 soldater och slog brutalt ned det småländska upproret som hade börjat sprida sig i landet. I juli 1543 dödades Nils Dacke. Kroppen fördes till Kalmar och hans avhuggna huvud sattes på en påle – krönt med en korparkrona. Nöjt kunde Gustav Vasa utbrista: »Förrädaren Dacken haver fått sin lön«. Hans största prövning som kung var över.

SOM ETT LED I Gustav Vasas konsolidering av makten låg också ingående av fördelaktiga äktenskap. Hans första brud Katarina hämtades från utlandet, från Sachsen-Lauenburg. Det nordtyska hertigdömet Sachsen-Lauenburg var ett populärt område för hyrning av landsknektar och med hertigen som svärfar fick Gustav ett bra pris på soldaterna. Katarina dog blott 22 år gammal, hon föll ihop under en dans och avled dagen efter. Med Katarina fick Gustav en arvinge: sonen Erik.

Nästa drottning var Margareta Leijonhufvud. Hon var mycket duglig som drottning och löste både personalkonflikter på Gripsholms slott, ansvarade för underrättelseverksamhet under Dackefejden och lyssnade på undersåtars klagomål. Vid sidan av sitt yrke som drottning var Margareta tiobarnsmor. Hon födde fem flickor och fem pojkar. Åtta av dem levde till vuxen ålder, däribland de blivande kungarna Johan III och Karl IX.

MEN DEN VIKTIGASTE åtgärden som Gustav Vasa gjorde för att säkra ätten Vasas plats på tronen var att bli arvkung. På ett herremöte i Örebro 1540 fick adel och biskopar knästående svära en trohetsed till kungens »livsarvingar«, det vill säga sönerna Erik (äldst) och Johan (näst äldst). Denna arvhyllning befästes sedan av riksdagen i Västerås 1544, då Sverige blev ett arvkungadöme på riktigt.

Kvar var att försäkra sig om ett gott eftermäle. När

Gustav Vasa närmade sig slutet av sitt liv och låg sjuk på Stockholms slott såg han till att hyllas av riksdagen som en landsfader, ett tema som också dyker upp i likpredikan. Han beskrevs som en landsfader som befriat Sverige från tyranner och skapat lag och ordning. Den bilden av honom som kung arbetade sig sedan in i historieböckerna.

Och visst gjorde han mycket gott också, han var inte bara en despot och grym maktmänniska. Indragningen av kyrkans gods gav faktiskt ökade inkomster till staten vilket stabiliserade finanserna. Han uppmuntrade till nyodling och gjorde satsningar på bergsbruk och järnframställning. Böndernas inkomster ökade och därmed också skatteintäkterna. Genom att bygga upp en inhemsk armé i stället för att anlita utländskt krigsfolk sparade han mycket pengar och skapade en modell för utskrivning som lade grunden till det som senare blev indelningsverket.

SAMMANFATTNINGSVIS KAN MAN säga att Gustav Vasa började sin bana som politisk flykting och upprorsman. Tillfälligheter, tur och hänsynslösa metoder gjorde honom till kung och riksbyggare. Som regent var han grym och despotisk. Motståndare avrättades, fängslades eller gick i landsflykt – medarbetare trakasserades. Men mitt i allt detta var han också en familjefar som spelade luta och sjöng. Och som enligt systersonen Per Brahe var en »ljuvlig, lustig och lättsinnig herre«. ■

Vasadynastins kvinnor

Tre drottningar och fem prinsessor

FÖR 500 ÅR SEDAN valdes Gustav Vasa till kung i Strängnäs. Där och då var hans framtid på tronen högst osäker. När han gick ur tiden 1560 var Vasaätten etablerad som kunglig dynasti med arvsrätt till den svenska tronen. Tronföljden var dessutom med råge tryggad med fyra söner. Men även Gustav Vasas tre drottningar och fem döttrar hade viktiga roller i dynastibyggandet.

DEN YNGSTE SONEN Karl IX, sätter i sin rimkrönika ord på vad som förväntades av en kunglig kvinna under Vasatiden. Hon skulle vara sin make till »hjälp och bistånd« med att »förestå både folk och land«.

Enligt rådande patriarkaliska normer hade ett äkta par ett ömsesidigt ansvar för hushållet. Mannen var dess överhuvud. Kvinnan var underordnad sin make, men var i sin roll som mor och husmor överordnad hushållets övriga medlemmar. Det innebar att hustrun hade rätt att träda in som biträdande regent. Eftersom det svenska riket i en drottning fall var en del av det kungliga hushållet fick hennes befogenheter politiska förtecken. Drottningen skulle således träda in i kungens ställe och se till att ordningen upprätthölls såväl innanför som utanför slottsmurarna. Det gav henne auktoritet och även rätt att befalla inom de ramar

Text: Karin Tegenborg Falkdalen, fil.dr, författare till bl.a. Vasadöttrarna (2010) och Margareta Regina: vid Gustav Vasas sida (2016).

som kungen angav. Hur vida dessa var avgjordes förstas av vilken relation kungaparet hade till varandra. En viktig uppgift för en kunglig kvinna under Vasatiden, då personliga relationer var en viktig del i den politiska kulturen, var också att se till att banden förblev goda mellan riket, dynastier och mäktiga högadliga familjer. Eftersom drottningen befann sig i kungens omedelbara närhet blev hon även en viktig mellanhand mellan honom och folket. Med sin mildhet förväntades hon uppväga hans stränghet.

Man kan säga att kungen och drottningen bildade ett regentskap där de kompletterade varandra med sina olika uppgifter och egenskaper. Detta uttrycker också Gustav Vasas levnadstecknare. En kung kunde inte vara »likt en enstaka fågel utan all hugsvalelse« utan han behövde en drottning vid sin sida för att mäktas med den »svettsamma« regeringsbördan. Gustav Vasas tre drottningar kom också att vara behjälpliga på olika sätt för att stärka den unga Vasaätten på tronen.

KATARINA AV SACHSEN-LAUENBURG gav honom anor och släktband till europeiska furstehus. Hennes börd och kontaktnät bidrog till att inordna Gustav Vasa i en furstlig gemenskap och förbättra hans relationer med andra

Foto: Nationalmuseum.

Katarina av Sachsen-Lauenburgs mor Katarina av Braunschweig-Wolfenbüttel (1488–1563).

Katarina (1513–1535) hann bara vara drottning i fyra års tid och har inte lämnat så många källor efter sig. Men officiella dokument visar att hon i kungens ställe skulle ha rätt att besluta i frågor som rörde olika slottslän. Likaså skulle hon företräda deras gemensamma barn om kungen dog före henne. Vi kan anta att Katarina höll kontakten med sina släktingar och förmedlade information till och från sin make. Med Katarina som drottning blev det också lättare för kungen att rekrytera tyska ämbetsmän. Relationerna mellan Gustav Vasa och Katarinas familj fortsatte vara goda även efter hennes död. Katarinas mor höll honom informerad om senaste nytt från kontinenten och hjälpte mer än gärna till att hitta ett passande parti åt dottersonen Erik.

Margareta Leijonhufvud (1516–1551) blev under sitt femtonåriga äktenskap Gustav Vasas politiska partner i skötseln och styrandet av familj och rike. Att hon gav kungen många barn, och därmed säkrade tronföljden, var något man gärna lyfter fram i samtida skildringar av henne som också i detta porträtt där man berättar hur hon fött tio barn, fem söner och fem döttrar. Margareta verkar ha lagt grunden till ett närmast tidlöst drottningideal. Så var hon inte heller någon normbryterska utan hon höll sig inom ramarna för vad som förväntades av en god drottning, maka och husmor. Som drottning angav hon även tonen för sina döttrar. Enligt Gustav Vasa kunde prinsessorna inte ha en bättre förebild än deras egen mor.

furstehus. Katarina gav honom också en son och arvtogare, Erik XIV, innan hon avled, bara 22 år gammal, möjligen i sviterna av ett missfall.

Med Margareta Leijonhufvuds högadliga nätverk befästes banden mellan kungafamiljen och rikets mäktigaste ätter inom det svenska riket. Deras giftermål år 1536 blev också inledningen på kungafrändernas tid under Gustav Vasas regering. Fränderna ställde sig bakom kungafamiljen och i utbyte mot sin lojalitet fick de större förläningar och rikets främsta ämbeten. Med kungaparets goda minne ingicks nya äktenskap som band familjerna ännu tätare samman. Därför är det inte så förvånande att Gustav Vasa hittade sin tredje

Katarina Stenbock (1535–1621) gjorde av förklarliga skäl inte så stora avtryck som drottning. Hon var 17 år när hon tog över ansvaret för det kungliga hushållet och kungabarnen, där de äldsta i princip var jämgamla med henne samtidigt som hennes make var närmare 40 år äldre än hon själv.

Däremot träder Katarina fram desto mer som änkedrottning. Hon hade en viktig medlande roll i de politiska konflikterna som avlöste varandra under Vasatiden. Under sin långa levnad upplevde hon sex Vasakungar på tronen, från maken Gustav Vasa till Gustav II Adolf.

drottning i samma kretsar när han blev änkling. Såväl kung som kungafränder var intresserade av att befästa relationerna med ännu ett äktenskap. Således blev det Margaretas systerdotter, Katarina Stenbock, som blev Gustav Vasas tredje hustru år 1552.

ATT DROTTNINGEN TRYGGADE tronföljden med en rad »karska livsarvingar« och »kärleksparter« var också av stor betydelse i dynastibyggandet. Gustav Vasa fick också en stor familj. Med Katarina av Sachsen-Lauenburg hade han, som redan nämnts, sonen Erik. Margareta Leijonhufvud gav honom åtta barn till, de tre sönerna Johan III, Magnus

och Karl IX samt de fem döttrarna Katarina, Cecilia, Anna, Sofia och Elisabet. I den dynastiska familjepolitiken hade barnen i sin tur olika uppgifter att fylla. Detta framgår i Västerås arvförening från år 1544 när Sverige blev ett arvrike. I dokumentet fastställs att kronan skulle gå i arv på manssidan, från far till äldste son i rakt nedstigande led. Men även kvinnsidan hade en viktig roll när Vasaätten etablerades som kunglig dynasti. Drottningen skulle träda in i en tänkt förmyndarregering och tillsammans med riksrådet styra riket och bevaka kungamaktens intressen tills den äldste sonen kunde överta tronen. Det var också förhållandevis vanligt runt om i Europa att kvinnor trädde in som regenter av just dynastiska skäl. Deras ställning motiverades med deras moderskärlek. Rollen som mor var förbunden med såväl mildhet som auktoritet. Drottningen skulle likt en god mor sörja för sitt folk och i gengäld kunde hon förvänta sig lydnad från undersåtarna.

Drottningen skulle likt en god mor sörja för sitt folk och i gengäld kunde hon förvänta sig lydnad från undersåtarna.

Döttrarnas uppgift var att säkra politiska allianser och stärka kungafamilijs legitimitet bland utländska furstehus. De skulle vidare förses med en väl tilltagen brudskatt på 100 000 daler samt kunglig utstyrelse i form av dyrbara dräkter, smycken och föremål. Prinsessornas hemgift, som var betydligt högre än i jämförbara furstefamiljer, skulle manifesteras Vasaättens rikedom och makt, men också uppväga det som den svenska kungafamiljen ansågs sakna i börd och anor.

GUSTAV VASA GAV I sitt testamente sina döttrar några goda ord på vägen. En traditionell uppgift för en prinsessa var ju att vara ett band mellan dynastier. Följaktligen underströk kungen döttrarnas roll som ambassadörer. Han uppmanade dem att i sina äktenskap alltid tillvarata Sveriges – och därmed Vasaättens – bästa.

Att kungen tänkte sig Margareta Leijonhufvud som regent och prinsessorna som ambassadörer visar att Gustav Vasa var pragmatisk och gärna använde sig av kvinnsidan för att främja dynastins intressen. Margareta, hennes drottningkollegor och döttrar var alla väl insatta i den politiska kulturen och verksamma i en miljö där politik var en del av vardagen. Det gav dem också en möjlighet att skaffa sig ett större handlingsutrymme inom de givna ramarna. ■

Till höger, ovan: Cecilia (1540-1627), prinsessa av Sverige, markgrevinna av Baden-Rodemachern.
Till höger, under: Elisabet (1549-1597), prinsessa av Sverige, hertiginna av Mecklenburg.

Foto: Nationalmuseum.

Foto: Nationalmuseum.

Katarina (1539–1610), grevinna av Ostfriesland, prinsessa av Sverige.

I slutet av Gustav Vasas regering började man förhandla om de äldsta döttrarnas äktenskap. Man riktade i första hand in sig på allianser med tyska protestantiska furstar. Det var enbart den äldsta dottern, Katarina som hann gifta sig medan fadern fortfarande var i livet. Hennes äktenskap med Edzard av Ostfriesland år 1559 bekräftade det handelsavtal som Sverige slutit med grevskapet, som kontrollerade den viktiga handelsstaden Emden vid Nordsjöns kust. Katarina kunde tack vare sina handelskontakter hjälpa sina syskon med att köpa och sälja varor, vilket var av stor betydelse för deras ekonomi.

Även Katarinas sysstrar gifte in sig i tyska furstehus. Cecilia gifte sig med markgreven Kristoffer av Baden-Rodemachern. Anna (1545–1610) med pfalzgreven Georg Johan av Pfalz-Veldenz-Lützelstein. Sofia med hertig Magnus av Sachsen-Lauenburg medan Elisabet gifte sig med hertig Kristoffer av Mecklenburg.

Sofia (1547–1611) hertiginna av Sachsen-Lauenburg, prinsessa av Sverige.

Trots att sysstrarna fick hantera bland annat ekonomiska problem, arvsstrider, och maktkamper i sina grevskap och furstendömen verkar deras äktenskap, med undantag av Sofias, ha fungerat väl. Tillsammans med sina män styrde de över hov, hushåll och växande familjer. De fyra sysstrar som levde utomlands höll också sina bröder i Sverige uppdaterade om senaste nytt, de förmedlade äktenskap, handelskontakter och förhandlade om olika ärenden för deras räkning.

Sofia var den enda av prinsessorna som förblev kvar i Sverige. Det fanns inte någon framtid för Sofia i makens hertigdöme, eftersom denne var inblandad i en konflikt med sina släktingar. Magnus som var känd för sin brutala framfart uppträdde så illa mot både henne och parets underlydande bönder att Johan III till slut lät utvisa honom från Sverige. Sofia levde därefter ensam kvar med parets son Gustav.

Konstnär på vift

David Klöcker Ehrenstrahls studieresor i Europa

Text: Sabrina Norlander Eliasson, professor i konsvetenskap, Stockholms universitet.

ÅR 1655 GAV SIG DEN 27-årige tyskfödde konstnären *in spe* David Klöcker Ehrenstrahl ut på en längre studieresa. Bakom den lovande utövaren stod änkedrottning Maria Eleonora, i vars tjänst Ehrenstrahl befunnit sig sedan 1653, och som nu bekostade arrangemanget. Det var en klok och framsynt investering. Under 1600-talet syftade en studieresa av det här slaget till att introducera unga konstnärer till sin samtids mest moderna konstnärliga uttryck, förfina deras tekniker och understödja skapandet av ett nödvändigt kontaktnät. Beskyddaren och mecenaten som bekostade resan kunde se fram emot att återinta i tjänst en välutbildad och mångfacetterad utövare som med energi och bra lösningar kunde ta sig an de mest skiftande uppdrag. I just detta fall var beskyddaren lika med den svenska kronan och det var som hovmålare eller *hovkonterfejare* som Ehrenstrahl skulle återkomma till Sverige sex år senare.

FÖDD I HAMBURG 1628, växte David Klöcker Ehrenstrahl upp i en familj utan konstnärliga ambitioner. Intresset och talangen tycks han gradvis ha utvecklat och underhållit på egen hand, inte minst genom flitigt tecknande. I de tidiga tjuugoåren kom han i tjänst som skrivare vid fredsförhandlingarna i Osnabrück och initierar där sina första svenska kontakter. Konstnärligt befann sig de nordtyska staterna vid denna tid starkt förbundna med det nederländska och flamländska måleriet. Under åren 1648–1651 reste Ehrenstrahl troligen till Amsterdam där han fick sin första undervisning hos den i det närmaste jämnåriga holländaren Juriaen Jacobsz (1624–1685). Den senare var specialiserad på framför allt porträtt och djurmaleri, genrer som den mognen Ehrenstrahl skulle komma att briljera i.

AMSTERDAM KUNDE VID den här tiden visa upp en blomstrande konstmarknad där de framgångsrika konstnärerna var regelrätta entreprenörer med stora ateljéer som också fungerade som informella skolor för yngre utövare. När Ehrenstrahl, efter sin tid i Nederländerna, kom i tjänst hos fältmarskalken och riksrådet greve Carl Gustaf Wrangel (1613–1676) skulle han komma att introducera ett måleri som i mångt och mycket låg det holländska uttrycket nära. Porträttet av Wrangels barn, som bevaras i Skoklosters slotts samlingar, är ett utmärkt exempel på detta. Såväl komposition som figurteckning minner om den holländska traditionen vid den här tiden.

MED STÖRSTA SANNOLIKHET var det Wrangel som introducerade den unge Ehrenstrahl till änkedrottning Maria Eleonora (1599–1655). Den tyskfödda furstinnan var starkt intresserad av såväl bildkonst som arkitektur, musik och teater och hennes indirekta påverkan på dottern drottning Kristinas kulturella intressen är fortfarande en öppen forskningsfråga. Maria Eleonoras hov uppvisade, så långt den svenska kronans ekonomi så tillät, ett rikt

David Klöcker Ehrenstrahl, Självporträtt med allegorier, 1691. Nationalmuseum.

Foto: Anna Danielsson, Nationalmuseum.

David Klöcker Ehrenstrahl, Porträtt av Karl Gustav Wrangels barn, 1651, Skoklosters slott, SHM.

kulturellt liv. Bland hennes hovmålare återfanns holländaren David Beck (1621–1656) som så småningom också skulle gå i tjänst hos drottning Kristina. Den svenska kronan hade redan understött en studieresa för Becks räkning och 1655 var det således dags för Ehrenstrahl. Resmålet var givet. Italien, med städerna Venedig, Rom, Bologna och Neapel, representerade en lockande och oundgänglig källa för en ung konstnär. Efter att ha tecknat först efter gravyrer och grafiska blad, skulle han nu få möjlighet att studera inte enkom det allra senaste inom den italienska samtidskonsten utan också de stora 1500-tals-mästarna som Tintoretto, Tizian och Rafael. Klöcker reste först till Venedig där han vistades inte mindre än två år. 1658 for han så vidare till Rom.

EN VIKTIG KÄLLA till kunskap om Ehrenstrahls resor i Italien utgörs av hans brev till den gode vännen och fortifikationsarkitekten Erik Dahlbergh (1625–1703). De hade lärt känna varandra i Tyskland, men det var först i Venedig, där Dahlbergh befann sig i egenskap av informator till två unga svenska adelsmän på bildningsresa, som deras vänskap tog fart. De tecknade intensivt tillsammans och bland Ehrenstrahls bevarade teckningar uppvisar inte mindre än sju stycken venetianska motiv. Som de flesta resenärer på studieresa vid den här tiden var han starkt

beroende av de samtida guideböckerna som tydligt indikerade olika monument och minnesmärken samt deras inbördes hierarki. Teckningarna visar en förkärlek för arkitektoniska motiv och vyer, kanske inte så konstigt med tanke på att han tog tillfället i akt att teckna direkt framför byggnader som plötsligt var tillgängliga för honom. Det allestädes närvarande tyska nätverket förde in honom i goda sammanhang där studiet av det venetianska 1500-tals-måleriet stod högt i kurs. Att anteckningar om måleri och teckningar efter kända målningar saknas i det här materialet är aningen märkligt med tanke på Ehrenstrahls framtida verksamhet som just bildkonstnär. En möjlig förklaring är att han under resan försökte att bredda sina förmågor så mycket som möjligt inför en ännu oklar karriär. För en blivande hovmålare var kunskapsmässig bredd en tillgång, något som Ehrenstrahls senare verksamhet också skulle komma att vittna om.

UNDER 1658 VISTADES Ehrenstrahl i Rom och under synnerligen gynnsamma förhållanden. Genom drottning Kristinas försorg hade han upptagits vid den tyske kardinalen Fredriks av Hessen-Darmstadt (1616–1682) hov i Villa Aldobrandini nära det påvliga residenset på Quirinalen. Här fick konstnären en egen ateljé i en av paviljongerna

Villa Aldobrandini sett från klostret SS Domenico e Sisto. Den högra paviljongen i bild fungerade som Ehrenstrahls ateljé under dennes tid i Rom.

med utsikt över den anlagda trädgården. Även om bevarade brev inte vittnar om det samtida måleriet eller konstnärslivet i staden så är det självklart att Ehrenstrahl följde det gängse bruk som var vanligt bland utländska konstnärer i staden: studera 1500-talets mästare som Rafael och Michelangelo, besöka konstnärateljéer och delta i livet kring Accademia di San Luca, Roms konstakademi. Om Venedig hade erbjudit tillfälle att studera den venetianska konstens färgverkan och av målningar rikt utsmyckade kapell, skulle den romerska vistelsen bidra till Ehrenstrahls växande kunskap kring arkitekturbundet monumentalmåleri.

Under sin tid i Rom hade Ehrenstrahl möjlighet att djupstudera det romerska takmåleriets utveckling från Michelangelos Sixtinska kapell, till Rafaels dekorationer i Villa Farnesina, Annibale Carraccis lustfyllda Galleria Farnese och de realpolitiskt viktiga taken i Palazzo Barberini. Ett utav det senare hade utförts i det tidiga 1630-talet av den toskanske konstnären Pietro Berettini även kallad Pietro da Cortona (1596–1669). Cortonas *Den gudomliga försynens triumf* i den stora salen i Palazzo Barberini är en direkt förlaga till Riddarhusets storslagna plafondmålning *Dygdernas rådslag* som Ehrenstrahl färdigställde 1675. Förlaga, men inte kopia! Ehrenstrahl utgick från några av Cortonas kompositioner, men adderade också andra. Riddarhusplafonden uppvisar också kreativa och självständiga lösningar på kompositioner som återfinns i Andrea Sacchis *Den gudomliga vishetens triumf* i Palazzo Barberini och *Berömmelse, ära och dygd* utförd av Guercino i Villa Ludovisi 1621. Dessa tydliga kopplingar visar också på hur den resande konstnären arbetade: att samla ihop så många intryck och idéer som möjligt vilka, i ett senare skede, kunde omformas och anpassas efter nya beställares behov. De imponerande taken med sina

Dygdernas rådslag, Riddarhusets plafondmålning.

komplexa allegorier i Palazzo Barberini hade redan 1644 blivit föremål för små pamfletter där bildprogrammet noggrant förklarades för besökare. Med största sannolikhet tog Ehrenstrahl intryck av detta bruk och kunde senare själv utveckla en liknande strategi med sin *Die vornehmste Schilde-reyen* (1694) i vilken han genomgående förklarade sina egna komplexa bildprogram för kungliga och adliga beställare i Sverige.

ÅR 1659 HEMKALLADES konstnären av Karl x Gustav. Tekniskt sett måste han ha ansetts vara fullärd och redo att inta sin plats vid det karolinska hovet. Ehrenstrahl lyckades dock förlänga studieresan med två vistelser i såväl Paris (1660) och London (1661). Båda resorna var strategiskt viktiga. I Italien hade konstnären kunnat fördjupa sig i såväl tradition som innovation och han hade även kunnat studera hur visuella allegorier kunde frambringa omfattande och realpolitiska budskap. I Paris kom Ehrenstrahl i kontakt med den nya sociala roll som etablerades vid Ludvig XIV:s hov: hovmålarens. Konstnären Charles Le Brun (1619–1690) etablerade sig under det tidiga 1660-talet som just detta. Vid sidan av sitt arbete som preses för den franska konstakademien skulle han komma att etablera en storskalig verksamhet som inkluderade både monumentalmåleri och finstämd porträttkonst. I ett senare skede skulle Ehrenstrahl komma i kontakt med de formala lösningar som Le Brun presenterade i det stora slottet i Versailles. Under studieresan var det huvudsakligen Le Bruns växande betydelse och position vid det franska hovet som fascine-

rade honom. Dessa erfarenheter är viktiga för att till fullo förstå den särställning som konstnären intog vid det karolinska hovet – helt enligt franska manér.

NÄR EHRENSTRAHL NÅDDE London 1661 var syftet med besöket klart. Det storskaliga hade han tekniskt och innehållsligt kunnat studera i Venedig, Rom och Paris. London var porträttkonstens stad och starkt präglad av flamländska influenser från Rubenseleven Anthonis Van Dyck. Dennes efterträdare som kunglig porträttör, Sir Peter Lely, drev en framgångsrik ateljé till vilken Ehrenstrahl hade anledning att bege sig. Porträtt producerades, liksom historiemåleri, i maktens tjänst, men de skulle även vara moderiktiga och bokstavligt talat andas samtidighet. Denna känsla av glamour skulle framför allt komma till uttryck i de porträtt som Ehrenstrahl så småningom utförde för de svenska adelskvinnorna.

EHRENSTRAHLS STUDIERESOR visar tydligt hur läroprocessen för en konstnär som var aktiv i ett nordeuropeiskt land såg ut vid 1600-talets mitt. Utbildningen inhämtades annorstädes, men lärdomarna kunde sedermera omformas för de svenska beställarnas behov. Men det var inte bara konstnärliga uttryck och narrativ som Ehrenstrahl inhämtat. Bruket att inhysa konstnärlig utbildning i den egna ateljén kom han snabbt att etablera. *De facto* Sveriges första institutionaliserade konstnärsutbildning mer än ett halvsekel före etablerandet av det som vi i dag känner som Konstakademien. ■

Foto: Bukowskis.

David Klöcker Ehrenstrahl, Porträtt av Elsa Elisabeth Brahe som jaktgudinnan Diana, 1670. Privat ägo.

JULBORD

på Riddarhuset

För första gången välkomnas ättemedlemmar och allmänhet att boka julbord på Riddarhuset!

Julbordet serveras 16–20 december. Njut av välsmakande mat i en stämningsfull och unik historisk miljö. Mer information och bokning inom kort via Riddarhusets hemsida: riddarhuset.se.

RIDDARHUSETS
CATERING

Ebba Stenbock

En frimodig adelsfru mitt i stormens öga

Text: Anu Lahtinen, professor i Finlands och Nordens historia vid Helsingfors universitet. Författare till Ebba Stenbock i maktspelets skugga (SLS – Appell Förlag, övers. Heidi Granqvist, 2022).

Denne välborne fru var inte endast för sin egen person frimodig. Hon styrde också befälet och besättningen med sina ord och förmaningar till trohet till Kungen och tapperhet mot fienden. Hon gav genom sin egen orädda person ett exempel hur man inte borde vara rädd, utan manligen stå ut med det yttersta.

UNGEFÄR SÅ HÄR BESKREVS fru Ebba Stenbock och hennes agerande på Åbo slott hösten 1597. Efter att hennes make, ståthållaren Klas Fleming, hade dött i april samma år hade Ebba Stenbock blivit den symboliska ledaren för kung Sigismunds anhängare i Finland, som då utgjorde den östra delen i Sveariket.

Maktkampen mellan kung Sigismund och hans farbror, hertig Karl (den blivande Karl IX), hade pågått i flera år. I stora delar av riket hade hertigen redan fått ett fast grepp om makten. Finlands befolkning var dock fortfarande trogen Sigismund som befann sig i Polen. Riksdagen hade bemyndigat hertig Karl att slå ner »de upproriska finnarna«, och trupper hade anlät till Åbo i början av september 1597 för att anfälla Åbo slott. Men slottets portar öppnades inte för hertig Karl.

Enligt Carl Gyllenhielm, som var på hertig Karls sida, ville hertigen skrämja adliga fruar som var hos Ebba på Åbo slott, och därför skulle slottets fönster skjutas med kanoner. »Men de räddes inte«, kommenterade Gyllenhielm i sina memoarer, »utan fru Ebba sporrade de adliga och det vanliga folket som var hos henne till manlig kamp.«

Vem var denna Ebba Stenbock och hur blev det sig att hon befann sig i stormens öga på Åbo slott år 1597?

EBBA STENBOCK – eller Ebba Gustavsdotter som hon enligt tidens sed skrev sitt namn – föddes omkring 1550 i en högättad familj. Hennes föräldrar Brita Leijonhufvud (för samtida Fru Brita Eriksdotter 1514–1572) och Gustav Stenbock (Gustav Olofsson 1504–1571) hade gift sig i samband med kung Gustav Vasas bröllop med Katarina av Sachsen-Lauenburg, då flera adliga personer fick hålla sina bröllop. När drottning Katarina dog var det Ebbas moster Margareta Leijonhufvud som blev kungens nya gemål.

Efter drottning Margaretas död valde kung Gustav Ebbas äldre syster Katarina (1535–1621) som sin tredje drottning. Ebbas två äldre systrar, Beata och Cecilia, gifte sig med grevar: Beata med Per Brahe den äldre, Cecilia med Gustav Johansson (Tre Rosor). Redan som en liten flicka vande sig Ebba vid att umgås med de mest högättade familjerna och att vistas vid hovet. Hon lärde sig säkert som ung att hon som vuxen skulle bli en fru som skulle ha mycket ansvar över sin familj och stora gårdar. Som fru förväntades hon vara trogen sin make och en sträng men också öm mor för sina barn och tjänstefolk.

Syster Katarina var änkedrottning i 60 år och hennes position påverkade hela familjen – efter föräldrarnas död var hon den som ordnade bröllop och aktivt deltog i giftermålshandlingar för sina syskon. Det var drottningen som år 1573 ordnade Ebbas bröllop i Stockholm med Klas Fleming (ca 1535–1597), friherre och amiral i flottan. Släktingar och andra adliga personer inbjöds till festligheter som varade i flera dagar. Turneringar kan ha varit en del av programmet, liknande det som hölls i systerdotter Ebba Brahes bröllop lite senare.

VEM VAR DÅ KLAS FLEMING, som fick den runt tjugo år gamla Ebba »till heder och till husfru, till halva sängen, till lås och nycklar«? Herr Klas Fleming hörde till 1500-talets krigaradel. Han hade vistats vid kung Gustavs hov som en ung man, men redan som ung – när Ebba ännu var en liten flicka – hade Klas också lett krigare på skidor på rikets östra gräns, mot ryska trupper. Klas Fleming hade också haft gemensamma krigsledningsuppdrag med Ebbas bröder i kriget mot Danmark, så familjemedlemmarna kände varandra. Klas hade ärvt stora egendomar i Finland efter sin far, riddare Erik Fleming (död 1548) som hade haft viktiga förvaltningsuppdrag där som kung Gustav Vasas trogne man.

Klas Fleming var alltså rik och han uppskattades som en krigare, men han väckte blandade känslor, till och med förakt. Han beskrevs av sina ståndsbröder som en konstig och egensinnig man, som lätt tappade humöret och som endast tänkte på egen vinning. Hans vanor och skrivsätt var

Albert Edelfelts »Hertig Karl, skymfande Klas Flemings lik« (1878) avbildar en fiktiv händelse på Åbo slott hösten 1597. Hannu Aaltonen, Finlands Nationalgalleri.

opolerade, och han verkade medvetet spela rollen som en rå och stridbar krigare, i kontrast till mer sofistikerade och väluppfostrade adelsmän som Hogenskild Bielke och Erik Sparre.

ATT GIFTA SIG MED drottningens syster var en framgång för Klas Fleming. Det finns brev där änkedrottningen Katarina skriver kort om sommar- och vinterdagar på Kastelholms slott på Åland, i sällskapet av sin syster Ebba, sen ogifta system Märta samt Klas Fleming och Ebbas och Klas barn. Brevväxlingen mellan Ebbas systrar visar att de kvinnliga släktingarna stödde varandra under barnsängstiden. Festliga tillfällen som bröllop och dop samlade släkten. Systrarna utbytte också praktiska råd som gällde skötseln av slott och gårdar. Makarna var ofta på krigsfältet eller i politiska möten, men politik diskuterades väl också i adliga familjemöten.

Även Ebba inte själv innehade några officiella tjänster var hon på många sätt välinformerad om tidens maktpolitiska frågor – kung Johan III:s långa krig mot Ryssland eller hans sons, kung Sigismunds svåra position som regent över både Polen-Litauen och Sverige på 1590-talet. Det var ju Klas Fleming som amiral som seglade med den svenska flottan för att hämta Sigismund till Sverige för att bli

krönt efter Johan III:s död. Men det var också en annan som ville ta makten – hertig Karl, kungens farbror, som var fru Ebbas kusin.

KLAS FLEMING, EN trogen man till kung Sigismund och ståthållare över Finland, hade alltid varit lojal mot kungen, och fru Ebba var lojal med sin man. När fru Ebba plötsligt blev änka efter ståthållaren Klas Fleming, valde hon att aktivt sammankalla politiska möten och försvara sin mans ära mot hertig Karl. Folk på slottet hoppades på att kungen skulle skicka sina hjälptrupper innan hertigens soldater skulle storma slottet.

Ebba var inte den enda, men bland de sista slottsfruarna som agerade som en symbolisk ledare för försvaret. Under kristider kunde en slottsherres änka ha en viss politisk eller militär roll efter makens död. Änkefrun Gunilla Bese höll Viborg slott och Nyslott i sina händer i början av 1510-talet, allierade sig med riksföreståndaren och såg till att hennes svärson blev den nya slottsherren (och hennes dotter den nya frun på slottet).

År 1520 regerade fru Kristina Nilsson Gyllenstierna över Sverige på sina minderåriga barns vägnar efter sin man, riksföreståndaren Sten Sture den yngre. Fru Kristina organiserade kampen mot den danske unionskungen

Familjen Stenbocks huvudgods, Torpa stenhus i Västergötland. Teckning av Ferdinand Boberg, Nordiska museet.

Kristian II, men Stockholms försvar misslyckades. Fru Kristina och många andra högdagliga fruar fördes till fångenskap i Danmark, medan många adelsmän avrättades i Stockholms blodbad. Likheterna mellan Kristinas och Ebbas öden uppmärksammades av en 1800-talshistoriker som kallade Ebba Stenbock »Den Finländska Christina Gyllenstierna«.

På Åbo slott insåg fru Ebba och andra så småningom, att de inte kunde stå mot hertigens trupper. Hjälpen från Polen-Litauen uteblev och efter några veckor var Åbo slott tvunget att kapitulera. Fru Ebba, många adelsfruar och Ebbas tonåriga döttrar fängslades och fick att stanna i husarrest i Stockholm i flera år. Hertig Karl skulle helst ha isolerat dem helt men lyckades inte och skrev ilsket hur »de finska fruar alltid brukar deras onyttiga mun på oss«, det vill säga talade illa om honom. Inte ens änkedrottningen fick träffa Ebba, som blev mycket sjuk under arresttiden. Hennes dotter Margareta skrev i sitt brev till sonen Johan, som var hos kung Sigismund i Polen-Litauen om moderns sjukdom, att döttrarna inte längre trodde att hon skulle överleva:

Dock haver den gode Gud varit oss så nådig och barmhärtig att hon är bliven något bättre, så att hon orkar nu något vara uppe ifrån sin säng. Den gode Gud hjälpe henne till sin fullkomliga hälsa och låte henne leva med oss fattiga, eländiga och bedrövade barn.

Det hårdaste straffet tilldelades dock till Ebbas unge son, den ovannämnde Johan Fleming, som avrättades på Åbo torg år 1599 för att ha motsatt sig hertig Karl. Elände och bitterhet rädde också i många andra adliga familjer som splittrades av maktkampen genom avrättningar, fångenskap och landsflykt. Så småningom, när hertig Karl fick sin position säkrad, fick Ebba dock sin frihet tillbaka. Hon levde ännu nästan femton år på Drottningholms och Strömsholms slott, hon sin kungliga syster. Änkedrottning

Katarina tog hand om flera släktingar som hade förlorat sin make eller son i maktkampen mot hertig Karl (nu kung Karl).

EBBA NÄMNS OFTAST i samband med Åbo slotts försvar, som en kvinna med »manligt hjärta«. Men hon hade också andra sidor. Fru Ebba uppskattades som en vänlig och barmhärtig fru som hjälpte dem som hade råkat i onåd hos hennes make.

Det sades att folkets klagomål ofta var våldsamt tystade av soldater och att bönder som försökte komma med klagomål till Klas Fleming blev fängslade direkt »om de inte synnerlig Fru Ebbas förbön åtnjutit hade«. Klas Fleming klagade någon gång i sina brev att han hade lyssnat lite för mycket på sin välvilliga fru i vissa beslut, men många var tacksamma för stöd som de fick från fru Ebba. I en adlig familj förväntades mannen stå för disciplin och frun för mildhet och nåd.

En minnesanteckning av Henrik Fleming (1584–1650) ger en bild av hur en liten pojke såg henne i början av 1590-talet. Henrik, son till en annan Klas Fleming (till Lehtis), följde med sin mor på besök till Åbo slott. Då sprang en skrämmd häst med en släde mot lille Henrik, som bröt sitt lårben. Räddad av familjens skrivare blev Henrik buren till fruarnas sal på slottet. Henrik berättade senare:

... således blev alla kläder saktlig ifrån mig skurna, och lårpipan igen utsträckt och spjälad. Så måste jag i stor värk och sveda det uthålla. Och var fru Ebba en sådan from och dygdesam fru, att hon höll mig på slottet i hennes kammare liggandes, och mig många stora moderliga välgärningar visade, ändock min salige moder och fader ofta kom till mig.

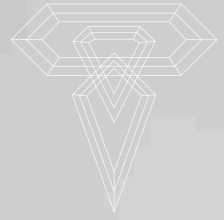
Henrik Flemings familj hamnade i svårigheter eftersom Henriks far och farbror motsatte sig Klas Flemings politik. Henrik hade kunnat välja att berätta om fru Ebbas miss-tänksamhet mot hans far senare i livet och hur hon som änka försökte utesluta honom från politiska möten. Men när Henrik skrev sina memoarer valde han att fokusera på den ömma sidan av denna kvinna och beskriva hur han hade vårdats av henne. Här får vi ännu en påminnelse om att människor har många olika sidor.

Ebba var både öm och barmhärtig, men när det behövdes kunde hon också visa sin styrka, till och med järnvilja. Hon var ju dotter till en friherre, fru till en fruktad ledare – och syster till en drottning. Det finns ett och annat spännande i det förflutna som gärna borde studeras och berättas mera – ett antal kvinnoöden som är värda att komma ihåg. ■

I september 2023 publiceras Adelns historia i Finland (SLS – Lind & Co., övers. Mattias Huss), som Anu Lahtinen har skrivit och redigerat tillsammans med Janne Haikari, Marko Hakanen och Alex Snellman.

Atelier Torbjörn

TILLANDER

FINSKT HANTVERK I SJÄTTE GENERATION

GLOGATAN 1, 00100 HELSINGFORS, FINLAND • TILLANDER.COM
TEL +358 40 043 6443 • TILLANDER@TILLANDER.COM

Vapenringar

Historik och bruk

SEDAN URMINNES TIDER har smycken varit ett sätt att visa tillhörighet, makt och status i samhället. Det är därför inte konstigt att inflytelserika män under tusentals år har burit en identifikation och ett slags kommunikationsmedel i form av en signetring. Signetringen var, och är fortfarande, en symbol för klass och tillhörighet. Numera ses ringen mer som ett personligt smycke och kan bäras av både män och kvinnor.

SIGILL- ELLER SIGNETRINGEN är en graverad ring som gärna bärs på lillfingret. För kungligheter, adel och de välbärgade var signetringen ett mäktigt verktyg, motsvarande en beständig signatur.

Till skillnad från en vanlig ring har signetringen en bredare överdel med symboler eller bokstäver graverade eller i upphöjd relief som representerar ringens bärare. Vanligtvis var det ord, initialer, yrkestitel, rang, organisation eller

Text: Victoria Astudillo och Carolina Tüür, smyckesexperter, gemmologer.

familjevapen. Motivet var tänkt att vara vänt utåt för att bäraren med knuten hand skulle kunna vända ringen mot vaxet så att sigillet hamnar rättvänt åt läsarens håll.

Även om ringen i dag inte är en nödvändighet för att signera korrespondens så var den en gång i tiden en viktig del av samhället och kulturen och har på många sätt spelat en viktig roll i historien.

HISTORISKT HAR SIGNETRINGEN varit viktig inom politik och affärer. Mäktiga män stämplade sin korrespondens som ett slags vidimerande av dokument, vi ser samma användande av sigillet i många olika kulturer över hela världen.

Vidimerandet gjordes genom att doppa ringens graverade överdel i en vaxartad substans för att sedan stämpla dokumentet med sitt distinkta sigill, det ansågs länge väga tyngre än en signatur. Sigillet var gjort spegelvänt på ringen för att kunna läsas rätt när det väl stämplats på dokumentet, det här gjorde att signetringarna var mer avancerade än många andra samtida smycken.

Redan runt 3 500 f.Kr. finns bevis på att människor i Mesopotamien använde sigill och signetringar. Sigillet de använde var satt på en slags cylindrisk kavel som rullades i blöt lera och där lämnade den sitt märke. De användes på en mängd föremål, paket och dokument av alla dess slag och fyllde samma syfte som de gjorde årtusenden senare.

I faraonernas Egypten, användes sigillringar av sten och fajans, ringarna var släta på utsidan och ofta vändbara med andra sidan rikt ornamenterade med symboler och hieroglyfer, personligt tillhörande religiösa ledare och adeln.

Till och med i gamla testamentet nämns ett sigill, från Daniel i Lejongropen (Daniel 6:17):

Och man förde fram en sten och lade den över gropens öppning, och konungen förseglade den med sitt eget och med sina stormäns signet, för att ingen förändring skulle kunna göras i det som nu hade skett med Daniel.

Ung kvinna med vapenring. Gioacchino Giuseppe Serangeli (1807–1810). Ashmolean Museum, England.

Från vänster:

Sigillring i guld, Shosheng I, 22:a dynastin, Egypten, British Museum.

Sigillring i guld, ca. 1461, jordfynd vid platsen för slaget i Towton under Rosornas krig i England, British Museum.

Sigillring i guld, medeltid, Frankrike, British Museum.

Tidiga signetringar var ofta gjorda i elfenben men byttes snabbt mot hårdare stenar och under den sena bronsåldern såg de mer ut som de signetringar vi känner igen i dag. Utöver deras användningsområde var de även sedda som en konstform.

Under medeltiden var det mer regel än undantag att adeln bar signetring och det ansågs vara det enda sättet att signera viktiga dokument och överenskommelser utan att oroa sig för de som hade avsikt att förfalska och manipulera. I 1300-talets England under Edvard 11:s regim var det till exempel lag på att alla officiella dokument skulle stämplas med kungens signetring för att vara giltiga.

Det var av största vikt att när sigillet pressats mot dokumentet så skulle ringen fortfarande vara i så pass bra skick att det gick att använda den gång på gång, själva ringskenans material skulle därför vara i ädelmetall som guld eller silver för ett hållbart och långvarigt användande.

Under århundrandena växte signetringarnas popularitet och familjerna som var ägare till dessa ringar lät dem tillverkas kraftigare och de lades ofta tillsammans med de övriga juvelerna i samlingen. Ibland var ringarna så pass stora och klumpiga att de inte gick att bära runt ett finger och de gjordes i stället om för att monteras på en kedja att bära till exempel i en chatelaine.

Då 1800-talet närmar sig börjar konsten att gravera ädlare stenar växa, till exempel graverades rubiner, safirer, olika sorters kvarts som ametister och agater av alla de slag, som sedan fattades in i ädelmetallerna.

TROTS ATT MÅNGA signetringar med familjevapen har gått i arv är de flesta relativt moderna. Det fanns en tid då signetringarna med flit förstördes då ägaren avled, ofta i en speciell ceremoni, för att undvika att de kopierades då de ansågs vara en individuell värdehandling.

I dag har inte signetringarna samma starka betydelse som de haft under sina tusentals års historia. Den ses mer som en familjetillhörighet och ett trendigt smycke, men fortfarande bärandes sin familjs historia.

Nu för tiden använder vi oss av namnteckning och Bank-ID för att skriva på och bekräfta uppgörelser och köp, men

det är intressant att reflektera över att varje stort företag har en logga som används på webbsidor och officiella dokument, ett slags igenkännande och vidimerande.

Numera finns det många som fortfarande bär ringar med sitt familjevapen. Många av dem har ärvt sin ring från tidigare generation och förväntas lämna den vidare till kommande. Ofta finns fler familjemedlemmar som önskar ha sin egen ring så många vänder sig till en duktig guldsmed och gravör för att tillverka liknande ringar med samma vapen till medlemmarna i familjen. Därför har vapenringen i dag inte samma starka koppling till individen som den historiskt haft, utan är snarare ett sätt att visa tillhörighet till sin släkt.

Vi ser även världsledare bära vapenringar, liksom ordens- och examenringar.

VILKET FINGER BÖR vapenringen bäras på? Det finns inga handfasta regler – du har tillåtelse att bära den på det finger du önskar. Men enligt tradition bärs den på någon av händernas lillfinger.

Sveriges regent H. M. Konung Carl XVI Gustaf bär sin vapenring på lillfingeret, likt många medlemmar av de europeiska kungliga familjerna jämte adelsfamiljer.

Under 1800-talet bars vapenringen tillsammans med vigselringen på vänster lillfinger av de viktorska männen. Detta var en praktisk lösning då flertalet av männen var ryttare och det var högst obekvämt och opraktiskt när man skulle hålla i hästens tyglar.

Vida känt är att Winston Churchill bär sin ring på höger lillfinger.

Det är alltså upp till dig själv om och hur du vill bära din vapenring. Kvinnan har i dag generellt sett fler möjligheter att bära smycken till vardags, medan mannen utöver vigselring, manschettknappar och klocka inte har lika många möjligheter, så en vapenring kan bidra till lite extra elegans i vardagen.

Källor: Ribbing, Magdalena, 2010, Ringar, Stockholm, Natur & Kultur; Ribbing, Magdalena, 2002:2, Kronan på verket, artikel ur Arte et Marte; Scarisbrick, Diana, 2007, Rings 2 uppl, London, Thames & Hudson Ltd.

Arkitekten Dag Ribbing

och 1960-talets interiörrestaurering

Text: Rebecka Millhagen Adelswärd, fil. dr, ledamot i direktionen med ansvar för kultur och vetenskap och Tomas Lewan, ansvarig arkitekt (SAR MSA).

SENAST DET VAR dags för en stor interiörrenovering i Riddarhuspalatset var i början av 1960-talet. Då var det den mångårige ledamoten av riddarhusdirektionen, arkitekten Dag Ribbing, som ansvarade för de omfattande arbeten som kom till utförande i Stenhallen, den övre trapphallen och i Riddarhussalen samt i kansli- och sällskapsvåningarna. Restaureringsinsatserna 1959–1962 kom att bli genomgripande och planerades till stor del i samråd med tidens ledande antikvariska expertis knuten till Stockholms stadsmuseum och Riksantikvarieämbetet.

Insatserna är karakteristiska för tidsandan och 1960-talets tillvägagångssätt i historiska byggnader. All puts avlägsnades i Riddarhussalen liksom i övre och nedre trapphallen i avsikt att försöka återskapa det som man uppfattade som interiörernas ursprungliga rumsverkan. De bara tegelmurarna försågs sedan med ett lager kalkcementputs som

målades i enhetliga kulörer av grått respektive gult. Till 1960-talets insatser hörde även renskrapning av den gotländska sandstenen i Stenhallen med avlägsnande av ojämnheter och färgrester.

Interiörrestaureringen började planeras i detalj på 1950-talet. Ett första förslag hade emellertid upprättats redan 1946 i samband med den antikvariska förundersökning som genomfördes under ledning av den av Ribbing anlitade arkitekten Ove Leijonhufvud (1883–1962). Denne hade med sin erfarenhet av olika interiörrestaureringar på Stockholms slott under 1930- och 1940-talen en stor sakkunskap vid avläsandet av de historiska målningsskikten. Leijonhufvud förordade åtgärder och metoder som var betydligt mer var samma än de som sedan kom till utförande i början av 1960-talet. I restaureringsförslaget rekommenderade Leijonhufvud enklare former av marmoreringstekniker vid ommålning av både Riddarhussalens takvalv och den övre trapphallens och Stenhallens väggar. I stället för nedrivning av befintlig puts i Riddarhussalen och trapphallen skulle reparationer av befintlig puts bidra till att bevara den historiska autenticiteten. På samma vis skulle de på 1800-talet tillkomna trofégrupperna ovanför fönster och dörrar i övre trapphallen tillåtas vara kvar.

DAG RIBBING (1898–1980) tog sin arkitektexamen vid Kungl. Tekniska högskolan 1917 och studerade sedan vid Konsthögskolan 1924–1926. Han arbetade först som arkitekt några år i Frankrike och 1926 knöts han till Kooperativa förbundets arkitektkontor för att sedan driva egen arkitektpraktik. Ribbing var gift med Brita Snellman, även hon arkitekt. I Dag Ribbings verkförteckning återfinns – för KF:s arkitektkontors räkning – Domus-varuhuset i Umeå, Luleå, Ludvika, Hedemora och Örnsköldsvik, en rad byggnader i Gislaved och Vår Gårds konferensanläggning i Saltsjöbaden. Han ritade även en långa med tio radhus i Solna kyrkby. I Stockholm är Ribbing främst känd för studentbostadshuset Nyponet vid Valhallavägen, uppfört 1956–1958.

Dag Ribbing (1898–1980) blev ordinarie ledamot i riddarhusdirektionen 1943 och porträtterades i Adelskalendern 1959.

Foto: Riddarhuset, porträttarkivet.

Foto: Riddarhuset.

Interiörfotografi från Riddarhusalen efter rivningen av den bakre läktaren och nedknäckningen av den ursprungliga putsen från 1600-talet. Upplagshålen för läktarens bjälklag syns i murverket samt delar av rökgångar från tidigare eldstäder.

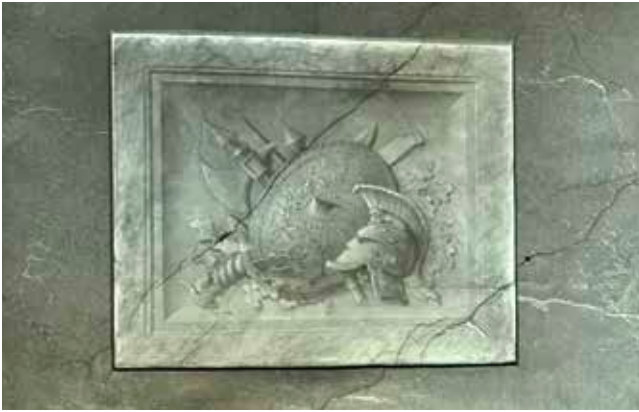
Vid 1941 års adelsmöte hade Dag Ribbing utsetts till suppleant i direktionen och 1943 blev han ordinarie ledamot. Ribbings ansvarsområde var Riddarhuspalatset och han involverade omgående, som nämnts, slottsintendenten Ove Leijonhufvud som antikvariskt sakkunnig restaureringsarkitekt. Det var i samarbete med Leijonhufvud som Ribbing åtog sig det första större arbetet under sin direktions-tid, den av adelsmötet 1944 beslutade restaureringen av fasadernas natursten. Dag Ribbing svarade även för omdaning och inredning av riddarhussekreterarens tjänstebostad till sällskapslokaler och vaktmästarbostad (1953). En viktig uppgift var även att bevaka den omfattande förstärkningen av hjärtmurarna som blev nödvändig i samband med tunnelbanans omläggning (1956).

I mitten av 1950-talet aktualiserades på nytt frågan om en interiörrestaurering av palatset och riddarhusdirektionen inledde planeringen av de omfattande åtgärderna. Modernismens syn på historiska byggnaders rehabilitering genom avlägsnande av senare tidslager, huvudsakligen 1800-talets olika tillägg och puts, kom att bli vägledande vid valet av

restaureringsmetodik. Stor vikt lades nu vid olika tekniska aspekter på ytskikt och ytbehandlingar. De mer radikala åtgärder som valdes i dialog med tidens antikvariska expertis kom att få stora konsekvenser för underliggande äldre målningsskikt i byggnaden. Den från färglager rengjorda sandstenen i främst Stenhallen är ett tydligt uttryck för detta förhållningssätt och exemplifierar hur föreställningar om materialäktighet prioriterades framför historisk autenticitet i 1960-talets restaureringsprojekt.

STADSANTIKVARIEN TORD O:SON Nordberg, som var den för projektet ansvarige kulturhistoriske kontrollanten, beskriver de olika åtgärderna och det övergripande restaureringsarbetet i *Arte et Marte* nr 1:1961. Här framkommer tydligt hur man vid denna tid kraftigt nedvärderade 1800-talets insatser i byggnaden och valde att beskriva dessa förändringar och tillägg i mycket negativa termer:

Vid reparationer under 1800-talets senare hälft hade trapphuset och trappan förvanskats och delvis förstörts genom

Det sena 1800-talets målade överstycken i form av trofégrupper i övre trapphallen avlägsnades i 1960-talets interiörrestaurering.

övermålningar och förändringar. Balustradens dockor äro utförda av brunröd ölandskalksten, medan för väggarnas stenpartier, nischer m.m. samt balustradernas överliggare en ljusgrå (»vita«) kalksten från Öland använts. Den ljusgrå stenen hade på 1800-talet övermålsats med en imitation i oljefärg av grön kolmårdsmarmor, en stensort som ännu inte börjat brytas när huset byggdes. Kolmårdsimitationen i oljefärg har nu icke utan stora svårigheter kunnat avlägsnas, och den »vita« ölandsstenen åter kommit i dagen. (...) Valven i den nedre vestibulen ha ursprungligen varit täckta med en stuckartad vit gipsputs, vars yta var glättad och tydligen stått omålad. Denna stuckbeklädnad fanns till stora delar i mycket gott skick bevarad under senare vattnivningar och kalkbrukslager. Den gamla ljusa stuckytan har nu tagits fram och skadade partier har ersatts med ny stuck.

Vid den Härlemanska restaureringen av trapphuset hade väggytorna klätts med stuck i en ljus, gulvit färg. Även denna stuck fanns bevarad under senare vattnivningar och avfärgningar, men var till stora delar skadad. De lösa partierna måste knackas ned. (...) De nedknackade partierna ha klätts med ny stuck av samma sort som den ursprungliga och med samma ljusa, gula färgton. Pilasterbasernas, dörrfattningarnas och sockelpartiets ljusgrå sandstensytor ha åter tagits fram. De i gips gjutna, eleganta kapitälerna och den rikt profilerade gesimsen [listverket] ha befriats från en del lager av senare övermålning. De vid den stora ommålningen på 1880-talet tillkomna målade trofégrupperna i fälten över fönster och dörrar, vilka hade utförts på den övermålsade stuckytorna, voro av dålig kvalitet och avlägsnades också.

Även i Riddarhusalen hade 1800-talets interiörrenovering lämnat övrigt att önska. Det var på 1850-talet som en stor renovering av salen genomförts under ledning av arkitekten F.W. Scholander. Nordberg var inte imponerad och skriver:

Väggarna kläddes in med en slarvigt utförd panel av sågat och hyvlat virke. Denna panel fortsatte på ett mycket

klumpigt sätt om hörn in i fönstersmygarna. I panelen drogs gasledning för belysningen fram.

Sedan 1700-talet hade det funnits en läktare i salen. I samband med att bänkraderna byggdes om och golvet höjdes på 1850-talet behövde även läktaren förändras. Nordberg fortsätter:

Både 1700-talsläktaren och den vid 1800-talets mitt uppförda voro av de primitivaste slag och ha tydligen tillkommit utan medverkan av någon arkitekt. Läktaren var i hög grad störande i det ståtliga rummet, och det psykiska krypin, som inretts under läktaren, var knappast något värdigt entrérum för dem, som från det ståtliga trapphuset begav sig in i riddarhussalen. Läktaren har nu rivits.

När den stora gesimsen [kornischen] undersöktes visade det sig att stuckytan stått obehandlad under lång tid och att det hade täckts av ett flera millimeter tjockt dammlager, vilket inte hade avlägsnats innan ett tunt färglager lades på. Den fick då en gulaktig yta som i tonen påminde om stuckytorna på trapphusets väggar – kanske hade det tillkommit vid samma tid på 1750-talet. Därefter hade inte mindre än sex lager med limfärg i grått och ljusgrått, oljefärg i gröngrå ton och vit slamfärg målats på. Nordberg igen:

Genom dessa övermålningar hade den vackert komponerade och fint skulpterade gesimsen med sina konsoler, metoper och rektangulära fält med dekorationer i sex olika motiv blivit en degig massa och förlorat mycket av sin konstnärliga kvalitet. Övermålningarna har nu borttagits och tidigare helt dolda, fint skurna detaljer kommit i dagen. Nordberg beskriver även att kartuschernas senare övermålningar tagits bort så att den blå bottenfärgen åter syns och den ursprungliga texten tagits fram.

DEN GENOMFÖRDA RESTAURERINGEN med sina frilagda stenytor och förenklade väggfält i grå- och gulvit kulörskala i Riddarhusalen och trapphallen svarade i hög grad mot modernismens renhetsideal och föreställningar om historisk äkthet. Vapensköldarna i Riddarhusalen hängdes nu direkt mot putsen vilket ansågs frammana en ålderdomlig 1600-talskaraktär. Rumsornamentiken framträdde mer distinkt efter rengöring och justering samtidigt som 1960-talets tekniska gestaltning av murarnas tänkta 1600-talsutseende fick företräde – som i valet av den påtagligt grova putsytan i kalkcement i Riddarhusalen.

Den rekonstruerade väggstucken i trapphallen och Stenhallen som Tord O:son Nordberg beskriver i sin redogörelse kom emellertid aldrig till utförande. Den ersattes av en enklare putsbehandling och den valda gulaktiga kulörskalan kan i efterhand inte anses förankrad i vad som nu har kunnat utläsas av de fragment av historiska färgskikt som ännu finns bevarade. ■

Med ättemedlemmarnas hjälp

Insamlingsgruppen med riddarhusdirektionens ordförande Patrik Tigerschiöld i spetsen välkomnar alla bidrag till Riddarhusets renovering.

Text: Louise Ribbing.

RIDDARHUSET SKA RUSTAS upp och till det ändamålet behöver Ridderskapet och adeln samla ihop tio miljoner kronor. Tanken är att palatset ska vara i allra bästa skick till 400-årsjubileet 2026. Nu ska insamlingsgruppen, som förutom Patrik Tigerschiöld består av direktionsledamöterna Rebecka M. Adelswärd och Carl Lewenhaupt och riddarhussekreterare Erik Drakenberg, mobilisera ättemedlemmarna.

Den stora interiörrenoveringen av Riddarhuset sker 2023–2025 och beräknas uppgå till cirka 60 miljoner kronor. En grundplåt till finansieringen kommer från försäljningen av fastigheten Finnekumla som så generöst testamenterades till Riddarhuset av framlidne greve Johan Sparre.

För att nå budgeten behövs fler donationer från Riddarhusets ättemedlemmar. Ansvarig för insamlingen är direktionsordförande Patrik Tigerschiöld.

Hur ska ni göra för att få ihop tio miljoner kronor till renoveringen?

– Det är ett arbete som sker tillsammans med direktionen och kansliet där vi informerar alla ättemedlemmar om renoveringsbehovet, om allas vårt ansvar att hålla palatset i gott skick till kommande generationer och, inte minst, hur bra det kommer bli efter renoveringen. Vi kommer också att kontakta några av de ättemedlemmar som vi hoppas kan och vill donera större summor. Vår stora förhoppning är att alla – på det sätt som för var och en är möjligt – vill bidra till vårt gemensamma historiska arv. Det var över 60 år sedan man genomförde en större

renovering och nu har vi chansen att få dra vårt strå till stacken, så att kommande generationer ska få njuta av ett vackert och funktionellt Riddarhus så som vi har haft möjligheten att göra.

Varför ber Riddarhuset ättemedlemmarna att skänka pengar till renoveringen? Är inte Riddarhuset förmöget i sig självt?

– Riddarhuset förvaltar över 330 stiftelser för utdelning av stipendier och understöd till behövande. Det är medel som enbart kan användas till just dessa ändamål, enligt regler för stiftelserna – statuterna. Förvaltningen sker i värdepapper som uppgår till cirka fyra miljarder kronor, därigenom kommer den vanliga missuppfattningen att Riddarhuset är förmöget, så är alltså inte fallet. Riddarhuset är i den knepiga situationen att vi förvaltar ett stort kapital samtidigt som vi har svårt att hitta finansiering till underhållet av vårt fina palats.

Den årliga kapitationsavgiften ska väl gå till palatsets underhåll?

– Varje manlig ätteman över 18 år, bosatt i Sverige och svensk medborgare, ska enligt Riddarhusordningen erlägga en årlig avgift som går till palatsets underhåll. Avgiften är i dagsläget 350 kronor. Totalt genererar kapitationsavgiften cirka två miljoner kr varje år, medan det löpande underhållet av palatset ligger på över tre miljoner årligen, även de år vi inte genomför några större renoveringar. Kapitationsavgiften räcker helt enkelt inte till.

Hur mycket tycker du att man ska skänka till palatsfonden?

– Det bor cirka 20 000 ättemedlemmar i Sverige. Om alla, såväl barn som vuxna, skänker 500 kronor var så är vi i land. Självklart kan det vara för mycket för en del samtidigt som det är en överkomlig summa för andra. Vi har än så länge fått in bidrag till den särskilda palatsfonden på allt mellan 100 kronor och 25 000 kronor. Vår förhoppning är att de familjer som har möjlighet också kan bidra med större belopp, från 100 000 till över miljonen. Jag vill understryka att alla bidrag är välkomna till palatsfonden. Min förhoppning är att alla känner att de vill bidra och att de gör det utifrån deras respektive förutsättningar. ■

Ditt bidrag är viktigt!

Sätt in valfri summa på BG 5933-7972 eller genom att Swisha 123 269 14 34 alternativt scanna QR-koden nedan.

Ange namn och adress för att erhålla riddarhusdirektionens varma tack.

123-269 14 34
PALATSFONDEN

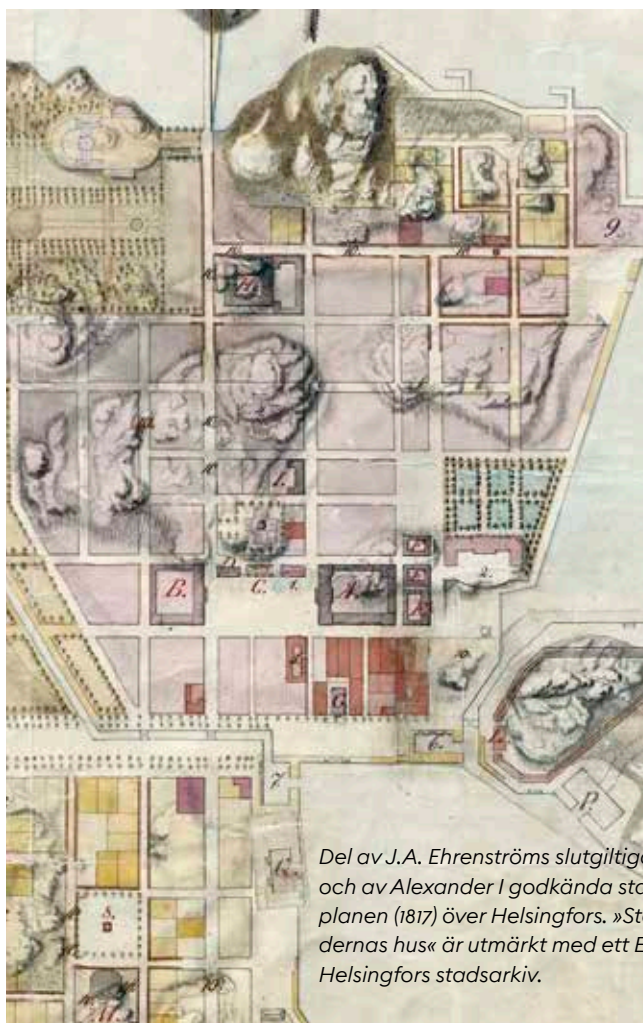
Finlands Riddarhus

160 år

Text: Magdalena af Hällström, riddarhusgenealog, Finlands Riddarhus.

RIDDERSKAPET OCH ADELN fick sitt första Riddarhus 1674 då Riddarhuset i Stockholm blev färdigt. Beläget strax intill kungslottet visade palatset på ett handbegripligt sätt adelns makt och prakt i stormaktstidens Sverige. Efter riksupplösningen 1809 blev den finska adeln dock hemlös. Till en början representerades Riddarhuset i storfurstendömet Finland av en kista med ekonomiska och genealogiska handlingar. Tillsammans med två häroldsdräkter och lantmarskalkens stav från den första lantdagen 1809 bildade det Riddarhusets symboliska kapital.

Men redan under Borgå lantdag gavs en petition om byggandet av en egen, finsk riddarhusbyggnad. Det centralt belägna Tavastehus framlades som en lämplig ort. Kostnaderna skulle kejsaren stå för, tyckte man. Statsmakten hade dock en annan åsikt och lät meddela, att adelsståndet med sina privilegier var skyldigt att själv finansiera bygget. Då Helsingfors utnämndes till huvudstad 1812 blev det så småningom klart att Riddarhuset borde få sin plats i staden, bland storfurstendömets prominentaste byggnader. Strax därefter, 1818–1819, organiserade sig ståndet som en egen enhet, skild från det svenska Riddarhuset.

Del av J.A. Ehrenströms slutgiltiga och av Alexander I godkända stadsplanen (1817) över Helsingfors. »Ständernas hus» är utmärkt med ett E. Helsingfors stadsarkiv.

HELSINGFORS STADSPLANERARE, Johan Albrecht Ehrenström, reserverade i stadsplanen år 1817 en tomt i kvarteret öster om Senatsborgen för en byggnad för alla fyra stånden, för »Landtstäderna«. Tomten var obebyggd och tillhörde staden. Att reservera tomten var synbarligen Ehrenströms eget initiativ.

Tjugo år senare, i 1837 års stadsplan, hade tomten döpts om till »Riddarhustomten« och byggnaden placerats längs Alexandersgatan, där parken finns i dag. Tomten var inte lägre reserverad för alla stånden, utan enbart för adeln. Frågan om att bygga eller ej togs upp i riddarhusdirektionen följande år. Riddarhusdirektionen bad chefen för intendentkontoret, Carl Ludvig Engel, att göra skisser och kostnads-kalkyler för ett två våningar högt hus i tegel. Men Engel dog redan 1840, och inga skisser har hittats. Efter detta ryck av aktivitet från direktionens sida föll saken åter i dvala.

Men tanken på en egen byggnad levde vidare inom ståndet. Ministerstatssekreteraren Alexander Armfelt och friherre Casimir von Kothén ansåg att ett riddarhus var viktigt, även för den nationella självbilden. Bygganden skulle inte, tyckte herrarna, vara ett minnesmärke över det förflutna, utan en symbol för ett enhetligt och lojalt folk. Den skulle således inte enbart vara ett monument över adeln, det första ståndet, utan ett nationellt minnesmärke.

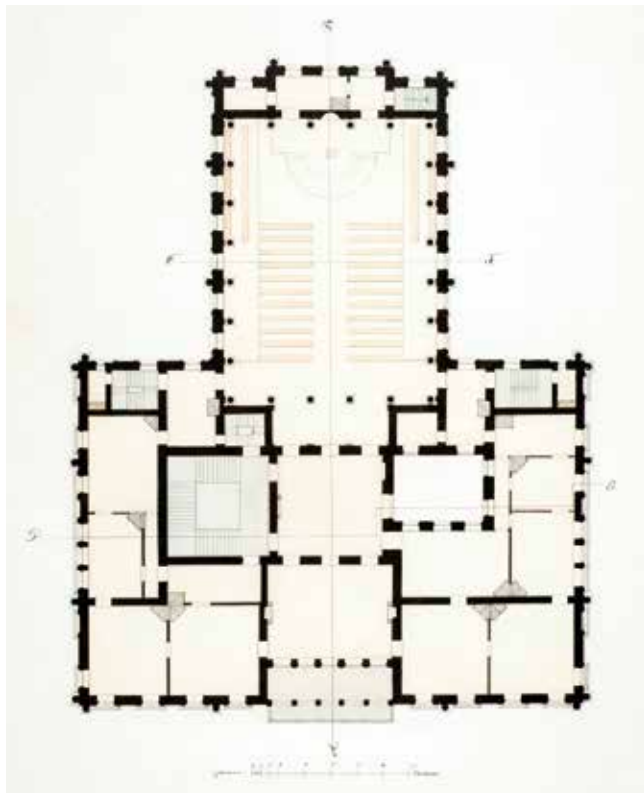
BLAND STÅNDETS MEDLEMMAR fanns en viss frustation och ett missnöje med direktionens passivitet. Till slut tillsattes en ny direktion. På kejsarens förslag grundades 1848 en kommitté med inalles nio medlemmar som skulle arbeta med planerna på ett riddarhus, men även utföra en revision av direktionens verksamhet. Kommittén bestod av officerare, tjänstemän och jordägare av vilka de flesta redan nått en hög ålder. Den var vad historikern P. O. von Törne kallat »aristokratiskt-konservativ«, där synen på adeln som samhällets stöttepelare och bevarare av aristokratis och (kung) maktens traditioner var förhärskande. Men kommittén var trots detta inte samstämmig i sin åsikt om behovet av ett riddarhus. Argumenteringen fokuserade på adelns roll och uppgifter i ett modernt samhälle. Den avvikande åsikten framfördes av redaktören Nils Henrik Pinello, som ifrågasatte hela tanken på adeln som en viktig eller över huvud taget nödvändig samhällsaktör.

Lantdagen sammanträdde inte regelbundet och ståndets aktivitet inom det politiska fältet hade minskat till nära nog intet. Tiden hade, tyckte Pinello, kört förbi behovet av ett eget hus. De samlade pengarna, ansåg han, kunde användas till ädlare ändamål än till byggandet av »en blek grav, fylld endast av de dödas ben«.

Pinello var dock i minoritet och deltog inte heller länge i kommitténs sammanträden. Debatten om Riddarhusets varande eller icke varande, om dess utseende och funktion följde samhällets delning under 1800-talet i konservativa traditionalister och progressiva liberaler. Debatten fortsatte långt in på 1800-talet.

DE ÖVRIGA I KOMMITTÉN var ändå ense om att bygga huset. En av ledamöterna menade att den finska adeln var liten till antalet och dess resurser begränsade. Adeln skulle således bäst representeras av en enkel, elegant byggnad. Men majoriteten av den konservativa kommittén lutade mot åsikten att dignitet och behov var viktigare frågor än den triviala frågan om ekonomiska resurser. Man var överens om att byggnaden skulle innehålla en större sal med vapenplåtar, en lokal för direktionen, valv för bevarandet av de genealogiska samlingarna och ekonomiska handlingar; bostäder för vaktmästare och sekreterare, utskottsrum samt lokaler för uthyrning. Inget litet projekt, alltså.

Kommittén beställde planer av G.A. Bosse, en

Arkitektakademikern Bosses första planskiss till Riddarhuset från 1849. Planen ansågs alldeles för dyr att förverkliga. Finlands Riddarhusarkiv.

arkitektakademiker från S:t Petersburg, som ansågs ha de bästa förutsättningarna för ett arbete av detta omfång. Bosse skickade nio ritningsblad med en fasadritning för ett stort palats i nyklassicistisk stil. Ifall bygganden hade förverkligats hade den genom stilvalet bundits till Engels monumentala centrum. Men de grandiosa planerna var för dyra att förverkliga. Bosse ombads göra nya ritningar, vilka anlände 1850. Inte heller det omarbetade förslaget tilltalade riddarhusdirektionen. Det var fortfarande alldeles för dyrt.

Nu vände direktionen sig i stället till Engels efterträdare, intendent E.B. Lohrman med en förfrågan om denne antingen kunde omarbeta Bosses plan eller göra upp helt nya. Han presenterade de nya planerna under våren 1851. Lohrman hade frångått tanken på nyklassicism och tanken på att förankra bygganden med senaten och universitetet. I stället valde han den på modet varande nygotiken. Redan i Lohrmans planer fanns tegelfasaden. Men även Lohrman var tvungen att beakta ekonomiska frågor och presenterade senare en ytterligare förenklad byggnad.

Projektet havererade dock på frågan om inlösandet av tomten för Riddarhusets bruk. Tomterna tillhörde staden och staden var ovillig att reservera tomten till bara ett av fyra stånd. En del av marken var dessutom ännu i privat ägo. Tomtfrågan löstes senare så, att på senatens beslut skulle de tre tomterna och den redan tidigare reserverade upplåtas åt Riddarhuset. Men nu avbröts projektet i sin tur

av Krimkriget (1854–1856).

Planeringsarbetet fortsatte efter kriget. Friherre Boije hade, tydligen på eget bevåg, vänt sig till Georg Theodor P. Chiewitz, länssarkitekten för Åbo stad. Med den nya planen skulle man dels spara pengar, dels anpassa byggnaden till tomten som nu ändrat form. Chiewitz gjorde mera än ändrade på de befintliga ritningarna, i praktiken ritade han ett nytt hus. Chiewitz plan godkändes och bekräftades av kejsaren 1857. Lösesumman betalades och de privata tomterna övergick i Ridderskapets och adelns ägo. Frågan blev slutligen löst 1857.

Byggnaden skulle vara färdig på tre år och helhetsbudgeten var 54 000 rubel, under hälften av Bosses plan. Byggnadsarbetet började 1858 och Chiewitz skulle själv ansvara för byggnadsarbetet och anskaffandet av inredningen.

SAMTIDIGT FORTSATTE KRITIKEN mot byggandet av Riddarhuset, nu även i pressen. En insändare i *Åbo Underrättelser* i december 1857 kritiserade både byggprojektet och adeln. Skribenten använder adjektiv som otidsenligt, fåfängt, barnsligt och dåraktigt. Skribenten, högst troligt Pinello, skrader inte heller orden då han beskriver ståndets representanter. Pengarna, tycker han, kunde i stället användas till att höja ståndets intelligens; till att utbilda män med kunskap och insikter för ståndets och fosterlan-

Nils Henrik Pinello (1802–1879). Filosofie magister, huvudredaktör för Åbo tidningar, jordbrukare, industriman, amatörskådespelare, utgivare av Adelskalendern. Fredrik Ahlstedt (1875). Finlands Nationalgalleri.

Foto: Janne Tuominen.

Intendent Lohrmans fasadritning från 1851. Bosses nyklassicism har bytts till den moderna nygotiken. Finlands Riddarhusarkiv.

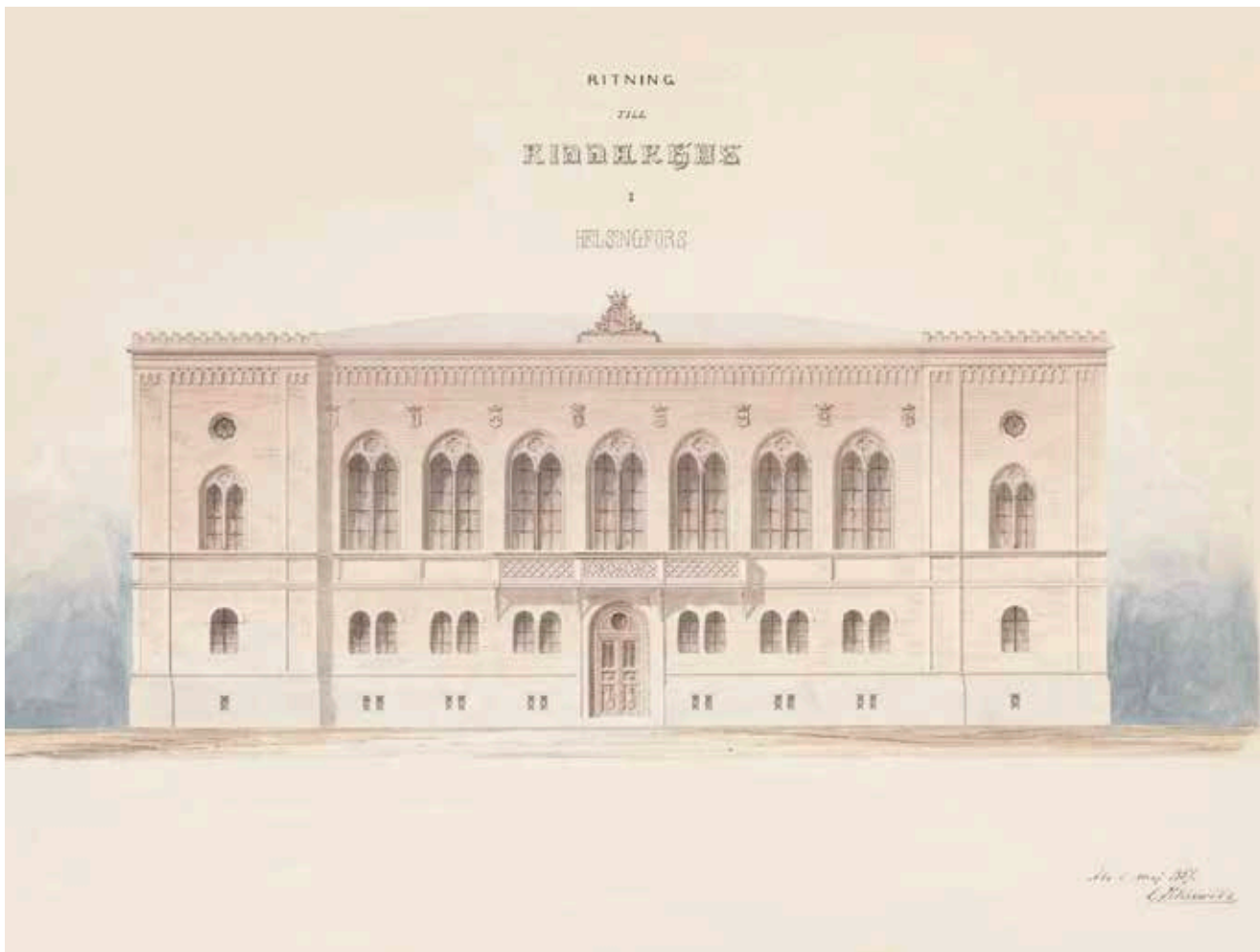
dets väl. Samma kritiska tongångar hördes senare i nyliberalen August Schaumans tidning *Papperslyktan*. Kolumnisten skrev ironiskt om hur de rostiga och dystra vapenrustningarna (sic) hänger på väggen, påminnande om storhetens förfall och om de slagna kämparna. I en senare kolumn berömmar Schauman husets utseende men konstaterar i samma mening att idén om ett riddarhus ändå är hopplöst föråldrat. Ett riddarhus hörde helt enkelt inte till det 19:e seklet.

Åsikterna var alltså delade. Den så kallade sextiotalsliberalismen hade även nått adeln, och kommittén som tillträdde år 1860 var väsentligt olik sina företrädare; medelåldern var lägre och medlemmarna mindre traditionsbundna. Några hade till och med ingått äktenskap utanför ståndet. Kommittémedlemmarna tyckte att projektet var våghalsigt, otidsenligt och pompöst.

Dessutom ställdes kommittén inför det obehagliga faktumet att kassan var tom. Direktionen uppmanades vända sig till kejsaren för att garantera den fortsatta finansieringen.

ALEXANDER II BEVILJADE ett räntefritt statslån om 38 000 rubel, som senare ändrades till ett lån utan återbetalningsskyldighet. Villkoret var att byggnaden skulle reserveras endast för adeln. Exteriören var klar och nu kunde inredningen slutföras. Husets slutgranskning hölls i november 1862 och Chiewitz konstaterades ha fullgjort sina uppgifter.

Riddarhusets utformning blev en offentlig manifestation av adeln, dess värdegrund, historia och den ställning i samhället den önskade ha. Adeln som stånd är både historiemedvetet och traditionsbärande, vilket det historiserande palatset skall avspegla. Enligt konsthistorikern Anna Ripatti är byggnaden konstruerad i Rundbogenstil, med rötter i den norditalienska arkitekturen och i palatsbyggen. Riddarhusets åskådare skulle påminnas om adelns medeltida historia och ursprung. På fasaden placerades Finlands vapen

Arkitekt Georg Theodor Polychron Chiewitz (1815-1862) fasadplan. Laveringen är daterad 1857. Finlands Riddarhusarkiv.

(förutom Lapplands) vilket synliggjorde adelns syn på sig själv som representanter för hela landet. Riddarhussalen med vapensköldarna är en visuell framställning av ståndet och dess ätter; förtjänster och inbördes hierarki. De glänsande vapnen väckte redan samtidens uppmärksamhet och förde, som målsättningen väl varit, besökarnas tankar till kyrkobyggnader och landets historia.

BYGGNADEN ÄR BELÄGEN i samma område som klustret av förvaltningsbyggnader som Senatshuset (1822), universitetet (1832), Finlands bank (1883), Ständerhuset (1890), senatens arkiv (i dag Riksarkivet, 1890) och Finska litteratursällskapets hus (1890). Riddarhuset togs i bruk 1862. Januariutskottet som förberedde den kommande lantdagen sammanträdde i huset, de första hyresgästerna hade flyttat in och i april hade de två första av Fredrik Pacius ledda konserterna hållits i Riddarhussalen.

För 160 år sedan, 1863, inledde lantdagen sitt möte i huset. Ridderskapet och adeln i Finland hade fått sitt hus. ■

Litteratur:

- Ripatti, Anna: »Anornas palats – ett monument över nationell självstyrelse«. I Aminoff-Winberg, Johanna (red.) Adeln och dess hus. Fontana Media, 2013, ss. 129–147.
- Schulman, Sari et al: Ritarihuone – Riddarhuset: Rakennushistoriaa ja nykytila. Arkkitehtitoimisto Schulman. Helsinki 2009.
- Tandefelt, Henrika: »Ett Riddarhus blir till i Storfurstendömet Finland.« I Aminoff-Winberg, Johanna (red.) Adeln och dess hus. Fontana Media, 2013, ss. 15–55.
- Törne von, Per Olof: Finlands Riddarhus I–II. Söderström & Co., 1926–1935.
- Vuorinen, Maija: »Yhteiskunta«. I Haikari, Janne et al: Aatelin historia Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2020, ss. 412–444.

Meddelanden

från Riddarhuset

Verksamhet

Arbetet med periodens två stora projekt fortlöper enligt plan. Stamtavleprojektet håller tidsplanen och med nuvarande takt kommer samtliga stamtavlor för alla ätter, utdöda såväl som fortlevande, att vara reviderade till kommande adelsmöte 2025. Det är ett arbete präglad av noggrannhet och flit, där alla inblandade gör ett fantastiskt arbete.

Renoveringen av Riddarhuspalatsets interiör och tekniska system går framåt. Inventeringen av behoven är klara och likaså upphandling av generalentreprenör och experter av olika slag. I samband med sommaren kommer hantverkare att etablera sin verksamhet i Riddarhuset och från och med september månad kommer palatset att vara stängt på vardagar.

För att ni medlemmar ska ha möjlighet att även under renoveringen kunna fira familjehögtider och för att vår utmärkta restauratör ska kunna fortsätta med sin verksamhet kommer Riddarhuset att vara öppet på helgerna. Från fredag eftermiddag över lördag och söndag kommer det vara möjligt med festligheter i palatset. Fram till den sista oktober 2023 går det även att vara i Riddarhussalen, men från

Öppettider under palatsrenoveringen

Festvåningen är öppen för bokning under hela perioden (förutom när köket renoveras 15 maj–15 september 2024)

1 september 2023 stängde Riddarhuset för besökare till kansli, bibliotek och för turister (11.00–12.00)

1 november 2023 stänger Riddarhussalen för bokningar

Våren 2025 öppnar Riddarhuset upp igen!

och med den första november är det bara entréplanet som är tillgängligt. Vi vidtar stora ansträngningar för att möjligheten att använda palatset under helgerna ska kvarstå.

Kulturprogrammet kommer under andra halvan av 2023 och under hela 2024 att arrangeras i digital form. Se uppdateringar på vår hemsida, prenumerera på vårt nyhetsbrev och följ oss gärna på Instagram och på Facebook.

Riddarhusets nyligen uppdaterade hemsida är nu också till stora delar översatt till engelska. Tipsa gärna utlandsboende ättemedlemmar!

Vi fortsätter med våra uppskattade ättemedlemsträffar. Under våren har vi genomfört ett välbesökt möte för medlemmar i södra delarna av Stockholms län. Under hösten kommer en delegation från riddarhuskansliet att besöka Sundsvall dit vi bjuder in våra ättemedlemmar boende i den norra delen av Sverige. Förhoppningsvis ska vi även göra ett besök på Gotland under hösten. Därefter återstår att bjuda in alla ättemedlemmar i Stockholms innerstad. Vi undersöker också möjligheten för ett ättemedlemsmöte med våra utlandsboende medlemmar, eventuellt i USA där det bor flest ättemedlemmar utanför Sverige. ■

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

Internationellt

Under vårens Cilanemöte i Paris representerades Riddarhuset av Clarence von Rosen, som av riddarhusdirektionen utsetts till suppleant i CILANE. Höstens möte kommer att genomföras i Bern. ■

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

Värdepappersförvaltning

2022 var ett hårt och exceptionellt år med krig i Europa, skenande inflation, energikris och kraftiga räntehöjningar från världens centralbanker – med mycket volatila börser som följd. Året kan därmed beskrivas som ekonomiskt svårnavigerat och mycket dystert, inte minst för investerare. Hur har då första halvåret av 2023 varit? Ganska bra, är en märkligt enkel sammanfattning.

USA avslutade årets sex första månader med S&P 500 och Nasdaq upp med 15,91% respektive 31,73%. De europeiska börserna steg likaså, trots krig och energikris, med 8,95% för Euro Stoxx 600. I Asien steg Japan (Nikkei 225) med 27,19% och Kina (Shanghai) med 3,65%. Det globala MSCI steg med 12,6% (i USD) och till sist steg även Stockholmsbörsen med 11,29% (SIX Return Index).

Det har varit tre tunga huvudproblem som placerare har brottats med hittills i år. Hur djup och långvarig blir den recession vi förväntar oss? När slutar den amerikanska centralbanken FED och andra centralbanker att höja räntorna samt när ger inflationen med sig? Därtill den globala handeln och logistiken mellan länder och kontinenter som inte har återhämtat sig som förväntat när Kina öppnade efter covid. Bristen på varor och reservdelar är fortfarande påtaglig i många branscher. Ovanpå dessa stora bekymmer kan nämnas att vi också tampats med en intensiv men lyckligtvis kortvarig och begränsad bankkollaps i USA och ett blixtingripande när UBS tog över huvudkonkurrenten Credit Suisse.

Hercules Investeringsfond har utvecklats väl under årets sex första månader. Det förvaltade kapitalet har ökat och uppgår nu till 4 301 mkr. Fonden har stigit med 10,63%, ett bra resultat som vi är nöjda med då vi är mycket långsiktiga i våra placeringar. Hercules har fortsatt en god likviditetsbuffert med innehav i korträntefonder och andra försiktiga räntepaceringar, likvida svenska utdelande kvalitetsaktier i kombination med tillväxtorienterade utländska fonder. Fonden står väl rustad inför framtiden.

Så hur ser resten av året ut? Trots att kriget rasar på och skördar nya offer varje dag har vi nu fått bevis på avtagande inflation. Vi börjar få en klarare bild av lågkonjunktursförlopp, ser en skymt av att centralbankernas räntehöjningar börjar att närma sig slutet och anar små lättnader i de geopolitiska spänningarna mellan USA och Kina. Därmed förväntar vi oss ett förhållandevis bra andra halvår - investerare brukar agera innan alla makrobitar har fallit på plats.

Det som dock står klart är att de närmaste månaderna blir spännande med fortsatt volatila marknader. Med det sagt skyndar vi som vanligt långsamt och sitter relativt stilla i båten. ■

Sten Ankarcrona, kassadirektör

Domänförvaltning

Domänerna gynnas av skogens fortsatta goda ekonomi. Den stoppade importen av ryskt virke tillsammans med vår lågt värderade krona och att många markägare har huggit det lilla extra och nu vill avvakta, bidrar till priser som vi inte sett tidigare. Den inledande torkan som sommaren bjöd på, flaggade för en ny attack av granbarkborre, men med stora regnmängder därefter har oron lugnat sig.

Vid Kronovall hyrs nu Kronovallsgården ut. Byggnaden

Vid en digital kulturföreläsning i höst berättar arkitekturhistorikern Claes Ellehag om Jean de la Vallé och Riddarhuset.

har utrymme för både kontor och boende och vi hoppas kunna få en hyresgäst för allt.

Upe i norr löper arbetet på med skogsavverkningar kombinerat med skogsvård. Planteringar som bromsats på grund av torkan kan nu ske i höst. Vi tittar på ett våtmarksområde där vi kanske kan höja vattennivån och därmed minska CO₂-avgång.

Vid Löfstad slott mäts nu via sensorer vattennivån och analys över vattnets rörelse pågår. Vi arbetar tillsammans med Östergötlands länsmuseum om att övertyga Länsstyrelsen att låta oss montera in värme i slottet. Värme skulle göra slottet mer beständigt och öppnar upp för en längre besöksperiod.

Vid projekt Ribbingsby (www.ribbingsby.se) är tre av fyra hus byggda, det blir en fin liten by. ■

Axel Lagerfelt, domändirektör

Höstens kulturprogram på Riddarhuset

I höst skildras i en serie digitala föreläsningar Riddarhuspalatsets byggnads- och restaureringshistoria med fokus på arkitekturen och inredningarna samt tillkomsten av David Klöcker Ehrenstrahls plafond i Riddarhussalen. Aktuell litteratur och ny forskning som belyser den svenska adelns mångfacetterade historia uppmärksammas också. Kultur-föreläsningarna läggs ut på www.riddarhuset.se fortlöpande med start i september.

Konsthistorikerna Sabrina Norlander Eliasson och Lars

Olof Larsson berättar i två föreläsningar om D. K. Ehrenstrahls studieresor och konstnärliga verksamhet i Sverige med utgångspunkt i porträttmåleriet och Riddarhusplafonden.

Reproduktionen av Ehrenstrahls verk i grafisk form och samarbetet med Erik Dahlbergh i relation till 1600-talets kulturpropaganda skildras av historikern Jonas Nordin i ett föredrag.

Arkitekturhistorikern Claes Ellehag berättar om arkitekten Jean de la Vallée och hans verksamhet med särskild tonvikt på Riddarhuspalatset och dess tillkomst.

Två nyutkomna böcker uppmärksammas, dels en ny biografi över Dag Hammarskjöld av ambassadör Staffan Carlsson, dels antologin *Adelns historia i Finland*, där bland annat historikerna Anu Lahtinen och Johanna Ilmakunnas medverkar. ■

Rebecka M. Adelswärd, direktionsledamot med ansvar för kultur och vetenskap

Medlemsträff i Stockholm

Söndagen den 23 april 2023 samlades ättemedlemmarna boende i södra Stockholm för ättemedlemsträff. Av de cirka 20 000 ättemedlemmar som bor i Sverige bor ungefär 10 000 i Stockholm, därför har vi behövt dela upp Stockholmsområdet i fyra olika träffar. Närmare 100 personer deltog i denna andra medlemsträff i Stockholm.

Upplägget för dagen var likt tidigare medlemsträffar med information om Riddarhusets verksamhet och föredrag om adliga namn samt vapensköldarna. Medverkande från

kansliet var riddarhussekreterare Erik Drakenberg, riddarhushusgenealogerna Göran Mörner och Magnus Bäckmark och evenemangsansvarige Karin Lilliehöök Kihl. Efter information och föredrag i Riddarhusalen var det gemensam lunch i Lantmarskalksvåningen.

Glädjande stannade många kvar efter lunchen och gick runt på egen hand i huset, ställde frågor, hittade olika vapensköldar och handlade i butiken.

Det var en mycket trevlig och lyckad ättemedlemsträff. Stort tack till er alla som kom! ■

Karin Lilliehöök Kihl, evenemangsansvarig

Vårens besök i siffror

Under våren 2023 genomfördes:

54 guidade visningar för sammanlagt **958** personer. Av dessa var **9** skolvisningar för **173** personer. (Riddarhuset erbjuder skolklasser gratis visning.)

100 personer deltog i det musikaliska symposiet om operan Gustaf Wasa.

270 personer köpte biljetter till vårt uppskattade Afternoon Tea med guidad visning.

1 114 personer kom till Riddarhusets kulturkvällar för att lyssna på intressanta föredrag.

1 728 personer avnjöt konserter.

4 343 personer totalt – utöver alla de personer som besökte Riddarhuset under ordinarie visningstimm. ■

Therése Gyllenram, vik. riddarhusamanuens

Söndagen den 23 april 2023 samlades ättemedlemmar från Stockholm för ättemedlemsträff.

Kapitationsavgiften för 2023

Riddarhuspalatset ägs gemensamt av Ridderskapet och adeln, som är skyldigt att ansvara för dess underhåll och vård. För detta ändamål utgår enligt *Riddarhusordningen* en årlig avgift, den så kallade kapitationsavgiften. Enligt beslut av 2019 års adelsmöte är avgiften 350 kronor.

Genom att betala kapitationsavgiften är du med och värnar om ett historiskt arv. Betald kapitationsavgift utgör en förutsättning för representation vid adelsmöte. Vid inbetalning av kapitationsavgiften erhåller varje myndig adelsman följande förmåner:

- Möjlighet att söka stipendier och understöd.
- Möjlighet att disponera Riddarhuspalatsets sällskapslokaler för privata tillställningar.

Riddarhusdirektionen får härmed anmoda alla myndiga män som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt att senast den 31 december 2023 betala avgiften med den separat utsända bankgiroblanketten som skickas ut i början av december. Om ni inte önskar använda den utskickade inbetalningsavin kan betalning göras på plusgirokonto 132 98 95-5 med angivande av namn och personnummer. Vid betalning från utlandet, vänligen använd nedanstående betalningsinstruktion:

Skandinaviska Enskilda Banken, Stockholm/Sweden
IBAN: SE35 5000 0000 0585 1103 0816
BIC: ESSESESS

Befrielse från avgiften medges den som under 2023 inte varit mantalsskriven i Sverige eller inte varit taxerad till statlig eller kommunal inkomstskatt. Sådana förhållanden ska anmälas till Riddarhuset. Befrielse från avgiften kan vidare eventuellt medges då särskilda omständigheter av ekonomisk eller annan art föreligger. Befrielse kan också erhållas genom avsägelse av delaktighet i de av Ridderskapet och adeln förvaltade stiftelserna; därigenom förloras bland annat möjligheterna att erhålla bidrag från stiftelserna – även för hustru och omyndiga barn.

Närmare upplysningar kan erhållas på Riddarhusets kansli, telefon 08-723 39 91 eller e-post: kansli@riddarhuset.se.

Stockholm i augusti 2023
På riddarhusdirektionens vägnar
Patrik Tigerschiöld, direktionens ordförande
Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

Efterlysning

Det pågår en planering att omvandla hembygdsgården och museet Gustaf Ankarcronas Hølen i Tällberg till en stiftelse. I dag ägs och förvaltas fastigheten av Leksands kommun, men för att säkerställa en långsiktig lösning behöver gården drivas i stiftelseform.

Har någon av *Arte et Martes* läsare intresse att bidra till en stiftelse eller känner någon som skulle ha detta intresse – hör av er till undertecknad.

Hans Jensen

E-post: info@gustafankarcrona.se
Telefon: 076-767 78 00.

Riddarhuset och GDPR

Riddarhuset inhämtar, förutom information från ättemedlemmarna själva, viss information från offentliga källor avseende ättemedlemmar som sedan behandlas i vissa register hos Riddarhuset som behövs för att Riddarhuset ska kunna fullgöra sina uppgifter.

För att du som ättemedlem ska få mer utförlig information om Riddarhusets behandling av personuppgifter och dina rättigheter finns ett dokument som beskriver hur Riddarhuset hanterar personuppgifter att läsa på Riddarhusets hemsida, riddarhuset.se.

Riddarhussekreteraren är kontaktperson för alla frågor som rör GDPR.

E-post: gdpr@riddarhuset.se.

IN MEMORIAM

Gustaf Douglas

Före detta vice ordföranden i riddarhusdirektionen, direktören, greve Gustaf Douglas, Rydboholms gård, Åkersberga, har gått ur tiden. Han sörjs närmast av hustrun Elisabeth och sönerna Carl och Eric med familjer.

Gustaf Douglas omfattande kunskaper och stora begåvning ledde till en enastående karriär inom näringslivet. Flera välkända börsbolag, däribland Securitas, AssaAbloy och Latour, har Gustafs långsiktiga och engagerade företagsbyggande att tacka för sina framgångar. Även Riddarhuset föll inom hans intresseområden och där han har haft en mycket stor påverkan och betydelse för uppbyggnaden av den framgångsrika förvaltningen av värdepapper.

I en text i *Arte et Marte* skriver Gustaf Douglas:

Sedan många år hade jag önskat studera vid Harvard Business School (HBS). När jag väl kommit in på HBS 1962 var emellertid mina ekonomiska resurser otillräckliga. Det Löfvenskjöldska resestipendiet var då på 10 000 kronor.

Gustaf Douglas (1938-2023). Porträtt ur Adelskalendern 1977.

Stipendiet täckte drygt 20 procent av kostnaderna och blev ett avgörande stöd. (...) Som epilög kan tillföras att när jag tillfrågades om kassadirektörsjobbet i riddarhusdirektionen 1972 blev svaret självklart ja – i tacksamhet över ett avgörande stöd.

Under Gustafs första år som kassaförvaltare för Riddarhuset uppgick stipendiefonderna och övriga fonder till cirka 40 miljoner kronor. När han fjorton år senare lämnade posten hade värdet stigit till drygt 300 miljoner kronor. I en intervju i *Arte et Marte* säger han att det nog var så att han skötte Riddarhusets ekonomi bättre än sin egen. I dag uppgår värdet till drygt 4,3 miljarder kronor.

Gustaf arbetade vidare i riddarhusdirektionen som vice ordförande fram till 2001. Närmare trettio års betydande insatser för Ridderskapet och adelns väl motiverade att Gustaf tilldelades Riddarhusets stora guldmedalj 1998 och 2005. I samma intervju berättar han att av de utmärkelser han fått är det Riddarhusets stora guldmedalj han sätter mest värde på.

Gustafs långa engagemang i Riddarhuset omfattade även plikttrogen närvaro på adelsmötena. Han var en omvittnat skicklig talare och debattör. Många är vi som under åren har imponerats över Gustafs vältalighet och inte minst när han med humorn som vapen desarmerade sina meningsmotståndare.

Patrik Tigerschiöld, riddarhusdirektionens ordförande

FÖR BIDRAG TILL PALATSFONDEN T.O.M. 1 SEPTEMBER 2023 ÖNSKAR RIDDARHUSDIREKTIONEN FRAMFÖRA SITT VARMA TACK TILL:

John Andersson
Jan Ankarcrona
Johan Belfrage
Urban Bergenstråle
Kjell Björnberg
Elsa Bäckdahl
Sophie Bäckdahl
Claes Cederschiöld
Johan Croneborg
Erik Drakenberg
Suzanne Du Rietz
Anna Ehrenkrona
David Ehrenstråle
Edvard Fleetwood
Joakim Fleetwood
Agneta von Hartmansdorff
Familjen Hermelin Ribbing
Andreas Hultén

Stefan von Geijer
Georg Klubbe
Anders Koskull
Lucie von Krusenstierna
Richard och Margareta Lilliehöök
Karin Lilliehöök Kihl
Lars och Christina Lindencrona
Jan Lorichs
Bengt-Ola Morgny
Stefan och Karin Nordenskjöld
Barbro Nordenskjöld med familj
Astrid Nyman
Bertil Palmcrantz
Tom Palmstierna
Ann-Sofie och Hans af Petersens
Carl-Gustaf Rappe
Carola Rudebeck Zachrisson
Marianne Sandels

Anders Selander
Nils och Eva Stenfelt
Hodder Stjernswärd
Erik Swedenborg
Per Taube
Lars Tersmeden
Pieter Tham
Patrik Tigerschiöld
Kjell Ulfsparré
Gustaf A.S.von Wachenfeldt
Anna Wendt, f. Marcks von Württemberg
Urban Wenster
Christer Wernstedt
Kristina Westfeldt
Marianne Wiiburg Setterblad
Olof Wijnblad
Kungliga Vitterhetsakademien
Svenska Wrangelföreningen

Skänk gärna ett bidrag till BG 5933-7972 eller genom att Swisha 123 269 14 34

Cilaneträff i Bryssel

Hur är det att åka på en internationell weekend?

Text: Karin Lilliehöök Kihl, riddarhuskanslist och evenemangsansvarig.

CILANE (COMMISSION d'Information et de Liaison des Associations Nobles d'Europe) är en gemensam förening där adelsföreningar från olika länder träffas ett par gånger per år runtom Europa. Föreningen grundades i Paris 1959. Målet med dessa träffar är främst av social karaktär för att olika medlemmar ska kunna nätverka med varandra. CILANE vill även bevara en förståelse för adeln i ett gemensamt forum. Det är en fantastisk chans att få träffa trevliga människor från andra delar av Europa.

Ungdomsutbytet (18–35 år) har funnits länge inom CILANE för de olika ungdomsklubbarna, liksom RAUK (Ridderskapet

och Adeln ungdomsklubb). Nyligen startades en ny grupp, +35 år, som under helgen 17–19 mars 2023 hade sin första officiella internationella sammankomst i Bryssel med cirka 40 deltagare från bland annat Belgien, Tyskland, Holland, Italien, Portugal och Sverige.

Helgens program följde ett traditionellt upplägg för vad de internationella helgerna brukar innehålla. Fredagen inleddes med ett gemensamt mingel följt av en kulturell aktivitet på lördagen som bestod i att besöka Afrikamuseet, gemensam lunch och promenad i parken runt museet. Helgens höjdpunkt var kvällens stora bal med 1 000 deltagare där de olika

åldersgrupperna inom CILANE deltog. Vistelsen avslutades med högmässa och efterföljande brunch på restaurang där alla samlades och summerade helgen.

Då detta var min första Cilaneträff var det väldigt roligt att få höra alla deltagare berätta om hur de skaffat vänner för livet på dessa träffar då de varit runt på olika internationella weekends. Stämningen var familjär och flera av deltagarna gladdes åt att träffa vänner som de inte sett på länge.

Funderar du på att åka på en träff kan jag varmt rekommendera det. Läs gärna mer om CILANE och träffarna på cilane.eu. ■

Under den storslagna balen i Cercle Royal Gaulois vackra lokal framförde debutanterna en vals.

Foto: Karin Lilliehöök-Kihl.

Riddarhuset i Finland

DEN 29 NOVEMBER släpptes den femte och sista delen av *Ättartavlorna*. Finlands Riddarhus ambitiösa projekt, som under genealogen FD Johanna Aminoff-Winbergs ledning sedan 2017 framgångsrikt genomförts, kunde högtidligen avslutas med en utgivningsceremoni och därefter en festmiddag för dem som på olika sätt initierat, medverkat till och möjliggjort projektet. Under utgivningsceremonin höll Johanna ett föredrag kallat *Ättartavlorna, en lång historia*.

Under den senare delen av 2022 och den första delen av innevarande år har arbetet med de av adelsmötet föreslagna uppdragen påbörjats.

De tre rummen väster om Riddarhussalen, som under 2022 togs i eget bruk, har renoverats och möblerats med donerade och för ändamålet inhandlade inventarier. Det finns fortfarande ett visst

behov av möbler och inventarier ifall någon önskar donera dylika.

Möjligheten att ordna mindre middagar och tillställningar eller att efter middagen kunna inta kaffe och umgås under angenäma och trivsamma former har saknats. Tanken är att de nya utrymna ska motsvara Sällskapsvåningen på Sveriges Riddarhus.

Under innevarande år har uthyrningen av Riddarhussalen varit livlig. Kulturprogram, framför allt konserter, dominerar. Aktuellt program finns på riddarhuset.fi. Välkommen!

Det nära och högt uppskattade samarbetet med Sveriges Riddarhus har fortsatt och genererat idéer och uppslag som med framgång förverkligats hos oss. Ett exempel är ordnandet av träffar i regionerna utanför Helsingfors. Den första träffen ordnades den 22 maj 2023 i Vasa.

Text: Johan von Knorring, riddarhuskamrerare Finlands Riddarhus.

Genealogen Magdalena af Hällström, amanuensen Gunilla Peräsalo och under-tecknad presenterade Riddarhuset, dess historia, verksamhet och erbjudanden för ättemedlemmar. Efter presentationerna och diskussionerna bjöds deltagarna på förtäring. Stämningen var mycket god liksom även responsen. Vi kommer därför att ordna liknande träffar i andra relevanta regioner. En släktföreningsdag står på programmet för 2024.

Även beträffande adelsmötena har erfarenheter, idéer och tankar utbytts. Dessa har kommit väl till pass då vi nu enligt adelsmötets beslut 2022 för första gången under kommande adelsmöte 2024 tar i bruk en valnämnd. Denna ska i god tid bereda alla personval så att de kompetenser och det engagemang som krävs för att förvalta vårt kulturarv kan identifieras och vidtalas. ■

Under försommaren ordnade Adelsförbundets Understödsförening rf. utställningen Bland rosengårdar och krattade gångar - Herrgårdarnas parker och trädgårdar. Riddarhussalen förvandlades till en oas med bland annat orangeri, park och nyttoträdgård.

Foto: Sofie von Frenckell.

ÄTTARTAVLOR

DEL V T-Ö

Sista delen av Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna finns att beställa på Finlands Riddarhus.

amanuens@riddarhuset.fi

Duktiga stipendiater

2023

ÅR 2023 DELADE Riddarhuset ut 20 miljoner kronor till 787 stipendiater.

Några av de duktiga stipendiater som tilldelats högre stipendier är:

Löfvenskjöldska resestipendiefonden

Karolina Lagercrantz, masterprogram Nature, Society and Environmental Governance vid University of Oxford

Fröken Hanna Roos af Hjelsäter testamentsfond

Rebecca Hamilton, doktorand i Medicinsk vetenskap vid Karolinska institutet

Peder af Geijerstam, doktorand i Medicinsk vetenskap vid Linköpings universitet

Hovjunkare J.O Bergenskiernas testamentsfond

Otto von Schoting, Sjökaptenprogrammet vid Linnéuniversitetet i Växjö.

Elvira Ramel, civilingenjör i Lantmäteri vid Lunds universitet

Kammarherre C.J.A Roos af Hjelsäter fond

Ebba Hård af Sergerstad, civilingenjör i Industriell Ekonomi vid Kungliga tekniska högskolan

Emil Belfrage, Läkarpå programmet vid Uppsala universitet

Text: Christina Neuman, stipendie- och understödshandläggare.

Carl Scheffers fond

Charlotte De Geer, masterprogram i Systemteknik, reglerteknik och mekatronik vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg

Esaias Belfrage, civilingenjör i Industriell ekonomi vid Lunds universitet

Alströmerska fonden

Erik Hammarhjelms, civilingenjör i Industriell ekonomi vid Linköpings universitet ■

Sök ur Riddarhusets fonder!

Riddarhuset är anknuten förvaltare av 331 stiftelser. Medel ur dessa delas ut som stipendier och understöd till ekonomiskt behövande enligt regler som den som inrättat respektive fond har upprättat.

Riddarhuset delar årligen ut cirka 52 miljoner kronor i stipendier och understöd. Ansökan till medel ur fonderna sker digitalt under perioden **1 juli–16 oktober**. Ansökningslänk finns under denna period upplagd på riddarhuset.se.

Kungörelser (»gula sidorna«) angående lediga stipendier, understöd och gratifikationer med kortfattad beskrivning av stiftelsernas statuter finns i ett pdf-dokument på Riddarhusets hemsida.

www.riddarhuset.se/stipendier-och-understod/

Riddarhusets kungörelser

angående lediga stipendier, understöd och gratifikationer

Ansökningsperioden är den **1 juli t o m den 16 oktober 2023**.

Observera att stiftelsernas statuter av utrymmesskäl återges i korthet och därför inte ger fullständig information!

Ansökningar om stipendier och understöd görs elektroniskt på Riddarhusets hemsida. Inloggning sker med BankID eller med kononamn och lösenord. Erforderliga upplysningar och ev blanketter för understöd kan erhållas från Riddarhusets kansli tel **08-723 39 93**.

Ansökningsperioden öppnar den **1 juli 2023**. Ansökan ska vara inlämnad och signerad senast den **16 oktober 2023**. En osignerad digital ansökan kommer inte att behandlas.

Kungörelse angående lediga stipendier

Vid ansökan om stipendium är det viktigt att sökanden fyller i korrekta ekonomiska uppgifter om bankmedel, fonder, värdepapper och inkomster. Riddarhuset förbehåller sig rätten att för kontroll kräva in dokument som styrker den sökandes ekonomiska förhållanden. Underlåtenhet att inom angiven tid lämna begärd dokumentation innebär att ansökan avslås.

Till ansökningar för stipendium skall i förekommande fall fogas följande handlingar:

Av studerande vid gymnasium:
Intyg över studier som kommer att bedrivas under läsåret HT23-VT24.

Donationer, depositioner och förvärv

januari–juni 2023

DONATIONER

Fåhræus

Anna Fåhræus, Göteborg, har donerat den approberade vapenritningen i original för adliga ätten Fåhræus nr 2325.

Ritningen med tillhörande blasonering är utförd av riksheraldikern August Wilhelm Stiernstedt (1812–1880) och är signerad »Hesselbyholm den 8 juli 1857«. Oscar I har approberat (godkänt vapenförslaget) utan angivande av plats eller datum.

Adliga ätten Fåhræus nr 2325.

Sedan oktober 2020 finns sköldebrevet i original för samma ätt deponerat på Riddarhuset. Se Heraldica Varia i *Arte et Marte* 2021:1 för beskrivning och bilder.

Palmstierna

Palmstiernska släktföreningen, företrädd av friherre Magnus Palmstierna, Kungsängen, har donerat sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten Palmstierna nr 1246 tillsammans med friherrebrevet i original för friherrliga ätten Palmstierna nr 220.

Text & foto: Göran Mörner, riddarhusgenealog.

Kommissarien i kammarrevisionen sedermera lagmannen i Skåne och Blekinge, Magnus Schiller (1666–1716), adlades den 1 juli 1692 på Uppsala slott av Karl XI med namnet Palmstierna. Ätten introducerades den 2 november 1693 under nr 1246. Denna adliga ätt utgick på svärdssidan 1752 när den introducerades i friherrlig värdighet samt på spinnsidan 1791 när den sista kvinnan avled.

Vapnet är talande med ett palmträd i det högra gyllene fältet och en stjärna av guld i den nedre hälften av det vänstra blå fältet. Palmträd och palmkvistar var vanliga symboler för lagmän och jurister. Gripen i den övre delen av det blå fältet och i hjälmprydnaden är dock svårförklarad. En möjlig förklaring är att det är Södermanlands grip men med omkastad färg – guld i stället för svart. Ättens ursprung är nämligen Selebo härad i Södermanland.

Magnus Palmstiernas son, riksrådet Nils Palmstierna (1696–1766), upphöjdes i friherrlig värdighet den 12 december 1747 i palatset i Stockholm av Fredrik I. Ätten introducerades den 8 juni 1752 under nr 220. Denna friherrliga ätt fortlever.

Vapnet för den friherrliga ätten har det adliga vapnet som hjärtsköld. I det första och fjärde röda fältet syns en sänkt sparre av silver med två stjärnor av samma metall ovan och en kula av guld under. Detta anges i blasoneringen vara vapnet för »...Den Gamle Kuhliske Släkten...« Ätten hävdade, troligen hopdiktat, släktskap på fädernet med en medeltidsätt Kulle eller Kule som skulle ha fört det vapnet. Det andra och tredje fältet med en delad sköld där vi ser tre stjärnor i

silver i ett blått fält över ett fält i guld med tre gröna lagerkransar, är vapnet för utdöda adliga ätten von Preutz nr 935. Även den nya vänstra hjälmprydnaden är hämtad från den ättens vapensköld. Magnus Palmstiernas moder hette Brita Margareta von Preutz (1674–1750). Den högra sköldhållaren är ett gyllene lejon som håller ett svenskt standar. Den vänstra sköldhållaren är en ängel i silver som håller ett franskt dragonstandar. Nils Palmstierna hade 1735 tjänstgjort som sekundöverste vid Languedocska dragonregementet.

Ankarcrona

Riddarhusdirektionens ledamot, herr Sten Ankarcrona, Stockholm, före detta riddarhusdirektionens ordförande herr Henric Ankarcrona, Stockholm och herr Jan Ankarcrona, London, England, har donerat en graverad kopparplåt, föreställande Riddarhuset sett från norr, »graverad av Ekroth omkring 1915«.

Drakenberg

Drakenbergska släktföreningen, företrädd av ordföranden i föreningen, riddarhussekreteraren herr Erik Drakenberg, Österskär, har donerat ett maskinskrivet manuskript *Släktbok för adliga ätten Drakenberg Nr 313* på 71 sidor, skrivet av Erik Falk och skänkt 1949 till översten Erik Drakenberg. Denna handling kompletterar den tidigare donationen av det Drakenbergska släktarkivet.

De Frese

Fru Caroline Lagercrantz von Sivers, Stockholm, har donerat ett pitschaft med vapnet för utdöda adliga ätten de Frese nr 1856 B.

Palmstiernska släktföreningen har donerat sköldebrev för de adliga och friherrliga ätterna Palmstierna.

Till höger, ovan: adliga ätten Palmstierna nr 1246.

Nedan: friherrliga ätten Palmstierna nr 220.

DEPOSITIONER

af Schmidt

Huvudmannen, friherre Lars af Schmidt, Sollentuna, har deponerat sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten af Schmidt nr 2236.

Sköldebrevet har tidigare varit utlånat till Riddarhuset för digitalisering och finns beskrivet i *Heraldica Varia* i *Arte et Marte* 2018:2. ■

Nauckhoff

Fru Eva Nauckhoff Gasselin De Richebourg, Clifton Springs, Australien, reste hela vägen från Australien och deponerade den enda bevarade sidan ur naturalisationsbrevet för adliga ätten Nauckhoff nr 2120 B. Denna enda sida visar tyvärr inte vapnet.

Majoren Johan Hindric Nauckhoff (1688–1757) från Estland, överflyttade till Sverige efter återkomsten från ryska fångenskapen 1721. Hans sex söner naturaliserades såsom svenska adelsmän den 17 december 1777 på Stockholms slott av Gustav III med oförändrat namn.

Sönerna var löjtnanten vid Södermanlands regemente sedermera regementskvartermästaren Pehr Johan Nauckhoff (1738–1803), assessorn i kammarrevisionen sedermera lagmannen och statskommissarien Carl Reinhold Nauckhoff (1741–1824), löjtnanten vid flottan sedermera viceamiralen Hindric (Henrik) Johan Nauckhoff (1744–1818), fänriken vid Södermanlands regemente sedermera majoren Anton Adolph Nauckhoff (1744–1819), kanslisten vid statskontoret sedermera advokatfiskalen och hovsekreteraren Ulric Otto Nauckhoff (1749–1821) samt kanslisten vid justitierevisionen sedermera häradshövdingen Adolph Fredric Nauckhoff (1751–1830). Ätten introducerades den 16 oktober 1778 under nr 2120 sedermera nr 2120 B. Ätten fortlever.

Ätten hävdar gammalt adelskap och vapnet ska vara fört av familjen innan den svenska naturalisationen. Vapnet är grönt

Till vänster, ovan: friherrliga ätten Nauckhoff nr 343.

Nedan: adliga ätten af Schmidt nr 2236.

med en smal bård av guld runt om. I skölden ses en stålklädd arm som kommer ur ett moln av silver och håller en sabel av silver i handen. Sabeln kan möjligen indikera rysk-estländskt ursprung. På hjälmen står ytterligare ett krigarattribut, en stridsyxia mellan två vingar av silver.

Nauckhoff

Huvudmannen, friherre Jan Nauckhoff, Mölle, har deponerat friherrebrevet i original för friherrliga ätten Nauckhoff nr 343.

En av de tidigare nämnda bröderna, viceamiralen och chefen för andra volontärregementet vid örlogsflottan Henrik (Hindric) Johan Nauckhoff (1744–1818) kom att upphöjas i friherrlig värdighet jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar friherrlig värdighet, den 28 januari 1813 på Stockholms slott av Karl XIII. Ätten introducerades den 19 mars 1814 under nr 343. Ätten fortlever än i dag.

Det friherrliga vapnet har det Nauckhoffska vapnet som hjärtsköld men nu är den smala bården av guld bortrationaliserad. I det första och fjärde röda fältet ses en »colonne rostrale«, en form av monument med antika skeppstävar i guld som är fästa på kolonn av sten. Sådana monument har sitt ursprung i antikens Grekland och Rom. Henrik Johan Nauckhoff hade i sin ungdom tjänat som löjtnant i den franska örlogsflottan och slagits mot den engelska flottan i Västindien under det amerikanska frihetskriget. Han deltog även i den svenska flottan i sjöslaget vid Hogland 1788 mot den ryska flottan. Även det andra och tredje fältet av guld har sjömilitära attribut, nämligen en svensk och en fransk örlogsflagga. Den högra sköldhållaren är havsguden Neptunus med sin gyllene treudd. Den andra är en trana som håller en sten i sina högra fot. Tranan symboliserar vaksamhet. Somnar den så vaknar den av dunsen när stenen träffar marken. Neptunus och tranan står på en stormärsrå med uppriggat segel.

Adliga ätten von Hörmansfelt nr 697.

FÖRVÄRV

von Hörmansfelt

Riddarhuset har förvärvat sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten von Hörmansfelt nr 697. Brevet är skrivet på tyska och var tidigare okänt.

Överstelöjtnanten Georg Hörman (död 1687) adlades den 30 oktober 1680 på Stockholms slott av Karl XI med namnet Hörmansfelt. Ätten introducerades 20 november 1680 under nr 967 med namnet von Hörmansfelt. Georg von Hörmansfelt slöt själv sin ätt 1687 när han avled barnlös.

Vapnet är delat i silver och guld – en ovanlig delning som strider mot en heraldisk huvudregel att inte lägga metall mot metall. Skölden är belagd med en krigare fullt klädd i rustning som håller ett blottat svärd. I hjälmprydnaden uppstiger en enhörning av silver mellan estandarer (kavallerifanor) av silver och blått. ■

Donera, deponera eller digitalisera

Många sköldebrev finns i privat ägo. Riddarhuset vill gärna ta del av dessa och erbjuder därför en kostnadsfri digitalisering av föremålen med högupplöst skanning. Innehavaren av sköldebrevet erhåller ett USB-minne med bilderna. Vi är också tacksamma för aktuella uppgifter om innehav av sköldebrev, i privat ägo eller på offentliga institutioner.

Vi vill passa på att påminna om möjligheten att på ett tryggt och säkert sätt och utan kostnad kunna deponera eller donera sköldebrev i Riddarhusets arkiv. Ta gärna kontakt för närmare information:

goran.morner@riddarhuset.se
tel. 08-723 39 95.

Minerva

Riddarhusets nya kunskapsdatabas

SEDAN BÖRJAN AV sommaren finns Riddarhusets nya databas MINERVA tillgänglig på hemsidan. I det här första steget publiceras information om alla ätter, levande som utdöda, som blivit introducerade på Riddarhuset – drygt 3 070 ätter. Dessutom publiceras data om drygt 750 ätter som erhållit svenskt adelskap men som aldrig blivit introducerade på Riddarhuset. Troligtvis är MINERVA redan nu Europas största sökbara kunskapskälla inom detta område.

Väljer man att söka på »Ätt« så visas de ätter som matchar sökkriterierna. För varje ätt visas datum för adlande, datum för eventuell introduktion och när den dog ut på svärdssidan respektive spinnsidan. För de flesta ätter visas flera olika vapensköldar från olika heraldiska

resurser. För de ätter där det finns en transkription av vapensköldens blasoneering visas även den. För fortlevande ätter uppvisas ingressen från den senaste adelskalendern.

Man kan söka på en ätts namn, helt eller delvis. Söker man på »Adler« får man upp alla ätter som börjar på »Adler«. Man ska inte använda sig av det som kallas »wildcards« som exempelvis tecken »?« eller »*«.

Pröva gärna att söka på ursprunget, skriver du »Skottland« eller »Värmland« eller »Göteborg« får du upp de respektive ätter som har sitt ursprung därifrån.

Under »Avancerade filter« går det att göra snävare sökningar. Där kan du till exempel söka fram vilka ätter som adlades 1772 eller vilka ointroducerade ätter som

Text: Göran Mörner, riddarhusgenealog.

dog ut på spinnsidan 1757. I dagsläget är det inte möjligt att göra intervallsökningar (från–till).

Väljer man att söka på »Föremål« så söker man efter föremål utan att det nödvändigtvis finns en koppling till en ätt.

Väljer man att under »Föremål« välja »Kategori« visas ett antal kategorier med möjliga underkategorier. Exempelvis kan man då se vilka sigillstammar av typen pitschaft som finns i MINERVA. Väljer man att söka på »Alla« så presenteras sökträffar som kombinerar resultatet från både »Ätt« och »Föremål«.

För närvarande finns endast ett mindre antal föremål kopplade till ätterna, detta för att analysera tekniska belastningar på hemsidan. Men det finns extra många föremål kopplade till ätterna

Sök

Här kan du söka på ättenamn, ättnummer, rang, föremålstyper och lite till.

Ätt

Sökning med sökförslag

Sök

[Avancerade filter](#)

Rang

Alla
 Adlig
 Friherrlig
 Grevlig
 Kommendör
 Okänt/Annat

Adlad

Introducerad

Utdöd svärdssida

Utdöd spinnsidan

Status

Alla
 Introducerad
 Ointroducerad
 Okänt/Annat
 Utesluten

Adelswärd och Ankarcrona. Sök gärna på de ätterna för att få inblick i hela potenti-
alen i MINERVA.

Vissa föremål är inte kopplade till någon enskild ätt. Exempelvis är Peringskiölds genealogier inte kopplade till ätten Peringskiöld då dessa stamtavlor är kopplade till många ätter. Därför återfinns man dessa genealogier under sökningen »Föremål/Genealogi/Peringskiöld«. Ett annat exempel på ett icke kopplat föremål skulle kunna vara en tavla som föreställer Riddarhuset.

Succesivt kommer fler föremål att kopplas till ätterna. Det kommer att handla om fotografiska porträtt, äldre stamtavlor, begravningsvapen, sigillstam-
par, sköldebrev, vapenporslin, ännu fler vapensköldar och mycket annat. Varje gång det sker större publiceringar kommer detta att annonseras på hemsidan i det högra fönstret »Nyheter«.

Den äldre »Ätte- och vapendataba-
sen« på hemsidan listade endast uppgifter om de omkring 660 då fortlevande ätterna. Den var statisk och mödosam att underhålla på ett enkelt sätt. Den nya databasen MINERVA har en helt annan teknisk uppbyggnad. Den är egenutvecklad, objektorienterad och dynamiskt uppbyggd. Ändringar som görs av Riddarhuset i den interna databasen kommer återspeglas inom 24 timmar på hemsidan. Inom sinom tid kommer alltså Ätte- och vapendatabasen samt Porträtt databasen avvecklas när allt data är överflyttat till MINERVA.

All återkoppling från användare av MINERVA är mycket värdefull. Hör gärna av er med både ris och ros, buggrapporter och andra frågor per e-post till goran.morner@riddarhuset.se. ■

*Till vänster visas avancerat filter i databasen som fått sitt namn, Minerva, från den romerska mytologin. Minerva var vis-
hetens, intelligensens och kunskapens gudinna. I handen håller hon ugglan Glaucus som symboliserar vishet och bildning. Minerva återfinns i Riddarhusets emblem bredvid krigsguden Mars. Till-
sammans bildar de mottot Arte et Marte som ska utläsas som »genom fredliga och krigiska dåd« – olika anledningar till
erhållande av adelskap.*

Släktforskartips

Text: Olle Gyllenhaal.

KUNGLIGA BIBLIOTEKET har en mycket omfattande samling digitaliserade dagstidningar. Sökning via databasen på adress <https://tidningar.kb.se> ger en enastående möjlighet att hitta uppgifter om vad förfäder sysslade med genom de avtryck de satte i media. I sen tid, efter cirka 1900 och framåt, gäller upphovsrätten och man kan inte sitta hemma och söka utan måste bege sig till KB eller annat lämpligt specialbibliotek. Nästan tjugo universitetsbibliotek och drygt tio folkbibliotek har full tillgänglighet. I äldre tider tog tidningar upp de mest skilda nyheter av mer eller mindre stort värde. Ofta redogjordes, eller annonserades, om ganska triviala saker, enligt vår tid att se.

Inte bara förlovning, vigde och dödsfall noteras utan även bouppteckningar på gång och för konkurser efterlysas fordringsägare och kreditorer. Som exempel hittades en vigsel som kunde kompletteras med uppgiften att brudens föräldrar kommit resande från Falun till Stockholm ett par dagar innan vigseln ägde rum. Just resande och var de bodde redovisas noga, ofta med gatadress, i senare tid anges hotell. Ibland kommer personen från rätt nära håll. Tidningar i badorter tar upp badgäster som kommit resande. Ibland listas resande under hotellets namn som rubrik, alltså en form av reklam. Det meddelas om paket eller brev att hämta. Brott och straff rapporteras och blir ibland till en utförlig följetong och inte bara en notis. Sådant vill man kanske inte hitta men det kan ändå vara en viktig pusselbit då man försöker

rekonstruera en avlägsen släktings livsöden. Auktioner var tidigare ett viktigt tillfälle att skaffa både det ena och det andra. Man sålde vid flytt och köpte på nästa boplatz i stället för att transportera möblemang och annat lösöre. Både militära och civila utnämningar får utförlig redovisning liksom vilka som sökt olika tjänster, även ganska låga. I samband med ständsriksdagar redovisas de närvarande noga. Långa listor på de som tog ut pollett, men också vilka som återlämnat uttagen pollett.

I SAMBAND MED en pågående uppdatering av stamtavlorna stängades jag lite med medlemmar av adliga ätten Odencrants (nr 1947). Genom olika sökningar upptäckte jag att Gerhard Detlof Odencrantz (1824–1899), boende sedan en tid i Landskrona, hade donerat 200 mynt och ett adelsdiplom till Landskrona elementarläroverk 1868. Man kan knappast tro att läroverket hade det kvar i sina vindssamlingar men ett tänkbart slutförvar vore museet i Landskrona. En e-post skickades och efter två veckor kom ett positivt svar med arkiv-detalj. Sköldebrevet är i museets förvar sedan 1972. I väntan på ett utförligt bidrag till Heraldica Varia kan nämnas att det rör sig om adliga ätten Fröberg (nr 1535) som adlades 1717 och introducerades 1719 samt dog ut redan 1751. Nämnde Gerhard Detlofs farfar var gift med Andréetta Fröberg, en halvbrors dotter till den adlade Erik Fröberg, så det är inte helt överraskande att han hade det i sin ägo. ■

Löfvenskiölds dagbok

Ögonvitnesskildring i Europa 1799–1801

PÅ 1700-TALET BEGAV sig den unga adeln ut på bildningsresor i Europa för att vidga sina vyer, stärka sitt internationella kontaktnät och förfina sin kulturella bildning. Dessa bildningsresor, med anor från 1500-talet, kallades för Grand Tour och utgjorde en viktig milstolpe i den unga adelsmannens liv. En sådan resa finns beskriven i den ännu opublicerade och omfattande handskrivna dagbok som Carl Fredric Löfvenskiöld (1769–1853) lämnat efter sig och som finns bevarad i Riddarhusets arkiv.

DAGBOKEN INLEDS I juli 1799 då Löfvenskiöld tillsammans med Lave Beck-Friis lämnar Malmö och tre timmar senare anländer till Köpenhamn där de får sina respass av den svenska ministern Carl Gustaf Oxenstierna. Redan dagen därpå lämnar de Danmark och reser söderut genom Tyskland. I Hamburg får de pass för vidare resa av den svenska ministern Claes Bartholomeus Peyron och i Bad Pyrmont blir de inbjudna till middag hos hertig Karl, sedermera kung Karl XIII.

Napoleon genomför statskuppen 1799. Målning av Francois Bouchot. Versailles.

Foto: Wikimedia Commons. © RMN - Grand Palais (Château de Versailles) / Image RMN-GP.

Text: Simon Ström, antikvariatsbokhandlare specialiserad på handskrifter.

I Darmstadt blir de pågående franska revolutionskrigen allt mer påtagliga och Löfvenskiöld antecknar att

man hade berättat på vägen att fransyska arméen avancerat ända till Heidelberg 6 mil här ifrån, ock det bekräftades här, det var vår väg till Carlsruhe och vi hesiterade, huru ställa vår course, men svänska neutraliteten ock våra documenter, gaf oss hopp utan svårighet kunna passera.

I Heidelberg ikläder sig Löfvenskiöld och Beck-Friis uniform och besöker den franska generalen stationerad i staden för att ansöka om tillstånd att passera armén och resa vidare söderut. Detta visar sig dock vara enklare sagt än gjort då generalen hävdar att kungen i Sverige är motståndare till fransmännen och trots de två svenskarnas försök att bevisa sina goda intentioner förvägras de vidare resa innan de fått godkännande från högre ort. Efter ytterligare byråkratiska turer och resor fram och tillbaka mellan olika läger får de beskedet att beslut om vidare resa måste tas av Jean Bernadotte, som vid den här tiden var Frankrikes krigsminister, och att ett bud ska skickas med förfrågan till honom. Oroliga över att bli kvar i Heidelberg begär de att få resa till Paris och själva lägga fram sin sak inför Bernadotte. Deras begäran godkänns och flankerade av franska officerare är de åter på resande fot. De gör ett kort uppehåll i Strasbourg där de träffar grevinnan Caroline Lewenhaupt som berättar »hur hon varit på guillotine listan«. I början av september når de »det efterlängtrade Paris« och i väntan på audiens hos Bernadotte ägnar de dagarna åt besök vid

Med 9 månaders Kongl. tillstånd att resa Utrikes, lämnade Fäderneslandet i Sällskap med Baron Lave Beck-Friis den 21 July 1799.
 Willrådigte hvilken väg som borde tagas, bestod tiller au Sort. Och la plus belle Forme de l'Europe deciderade på detta sätt, resan om Hamburg.
 Under Garnisonens Musique, embarquerade om eftermiddagen i Malmö, och voro 3re timmar derefter i Köpenhamn.
 Voro här öfver en dag. Major Beck och min hustru komo dit. Råkade en Swensk, som kom från Paris svingo Papp af Ministre Oceansterna, refuserade en Ders Familie och reste om

Löfvenskiölds dagbok inleds: »Med 9 månaders Kongl. tillstånd att resa Utrikes, lämnade Fäderneslandet i Sällskap med Baron Lave Beck-Friis den 21 July 1799.«

Louvren, Tuilerierna, Notre Dame, Jardin des Plantes, bibliotek, naturaliekabinett och mentalsjukhus. Överallt bär staden spår av revolutionen: de besöker kyrkor med sönderslagna altare och Palais-Royal, som döpts om till Palais-Égalité.

MÖTET MED BERNADOTTE skjuts upp gång på gång men till slut får de via bud beskedet att de är fria att resa vidare söderut. Löfvenskiöld skriver att

vi frikände såsom varande officier av Regiment du Roi, således omögligen kunde till höra contingent troupperna. Beck-Friis som hade bråttom och så länge blifvit uppehållen, beslöt att ofördröjeligen lämna det vackra Paris.

Löfvenskiöld blir ensam kvar i Paris och samtidigt börjar rykten cirkulera om att Napoleon är på väg tillbaka från fälttåget i Egypten. Löfvenskiöld beslutar sig för att »vänta in den namnkuniga hielte«. Han ser krigsfångar i trasiga kläder och samtalar med hemkomna soldater men att

få en skymt av Napoleon är svårare då han inte lämnar sin bevakade villa. Några dagar senare besöker Löfvenskiöld en teaterföreställning och där får han äntligen se sin beundrade Napoleon. I dagboken utropar han: »Huru satis fait jag nu vore att fått se den stora man«.

I SLUTET AV OKTOBER lämnar Löfvenskiöld Paris och besöker bland annat Avignon, Montpellier och Toulouse. I den sistnämnda staden nås han av nyheterna om Napoleons statskupp och skriver:

Trouble var i staden, som alltid haft orolige invånare, de vore nu missnöjde med regeringens förändringen. Bonaparte hade här mycket få vänner. Canoner voro på torg, gator och i fönstren på la Maison Comune.

Det efter-revolutionära Frankrikes oroligheter beskrivs ingående och Löfvenskiöld skriver om jakobinernas framfart under skräckväldet:

Man viste mig Jacobiner på vägen, som sades begärd så mycket våldsamheter. Intet möjligt imaginera alla de grymhet, som under terreuren blifvit gjorde.

Löfvenskiöld återvänder till Paris men reser snart vidare mot München där han inte blir kvar särskilt länge då han upplever

staden triste och ful, folket ohöfligt och klimatet, den årstiden obehagligt. Jag började således härifrån min italienska resa.

LÖFVENSKIÖLD RESER MED häst och vagn söderut och utanför Trento börjar klimatet äntligen bli behagligt. I februari år 1800 når han Venedig där han stannar i en månad och beskriver gondolfärder, tjuvfåktningar och den pågående karnevalen vilken fascinerar honom mycket. Resan fortsätter sedan via Parma, Modena, Bologna och Florens innan han den första maj anländer till det sena 1700-talets Grand Tours främsta mål:

Rom. Den eviga staden hade även tidigare varit en vallfärdsort men särskilt sedan Gustav III:s besök 1783–1784 hade Rom blivit ett omistligt resmål för den unga adeln. Löfvenskiöld tar in på ett hotell vid Piazza di Spagna, skaffar sig en hyrbetjänt och beger sig ut i staden. Han skriver:

När jag vaknade om morgonen, tyckte jag det var underligt befinna mig vara i Rom. Min hog hade från barnåren så lekt, att få se detta märkvärdiga ställe, att jag visste nu ej sjelf om det var sant, att denna lyckliga moment inträffat.

Löfvenskiöld besöker alla sevärdheter i staden och vid åsynen av Colosseum berusas han av ruinromantik och fångar poetiskt tidens romantiska strömningar:

Jag tror aldrig, den i sin fullkomlighet kunnat varit vackrare, än som ruin. Hvad den är superb i ett månsken.

Löfvenskiöld besöker också Vatikanen samt umgås med såväl nya italienska bekantskaper som landsmän, varav en delger skvaller från Gustav III:s tid i

staden. Efter tre veckor i Rom reser Löfvenskiöld vidare mot Neapel längs det vackra landskapet som stundvis fylls av »trouper en masse« i rörelse. Han gör utflykter till Pompeji, Herculaneum och Crypta Neapolitana, men ett besök vid Neapels bibliotek blir dock en besvikelse:

Såg bibliothequet, men ej i ordning, också ena bibliothecarien nyss hängd.

EFTER DESSA UPPLEVELSER reser Löfvenskiöld åter mot Rom och inleder därmed den långa resan hem. Vid sitt andra besök i Rom blir han beviljad en kort audiens hos påven och reser därefter till Ancona för att färdas sjövägen till Trieste. Medan han inväntar avsegling träffar han en av tidens största berömdheter då Horatio Nelson kommer ombord med nyligen amputerad arm. Resan hem går sedan via Wien där han blir kvar i två månader och umgås med den där boende svenska societeten med diplomaterna Fredrik Samuel Silverstolpe och Jacob Gustaf De la Gardie i spetsen. I Wien beviljas han även audiens hos den

tysk-romerske kejsaren Frans II, som beskrivs som vänlig men tämligen tråkig. Han återser också Nelson på en middagsbjudning. Den här gången har Nelson sällskap av sin älskarinna Emma Hamilton och Löfvenskiöld skriver

milady Hamilton som sjöng rätt täckt, accompanerade direktören vid italienska theatern som spelte forte piano.

Efter en händelserik tid i Wien reser Löfvenskiöld vidare och turistar i Prag, badar i kurorten Teplice och kommer sedan till Berlin där han blir kvar i tre månader. Där blir höjdpunkten en inbjudan till hovuppvaktning hos kungen av Preussen Fredrik Vilhelm III. Efter en nästan två år lång resa återvänder Löfvenskiöld till Sverige den 13 mars 1801 och avslutar dagboken:

Klockan 1/2 10 förmiddagen till Ystad. Glad att återse fäderneslandet, glömde jag all den pragt och yppighet jag sedt. Lyckan inskränker sig ej inom marmor palatsen eller är oskiljacket rikedom. ■

»Jag tror aldrig, den i sin fullkomlighet kunnat varit vackrare, än som ruin. Hvad den är superb i ett månsken.« skriver Löfvenskiöld om Colosseum i sin dagbok. Colosseum i månsken, 1859. Frederick Lee Bridell (1831–1863).

Foto: Southampton City Art Gallery.

Nytt i biblioteket

Sven Fritz

Johan Liljencrants – Den freds- älskande reformivraren som blev Gustaf III:s och Sveriges förste finansminister

734 s., illustrerad, Sven Fritz/EHFF Institute
for Economic and Business History Research
2022

Inom en rad områden (kredit-, valuta-, salt- och spannmålsmarknaderna; den statliga upplåningen och statsskuldsvärdningen) redovisar boken ny kunskap om Liljencrants liv och gärning liksom också om hans relation till Gustav III. Från att ha varit något av ett radarpar inom den ekonomiska politiken utvecklades allt starkare motsättningar, vilket ledde till att Liljencrants framtogs alla sina uppdrag. Oenigheten rörde främst den krigs- och rustningspolitik som kungen förde som skapade en obalans i statsfinanserna, men härrörde också från en påtaglig och djupgående fredsälskan hos Liljencrants.

Boken finns även i pdf-format, är tillgänglig att låna vid sju bibliotek samt ett exemplar i Riddarhusets bibliotek.

Charlotta Wolff

Johan Fredrik Aminoff. Gustavian i två riken

338 s., illustrerad, Otava 2022

Charlotta Wolff är professor i Finlands historia vid Åbo universitet och en av Finlands ledande forskare inom 1700-talets europeiska kulturhistoria. I boken tecknas ett porträtt av den finskfödde officeren Johan Fredrik

Aminoff (1756–1842) som efter Gustav III:s död fängslades för att han ansågs delaktig i Armfelts konspiration för att störta förmyndarregeringen. Han frigavs och efter att Finland 1809 blev ryskt utsågs han till storfurstendömet högsta förvaltningsorgan och blev vice kansler för akademien i Åbo. Charlotta Wolff granskar hans liv i tidens europeiska sammanhang och ger en bild av hur djupt 1700-talets idéer påverkade Finland i början av landets självbestämmande.

Göran Larsson & Marco Smedberg *Det skånska kavalleriet. En kulturhistoria*

220 s., illustrerad, Historiska media 2023

Skåne har en lång och stolt kavalleritradition. Under nästan 300 år var dragoner och husarer en självklar del av vardagen med stort kulturellt inflytande på lokalsamhället. I boken återges spännande

livsöden och möten med det omkringliggande civila samhället som gjort avtryck i press, konst och film. Så småningom gjorde ny teknik sitt intåg och försvaret avhästades, men trots detta lever många av det skånska kavalleriets traditioner kvar än i dag. En rikt illustrerad bok som inbjudande och ingående berättar om de beridna trupperna och deras roll i Sveriges försvar.

Eva Öhrström

»Alla fredagsaftnar samlades man.« Salongsliv genom århund- raderna

224 s., illustrerad, Natur & Kultur 2022

I mer än 300 år var salongen en mötesplats mellan privat och offentligt där människor från olika samhällsskikt kunde mötas för att diskutera politik, ta del av högläsning och musik, se teater och nätverka med varandra. Kvinnor som madame de Staël, Mathilda d'Orozco Montgomery-Cederhielm Gyllenhaal och Malla Silfverstolpe har gått till historien som kända salongsvärdinnor. Eva Öhrström är musikhögskolan. I den här boken beskriver hon salongskulturens historia i Europa med avstamp i det antika Grekland, förbi Italien, Frankrike och Tyskland för att till sist hamna i Sverige och den svenska salongsscenen från 1600- till 1800-talet.

*»Alla fredagsaftnar samlades man.«
Salongsliv genom århundradena av
Eva Öhrström.*

Från sällskapsföreningarna

Svenska Adelsförbundet

Svenska Adelsförbundets årsmöte genomfördes planenligt den 26 april 2023 på Riddarhuset. Årsmötet föregicks av sedvanligt mingel. Vid årsmötet omvaldes den sittande styrelsen. Bland revisorerna omvaldes Ulf Aspenberg och Fredrik Lagerbielke valdes in. Som revisorssuppleant omvaldes Markus Lagerbielke och Désirée Wachtmeister valdes in.

Styrelsen ser nu ut så här: Henrik von Vegesack är ordförande och Carl-Gustaf Åkerhielm vice ordförande samt ansvarig för det internationella ungdomsutbytet tillsammans med Susanne Adlercreutz. Ulf Gyllenhammar är sekreterare. I ekonomiutskottet ingår ordföranden, vice ordföranden, kassaförvaltaren Gabriel Hermelin samt Carl Johan af Kleen. I den utökade arbetsgruppen för samverkan med Stiftelsen Vänner till Pauvres Honteux (SVPH) är Susanne Adlercreutz sammankallande och Karin Lilliehöök Kihl, Madeleine Reuterskiöld och Alexandra Trolle-Löwen ingår som ledamöter. Karin Lilliehöök Kihl är ansvarig för den årliga tebjudningen och övriga arrangemang inom förbundet. Carl Gustaf Gyllencreutz är ansvarig för förbundets samverkan med Riddarhussällskapet. Styrelsen har också avdelat ett stadgeutskott. Vid årsmötet delades Svenska Adelsförbundets hederstecken ut till Susanne Adlercreutz och Carl Johan af Kleen.

Svenska Adelsförbundets traditionsenliga årliga tebjudning för ättemedlemmar i Stockholm med omnejd som under året fyller 70 år, planeras att genomföras söndagen den 17 september. Inbjudan kommer att sändas ut till berörda.

Svenska Adelsförbundet har sedan långt tillbaka rätt till tio enheter (lägenheter) i Stiftelsen Vänner till Pauvres Honteux (SVPH) seniorboende i Nockebyhem, beläget i Nockeby, Bromma. Till styrelsens stora glädje har huvuddelen av lägenheterna nu kunnat upplåtas till medlemmar i Svenska Adelsförbundet. Ytterligare lägenheter är tillgängliga från 2022 efter en längre tids renovering. Medlemmar i Svenska Adelsförbundet är välkomna att ställa sig i kö.

Anmälan skall ske till svph.se och till Susanne Adlercreutz (susanneadlercreutz@hotmail.com) som är Svenska Adelsförbundets kontaktperson till svph. För att åtnjuta förtur är det nödvändigt att vara medlem i Svenska Adelsförbundet. Fullständig information finns på svph:s hemsida www.svph.se.

Svenska Adelsförbundet anslöt sig 2017 till Riddarhusets värdepappersförvaltning i den så kallade Herculesfonden, en klok åtgärd som innebär en god avkastning och möjliggör att förbundet fortsatt kan stödja behövande på ett bra sätt. Kriget i Ukraina, lågkonjunktur och den allmänna osäkerheten i världen har i viss mån negativt påverkat Herculesfonden, men styrelsen har beslutat att fortsätta utdelningen på nuvarande nivå.

Svenska Adelsförbundet har åtagit sig att från svensk sida administrera det ungdomsutbyte som sker inom ramen för CILANE, se nedan.

På Riddarhusets hemsida går det att anmäla sitt intresse för medlemskap i Svenska Adelsförbundet. ■

Henrik von Vegesack, ordförande

Ungdomsutbyte inom CILANE

Sedan många år finns inom CILANE (Commission d'Information et de Liaison des Associations Nobles d'Europe) en verksamhet som erbjuder tonåringar (13–17 år) möjlighet till ungdomsutbyte. Verksamheten bär namnet *Youth Exchange of CILANE*. Svenska Adelsförbundet representerar Sverige inom Youth Exchange.

Tänk på behövande och gamla inför julen!

Ge ett bidrag till Adelsförbundets
Julinsamling PG 53515-3

SVENSKA ADELSFÖRBUNDETS huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma i fråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall.

För mer information om förbundets verksamhet, kontakta sekreteraren Ulf Gyllenhammar, tel. 073-373 04 15 eller kassaförvaltaren Gabriel Hermelin, tel. 070-72111 28.

Rent praktiskt kan det gå till så här:

En adelsfamilj i Frankrike har en tonåring som gärna skulle vilja komma till Sverige i en till två veckor. Eftersom familjen inte har egna svenska kontakter, vänder man sig till den franska representanten i Youth Exchange of CILANE. Denna meddelar sig med Sveriges motsvarighet som undersöker om det finns någon adelsfamilj som kan vara intresserad av att få en besökande tonåring, helst en familj med egna tonåringar. Kontakterna sköts därefter direkt mellan familjerna i Frankrike och Sverige. På samma sätt kan svenska adelsfamiljer omvänt utnyttja CILANE:s stora nätverk i övriga Europa.

Det är också möjligt att låta svenska tonåringar besöka familjer i andra europeiska länder utan att ta emot ungdomar därifrån, även om detta inte är huvudtanken.

Förmedlingen sköts ideellt och är helt kostnadsfri för båda parter. Deltagande länder är Belgien, Finland, Frankrike, Holland, Italien, Kroatien, Portugal, Schweiz, Spanien, Sverige, Tyskland, Ungern och Österrike. England är mycket efterfrågat som utbytesland, varför ett intensivt arbete pågår för att hitta en lämplig kontaktperson där.

Undertecknad tar gärna emot förfrågningar och intresseanmälningar för 2024, helst per e-post. ■

för Svenska Adelsförbundet

Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund, vice ordförande

E-post: cg.akerhielm@gmail.com

Telefon: 070-341 97 17

Riddarhussällskapet

Våren avslutades med nationaldagsbal för att fira Sverige 500 år. Det var något som gav mersmak. Hösten har inletts med en utflykt till familjen Ehrenheims hem (läs slott) på Grönsö i Mälaren.

RIDDARHUSSÄLLSKAPET är en kamratförening öppen för de som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt och därmed finns införd i *Adelskalendern*. Sällskapet ordnar föreläsningar, utflykter, guidevisningar och festliga sammankomster. Är du inte medlem så är du välkommen att »prova på« någon av programpunkterna.

För upplysningar om föreningens verksamhet, anmälan till aktiviteter och frågor om medlemskap, välkommen att kontakta medlemssekreteraren Marianne Mörner, e-post marianne@morner.se.

Torsdagen den 12 oktober och torsdagen den 9 november gör vi nedslag i Stockholms kulturvärld (Rettigska våningen på Villagatan 3) respektive undre värld (Polismuseet på Djurgården). Lördagen den 2 december har vi traditionsenlig internationell höstbal och så avslutar vi med glögg torsdagen den 7 december. Mer om allt detta i det utskick som kommer i september.

Riddarhussällskapet är en förening för Riddarhusets ättemedlemmar med make/maka. Vid sammankomsterna kan medlemmarna ta med vänner som gäster. Tala då med arrangören.

Varmt välkomna önskar vi i styrelsen! ■

Rutger Gyllenram, ordförande

RAUK

Under 2023 firar vi i Sverige 500 år sedan Gustav Vasas kröning, 50 år sedan vår nuvarande kungs kröning och såklart mycket därtöver. För att delta i firandet organiserade RAUK tillsammans med de övriga riddarhusföreningarna samt Riddarhuset en 500-årsfest den 6 juni, ett välbesökt och uppskattat evenemang i sommarvärmen.

Hösten inleddes med en sommarbal i augusti och en utflykt till Grönsö Slott. Hösten fortsätter med program i Sverige och hos våra systerföreningar i övriga Europa. Styrelsen hoppas att fler ska upptäcka RAUK och gå med, och vi vill bjuda in alla medlemmar att komma med synpunkter eller förslag på nya aktiviteter. Alla mellan 18–35 år är varmt välkomna att ansöka om medlemskap i RAUK, det blir alltid roligare ju fler man är. ■

Alexander Hamilton, ordförande

RAUK (Ridderskapet och Adeln's Ungdomsklubb) är en ideell förening för dig mellan 18–35 år som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt. RAUK:s huvudsakliga arrangemang varje år är vinterbalen i februari och sommarbalen i augusti. Vartannat år arrangeras i samband med sommarbalen en internationell helg för medlemmar ur CILANE. Utöver balerna erbjuder vi många olika kulturella och sociala aktiviteter, allt från afterworks till föreläsningar. Ditt medlemskap i RAUK ger tillgång till ett stort nätverk och möjligheten att träffa många nya vänner.

Medlemskap är kostnadsfritt och du registrerar dig enkelt på riddarhuset.se.

Från släktföreningarna

Dalman

Reseskildring från släktträffen 12–13 augusti 2022: Det fanns en särskild tanke bakom det faktum att vi alla slöt upp vid Fredstenen i Brömsebro denna varma och mycket vackra fredag eftermiddag för att inleda den två dagar långa släktträffen. Det var nämligen här det började för släkten Dalman med vår resa mot ridderskapet och medlemskapet i Ridarhuset. Fredstenen är också en bra symbol för den verksamhet som föreningen bedriver och som klart kom till uttryck hela tiden träffen varade. Det var ett glatt gäng som strålade samman och där humöret var på toppen hela tiden och dessutom tycktes växa ju längre träffen pågick och där deltagarna fick lära känna varandra ytterligare lite bättre. Historien om familjens betydelse för Fredstenen måste klarläggas mer genom den släktforskning som bedrivs av föreningens medlemmar och all hjälp med detta är ytterst välkommet.

Vad som har berättats inom släkten tidigare är att Henrique Larsson skulle ha varit den som skrev lagtexten i fredsavtalet som förhandlats fram med hjälp av en fransk och en nederländsk general och som den danska samt den svenska kungen sedan fick skriva på. Sverige fick då Jämtland och Härjedalen, samt Halland på 30 år. Utöver detta fick Sverige också en massa öar, små och stora, som det visade sig att man inte var riktigt intresserade av, utan som gavs tillbaka till danskarna.

Men den svenske kungen Karl x ville ha mer och drömmen från Vasasönernas tid som regenter, om ett Sverige med försvarbara sjögränser i Östersjön, Öresund och Kattegatt mot omkringliggande länder, skulle han uppfylla omkring tio år senare genom nya fältslag med danskarna och den påföljande freden i Roskilde 1658. Freden vid Brömsebro slöts 13 augusti 1645 alltså 377 år minus en dag från vårt besök där vid Fredstenen. Det vill säga en dag före årsdagen.

Efter det uppslupna öppnandet av träffen vid Fredstenen fortsatte resan till Karlskrona som är en fullständigt underbar stad som vi alla blev förälskade i. Syster Elisabeth Lindgren som tidigare under sex års tid varit bosatt i just

Karlskrona var tillfrågad om hon kunde vara guide för oss, vilket hon gärna ville och genomförde med stor bravur. Vi vill rikta ett särskilt tack till Elisabeth för detta, ingen kunde ha gjort det på ett bättre sätt. Vi vill också passa på att tacka Gabriella Dalman som i sin roll som klubbmästare med lika stor bravur har stått för de övergripande arrangemangen av släktträffen.

I Karlskrona började vi med att besöka Fredrikskyrkan för att se det Dalmanska begravningsvapnet som hänger där, då det är begravningsplats för den forne landshövdingen i Blekinge Lars Dalman. Vapnet var mycket större och mer imponerande än vad vi hade förväntat oss. Det satt högt uppe på väggen vid ingången och så högt upp att det var svårt att läsa den bleknade skriften på vapnets nederdel. Vi fotograferade och hoppas att det kanske går att uttyda något mer vid förstoring av fotografierna. Det kunde ändå skönjas att det stod Lars Dalman i texten.

Sedan tog Elisabeth med oss på en guidad tur genom de centrala delarna av Karlskrona, där vi först fick information om det stora torget med den högsta punkten i stan och det monument på Karl xI som står där. Därefter besökte vi först den tyska kyrkan som likt Fredrikskyrkan ligger vid samma torg. En gång i tiden var Karlskrona planerad att bli Sveriges nya huvudstad och därför byggdes torget så stort. Därefter besökte vi Amiralitetskyrkan som ligger alldeles i närheten och där fanns det en större mängd med begravningsvapen. Vi fortsatte en kortare vandring runt staden innan det var dags att checka in på vårt hotell Kronohäktet i Karlskrona.

Kronohäktet ligger nere vid vattnet på en liten ö med broförbindelse över till Trossö, som är den ö de centrala delarna av Karlskrona ligger på. Middag avnjöts på Montmartre som är en av de populäraste restaurangerna i Karlskrona.

Dagen därpå visade Elisabeth oss vägen till ett nytt smultronställe i Karlskrona, ett litet område på en ö som heter Dragsö. Där var det en alldeles sagolikt fin småhusbebyggelse i sommarstugeformat. Samtliga hus var i trä och målade med de i Sverige mest traditionella färgerna falurött med vita knutar, vindskivor samt fönsterfoder och allt. Falurött kommer från Falu koppargruva och när man betänker att vår förfader Henrique Larsson var bergsman med gruva i Falun, så blir det ännu lite mer intressant.

Med detta i minnet begav vi oss sedan hemåt och som avsked frågade de närvarande oss om var nästa möte blir någonstans. Förslag har lagts om Visby, och samtliga svarade att »Räkna med oss då. Vi kommer«. Detta är det bästa beviset på att det var en lyckad släktträff och att det är rätt och bra att hålla dem. Vi fick se en massa intressanta saker, lära oss mycket nytt om släkten och Sverige, vi hade roligt och trevligt, vi fick god mat och service samt lärde känna varandra lite bättre och samhörighetskänslan ökade därmed. Denna släktträff överträffade förväntningarna och det

mycket tack vare Elisabeth och Gabriellas insatser, tillsammans med alla övriga deltagare som verkligen visade sig från sina bästa sidor och bidrog med gott humör och Dalmansk humor. ■

Ulf Dalman, ordförande

Drakenberg

Drakenbergska släktföreningen arrangerade släktmöte med fest på Ridarhuset den 27 maj. Närmare 90 personer deltog, och mycket glädjande kunde fem släktingar ur en till USA emigrerad gren av släkten anknäta efter nära fyrahundra års separation.

Mötet inleddes med känslosamma parentationer, var efter den nya generationen Drakenbergare introducerades och fick möjlighet att presentera sig för den samlade släkten. Vi kunde konstatera att den nya generationen bådär gott för framtiden.

Vår nya huvudman Johan Georg Drakenberg presenterade sig för släkten. Olof Drakenberg höll därefter ett mycket uppskattat och spännande föredrag om en av våra anfäder, Johan Adam Drakenberg och hans inte helt oangämliga tid som officerskrigsfånge i Frankrike under Napoleonkrigen. Föredraget baserades på Johan Adams och andra fångars innehållsrika dagböcker.

Släkstmötet valde därefter ny styrelse, med i stort sett alla grenar av släkten representerade. En efterlängtd förnyring tog vid med hela tre nya styrelsemedlemmar. Styrelsen består nu av Erik Drakenberg, Mia Drakenberg, Mita Drakenberg, Jonas Drakenberg, Kristin Drakenberg och Frida Wahren. Avgående ordförande Carl Adam Drakenberg samt Katarina Drakenberg, Margareta Ekvall och Torbjörn Segrell avtackades för sina stora insatser i föreningen.

Dagen efter samlades ännu fler Drakar i alla åldrar hemma hos de mycket generösa systrarna Mia och Anna Drakenbergs sommarviste vid Trälhavets strand för lunch. Vi umgicks, lekte och tävlade under gemytliga former. Bland annat förevisade Börje Drakenberg sin egen eldsprutande drake, i sin rätta färg. ■

Erik Drakenberg, ordförande

Liljencrantz

Den Liljencrantzska columbarie- och släktföreningen samlades lördagen den 13 maj 2023 för årsmöte och släkträff. Dagen började vid Fogdö kyrka utanför Strängnäs i Södermanland där vi besökte Hesselbyholms gravkor, eller det

Törnflychtska gravkoret som det även kallas. I koret vilar makarna Törnflycht och deras fem barn samt ytterligare tolv stoft tillhörande släkten Liljencrantz under åren 1738–1861. Alldeles intill finns en gravsten som columbarieföreningen står som innehavare av. Där vilar friherrinnan Ulla Stiernstedt (Ulrika »Ulla« Agnes) född Liljencrantz 1823, död 1897. Kyrkoherden Linus Jaehnke visade oss Fogdö kyrka och berättade dess intressanta historia. I närliggande Vansö kyrkas sockenstuga intogs en enkel lunch med efterföljande årsmöte.

Vid mötet avtackades Carl-Wilhelm Liljencrantz med ovationer och blommor. Carl-Wilhelm har sedan ombildandet av columbarieföreningen 2005 fram till för några år sedan varit föreningens ständige styrelseordförande. De senaste åren har Carl-Wilhelm varit styrelseledamot och han efterträds nu av sin hustru Marie Liljencrantz.

Efter årsmötet höll inbjudne författaren Sven Fritz ett anförande om sin nyutkomna bok om vår stamfader *Johan Liljencrants – Den fredsälskande reformivraren som blev Gustaf III:s och Sveriges förste finansminister*. Till bokens tryckning har för övrigt bland andra Ridarhuset bidragit ekonomiskt. Föreningen tackade Sven Fritz som under en större del av sitt liv har efterforskat och arbetat med den gedigna boken på över 700 sidor. Redan på 1960-talet hade Sven Fritz kontakt med undertecknads farfar Axel Liljencrantz, universitetsbibliotekarie vid Carolina Rediviva i Uppsala. Sven har till föreningen överlämnat ett antal brev som Axel skrivit till honom under den tiden. Släkten Liljencrantz är mäkta imponerad av det enormt omfattande arbete Sven Fritz har lagt ned angående vår stamfar som vi nu kan ta del av. Även vår förening har bidragit ekonomiskt till tryckning av boken.

Via försäljningen av Svens bok om Johan Liljencrants har vi fått lära känna två »nya« släktingar – syskonparet Johan och Louise Bielenstein från Stockholm. Det var mycket glädjande att de båda var med denna dag så att vi alla fick träffas.

Efter årsmötet for vi fram till området vid Hesselbyholms Slott för att bese de vackra byggnaderna som härstammar från 1400-talet. Under åren 1779 fram till 1916 beboddes slottet av familjen Liljencrantz. Gustaf Liljencrantz delade med humor med sig av sin omfattande kunskap om slottets och familjens historia där. Av hänsyn till den sedan 1958 private ägaren höll vi oss på avstånd. De var dock så vänliga att komma fram till oss för att hälsa och för en pratstund.

Denna fantastiskt vackra varma försommardag avslutades med kaffe och tårta på altanen hemma hos

undertecknad. Vi var cirka 30 personer samlade, den yngste ett år gammal och de båda äldste som uppnått den aktningvärda åldern av 91 år. ■

Agnes Liljencrantz, ordförande

Lilliehöök af Fårdala och af Gälared och Kolbäck

Släktföreningen för de adliga ätterna Lilliehöök af Fårdala och Lilliehöök af Gälared och Kolbäck, vilken bildades 1911, har hållit sitt 37:e släktmöte, förenat med en släktresa till Värmland, ett landskap rikt på kopplingar till släkten. Redan under 1600-talet ägde Lilliehöökarna flera frälsegårdar i Värmland. Resan var planerad att genomföras 2020 men behövde skjutas upp på grund av pandemin. Programmet utgick ifrån släktresan som genomfördes 1975. Totalt samlades 48 medlemmar och deltog i helgens äventyr. Den yngsta som deltog var 6 år gammal och den äldsta var 87 år.

Släktresan inleddes lördagen den 13 maj med ett mycket uppskattat besök vid Säffle kanal. Dåvarande löjtnanten, sedermera majoren David Wilhelm Lilliehöök utsågs till arbetschef för bygget av Säffle kanal som byggdes 1835–1837. D.W. Lilliehöök blev också dess förste kanalchef. Han efterträddes av två av sina söner och en sonson som kanalchefer fram till 1949 då kanalen förstatligades. Vi guidades av Greta Lilliehöök-Hägg och Gustaf Lilliehöök, båda barnbarns barnbarn till David Wilhelm Lilliehöök.

Efter kanalbesöket var det dags för årsmöte. Släktföreningens ordförande Johan L:son Lilliehöök öppnade släktmötet. Efter godkännande av stadgeändring valdes en ny styrelse. Avsägelse hade inkommit från Johan L:son Lilliehöök och Elise Lilliehöök. Till ny ordförande för föreningen valdes Anders Lilliehöök af Fårdala, omval av Gustaf Lilliehöök, Ingela Lilliehöök, Richard Lilliehöök, Christer Lilliehöök, Karin Lilliehöök Kihl och nyval av Malcolm Lilliehöök. Två nya medlemmar skrevs in i föreningen och parentation hölls över tio medlemmar som avlidit sedan förra släktmötet 2017. Ordförande Anders Lilliehöök avslutade släktmötet och tackade Johan Lilliehöök för ett 21 års långt styrelsearbete, varav 12 år som ordförande. Därefter avtackades Elise Lilliehöök för hennes 11 år som styrelseledamot och ansvarig för släktföreningens hemsida. Efter årsmötet var det dags för gemensam middag.

Söndagens aktiviteter inleddes med gemensam frukost på herrgården innan alla hoppade på bussen som tog oss till

dagen första stopp, von Echstedtska gården. Där fick vi en fantastisk guidad visning med kopplingen till Lilliehöökska ätten. Assessorn Bengt von Echstedt inköpte Smedby gård i mitten av 1700-talet och lät uppföra en gård i karolinerstil. Gården bytte därmed namn till von Echstedtska gården. Hans äldre bror Erik Gustaf von Echstedt ägde gårdarna Hammar och Sjönebol som han gjorde till fideikommiss till sina barn Magdalena och Johan Gustaf. Dottern Magdalena gifte sig 1792 med Bengt Lilliehöök från Lindhult i Halland. Sonen Johan Gustaf von Echstedt avled 1815 barnlös. Hans systerson Gustaf Malcolm Lilliehöök ärvde Sjönebol.

Nästa stopp i programmet var Bro kyrkogård där många Lilliehöökar ligger begravna. Knut Lillienau guidade oss på kyrkogården och berättade också om släktkopplingen mellan dem och ätten. Därefter gick resan till Mässviks säteri där vi blev varmt mottagna av värdparet Christina och Knut Lillienau som berättade om driften av säteriet. Innan vi vinkades av sköts det en tvåfaldig salut för föreningens sekreterare Ingela Lilliehöök för hennes långa och trogna tjänst i föreningen i över 55 år.

Helgen och värmlandsresan avslutades med en härlig lunch på Sjönebols gård, tidigare ägd av Lilliehöökar fram till 1906, innan det var dags att ta farväl denna gång. ■

Ingela Lilliehöök, sekreterare och Karin Lilliehöök Kihl, suppleant

Munck af Rosenschöld

En solig och mycket varm helg i mitten av augusti 2022 träffades 172 släktingar mellan 0 och 91 år i Lund för att avhålla Munck af Rosenschöldska släktföreningens xiv:e släktmöte.

På fredagskvällen var det mingel på Grand Hotel och släktingar från när och fjärran gladdes åt att äntligen få inleda släktmötet som egentligen skulle ägt rum 2021, men som fick skjutas på framtiden på grund av pandemin.

Lördagen inleddes med registrering och välkomstmingel på Akademiska Föreningen, där vi bjöds på ost och vin samt kaffe med tillbehör. Många lät sig väl smaka, men vattnet var på grund av värmen den tveklöst mest populära drycken. Vi höll till i salen »Övre Athen« samt i »Munckska rummet«, som uppkallats efter Thomas Munck af Rosenschöld (1899–1991) som tack för hans engagemang i samband med ombyggnaden av Akademiska Föreningen.

Nästa punkt på dagordningen var två, där vi kunde välja mellan »Munckar i Universitetslund«, en rundvandring under ledning av mångkunnige Fredrik Tersmeden, och en utfärd till Uppåkra arkeologiska center strax utanför Lund.

Lund och dess universitet har spelat en viktig roll i släktens historia. Fredrik Tersmeden, som genom sitt tidigare

uppdrag som arkivarie på Akademiska Föreningen vet mer om vår släkts lundsiska historia än de flesta av oss, tog oss med på en spännande rundvandring som omfattade universitetet, Akademiska Föreningen och kvarteren runtomkring. Vi fick höra om Petrus Munck som var biskop och rektor på universitetet, om hans mor, den envisa Catharina Sophia Winding, som vägrade sälja sin mark till universitetet samt om det ökända studentmordet i huset som kom att kallas Locus Peccatorum. Lyckligtvis tillhörde dock varken gärningsmannen eller offret släkten.

Uppåkra har kallats Nordens Pompeji och utfärden dit var mycket spännande. Vår guide lyckades måla upp en mycket levande och intresseväckande bild av den gamla järnåldersstaden, trots att ingenting i dag syns ovan mark. Onekligen en skicklig insats. Efteråt fick vi möjlighet att köpa öl bryggt enligt järnåldersrecept. Det gav inte mersmak.

Efter dessa aktiviteter samlades vi i Lunds domkyrka för parentationer över sedan förra släktmötet avlidna släktingar och för att lyssna på vacker musik, framförd av släktens stråkkvartett som vid tillfället var en duo. Därefter följde gruppfotofering och sedan middag på Akademiska Föreningen.

Under middagen fick vi besök av Lundaspexarna som höll ett bejublat framträdande, inte minst sången »Morfar till mig själv« som i hisnande tempo beskrev ett mycket komplicerat släktförhållande.

Efter middagen var det dans och i baren serverades bland annat den för dagen komponerade drinken »Munckschölj« i vårt vapens färger blått och rött.

På söndagen samlades vi på Helsingkrona Nation, som är släktens »hemmanation« i Lund eftersom många ur vår största släktgren har sina rötter i Landskrona som är nationens upptagningsområde. Där avhölls själva släkstmötesförhandlingarna, varpå vi åt en god lunch innan vi skiljdes åt.

Detta släkstmöte innebar ett epokskifte i vår förening eftersom vår ordförande Sten Munck av Rosenschöld samt vår »ständiga« sekreterare Inger Munck af Rosenschöld båda avgick ur styrelsen efter att under 45 respektive 51 år på olika styrelseposter ha gjort storartade insatser för släkten och släktföreningen. De avtackades med många varma ord. ■

Sara Jonasson, ordförande

Tham och Tamm

Tre år går fort och äntligen är det återigen dags för Släkstmötet 2023 med efterföljande släktmiddag. Traditionsenligt sker det på Riddarhuset i Stockholm den 25 november 2023. Inbjudningar med program skickas, tillsammans med ordförandes höstbrev, per post till samtliga medlemmar förutsatt att adresserna i medlemsdatabasen är korrekta.

Årets släktmiddag tar sin utgångspunkt i det, för Släktföreningen Tham och Tamm, traditionella men i en mer modern tappning avseende uppträdande, mat, musik och tal. Glöm därför inte att anmäla dig!

Släktföreningen Tham och Tamm genomför sedan 2021 en *digitalisering* för att bättre nå ut till våra medlemmar och göra familjens fenomenala historia tillgänglig för intresserade. Föreningens hemsida www.tham-tamm.se är navet i digitaliseringen och redan nu sker alla stipendie- och understödsansökningar via hemsidan. Årets ansökningsperiod pågår från den 15 september till den 15 oktober 2023. Riktlinjer för stipendium och understöd finns att ladda ner från hemsidan.

Den andra delen av digitaliseringen relateras till familjens historia och omfattar böcker, broschyrer och häften, gamla som nyproducerade, om familjerna Tham och Tamm. Dessa kommer att efterhand laddas upp på hemsidan, för att möta den moderna läsarens tillgänglighetskrav. Under släkstmötet den 25 november 2023 kommer delar av litteraturuppbörden att finnas tillgänglig på Riddarhuset för gästernas anskaffning.

Det sista men absolut viktigaste steget i digitaliseringen är den kontinuerliga uppdateringen av medlemsdatabasen. En uppdatering som utgår från att *medlemmarna uppdaterar släktföreningen med aktuella mail- och postadresser*. Därför uppmantras samtliga medlemmar att skicka aktuella mail- och postadresser till medlem@tham-tamm.se för att säkerställa att era uppgifter är uppdaterade. I den vidare fortsättningen på digitaliseringen kommer släktföreningen att, inom det närmaste året, övergå från utskick via brev till mailutskick.

En levande släktförening utgår från aktiva medlemmar, därför vill styrelsen passa på att tacka alla medlemmar för ert engagemang för släkten och föreningen. För de medlemmar som har möjligheten att engagera er ytterligare, vänligen kontakta Släktföreningen Tham och Tamm valberedning, kontaktuppgifter finns på hemsidan. Allt stöd är välkommet!

Trevlig fortsättning på hösten och väl mötta den 25 november 2023 på Riddarhuset. ■

C. Fabian W. S. Tamm, styrelseledamot

Alla vapensköldar i *Arte et Marte* kommer från *Adelskalendarern 2022* och är ritade av Otto von Schwerin.

Kultur

på Riddarhuset hösten 2023

Digitala föredrag

PUBLICERAS PÅ RIDDARHUSETS HEMSIDA UNDER HÖSTEN

*Riddarhusplafonden: teknik och influenser i David Klöcker
Ehrenstrahls konstnärskap*

Sabrina Norlander Eliasson, professor i konstvetenskap

Ehrenstrahl och porträttkonsten

Lars Olof Larsson, professor emeritus i konstvetenskap

Ehrenstrahl, Riddarhuset och 1600-talets kulturpropaganda

Jonas Nordin, professor i bok- och bibliotekshistoria

Jean de la Vallée – en arkitekt och hans verk

Claes Ellehag, fil.dr, arkitekturhistoriker

*Mindre helgon och mer maktspelare? Dag Hammarskjöld
i storpolitiken*

Staffan Carlsson, ambassadör

Adelns historia i Finland

Anu Lahtinen, professor i historia

Johanna Ilmakunnas, professor i historia

www.riddarhuset.se

Tel. 08-723 39 90

kultur@riddarhuset.se

